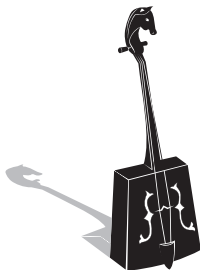

Даша-Дондоб Очиров

УЯНГАТА ШҮЛЭГҮҮД БА ПОЭМЭНҮҮД

Улаан-Үдэ
2016

УДК 89
ББК 84(2РОС=Буря) - 5 бу
О 995

Очиров Д.-Д.Э.

О-955 Уянгата шүлэгүүд ба поэмэнүүд.-Улаан-Үдэ,
2016.-360 х.:з.

Даша-Дондоб Очиров шүлэгүүдэйнгээ шэнэ ном дотор хэлгэлсэжэ байһан зуун жэлнүүдэй уулзуур дээрэ ажамидарха зол хубитай байһандаа харюусалгатайгаа мэдэржэ, мүнөө ба урда сагай шэнжэ тухай, буряад түрэлхи хэлэнэй түгшүүрилтэй байдал ба бусад олон үйлэ хэрэгүүд тушаа бодомжолно.

Ажабайдалай удха бэдэрһэн шүлэгүүдэйнь мүнүүд гүн ухаан бодолой дали доро түрэнэ гэхэдэ буруу болохогүй. «Буряадби» гэжэ өөрыгөө мэдэрээгүй, буряад-монгол урдын нэрэ солоёо, уг удхаяа, хэлээс мартаһан манай үеын зондо энэ ном шанга һанамжа болохо гэжэ найдагдана.

Стихи Д.-Д.Э. Очирова всегда отличало острое ощущение современности, на всех этапах его творчества есть свои актуальные для данного времени главные мотивы. Многие критики отмечают как отличительную особенность его поэтического таланта метафоричность, ассоциативность образного мышления, идущие от философского восприятия мира. Нетрадиционность поэтического строя языка также является его собственной манерой письма. Национальная атрибутика, ментальная особенность мышления с этическими и эстетическими ценностями восточной культуры в поэзии Очирова, сочетаясь с его широкой панорамой видения мира, определяет ему особое место в бурятской поэзии.

ISBN 978-5-91407-138-4

(с) Д.-Д.Очиров, 2016.

ГҮН УХААН БОДОЛОЙ ДАЛИ БОЛОҮОН УЯНГА

1985 оной эртын хабар. Хүндэ бодолнууднаа
сүхэрхэн шарайтай бүхэтэй буряад хүн Улаан-
Үдын үйлсөөр гэшхэлнэ. Ямар юумэнһээ сүхэрхэн
байгаа хаб?

Хэды һонин бодолнууд хүнэй ухаа зобооноб?
Хэлэбэл, энээхэн города абаад,
урбуулшабал яахал ааб?
Киоскнуудай хажуудахи урнанууд соохи
богтол,
Доошоо унахал
элдэбын зүйлнүүд:
...Хүндэ хорсожо хардажа
бэшэгшэд,
Хүүгэдээ тэжээхэ алиментһээ тэрьелэгшэд,
Ханза сооһоо архи худалдаашад,
...Уг гарбалаа мартаашад -
Эдэ бүгэдэ баарһад, бармад
богтол тараха тархирхал!

(Д-Д.Очиров. Тээгэ, тээгэ...,
Улаан-Үдэ, 1995,- 6 н.)

«Архимедэй хүшүүргэ» гэжэ нэрлэгдэһэн энэ
шүлэг соохи геройн сэдхэл буһалгаална:

...Эврикэ!

Би олооб!

Намдал үгэгты гансал тулга!

Би городаы урбуулхаб!

Би тиихэб!

Хоб зугаа, хэнтэг ханаанһаа,

Хэдэн дабхар хараалһаа,

«Чава», «чанкануудһаа»,

Бүлэнүүдээрээ нэгэдэһэн «мафинуудһаа»

Наркомһоо үндэр «танилнуудһаань»

городаы тиижэ сүлөөлхэб.

Гудамжануудынъ угаахаб.

«Намда үгэгты хүшүүргэ» гэжэ хүрөөтэйгөөр
эрилтэ табиһан тэрэ хүн гэнтэ зуг татан зогсоно.
Ехэ гайхаһан, баярлаһан хэбэртэй хүл дороо
харана. Юу хаража баярлана гээшэб?

...Харан гэхээм

хүл дороо

ТОГТОШОНГИ

Гудрон соолоод,

АПРЕЛИИН НОГООН

Бултайшанхай байба.

Хосороогүй минии найдал!

Энэ шүлэг 1985 ондо бэшэгдээ, шэнэдхэн
хубилалгын, урдандаа үзэгдөө, дуулдаагүй
хорюултай юумэн тухай олоной һонорто

нюунгүйгөөр мэдээсэжэ эхилһэн үе саг. Нурамхи болоһон, ухаан бодолой дадаһан гүрэн түрын байгуулалтын урбалдажа байһан түгшүүрилтэй саг, ямар ерээдүй гүрэнэй эрхэтэдые хүлээнэб гэхэн бодолой зониие хүлгөөһэн саг. Иимэ үе сагта поэт Даша-Дондоб Очиров манай ээрын урда тээ ажаһууһан агууехэ математик Архимедые, тэрэнэй ухаалан урлаһан хүшүүргэ тухай юрэ дурдаа бэшэ. Энэ дүрэ хадаа тон ехэ удхатай бэлгэ тэмдэг (*символ*) болоно. Буряад зохёолшод, жэшээлхэдэ, Ардан Ангараев, энэ дүрэ баһа хэрэглэһэн юм:

Алтан дэлхэй урбуулха
Архимедэй хүшүүргэ.
Арадтаа бэлигээ зорюулха
Эрдэмтын хүшэр үүргэ.
Нэлмэ доро замхашагүй
Нэргэг ухаан агуу лэ.
Үлгэн дэлхэй
Урбуулхаб, -
Үгыт намда тулгуури!

Архимед эллинүүдэй дэлхэйн хосоржо байха үедэ ажаһуугаа. Манай ээрын урда тээ 212 ондо тэрэнэй түрэл Сиракузые Римэй сэрэгшэд дайлан абаад, агуу эрдэмтэн дайсанай нэлмэнээ наһа бараһан юм. Римэй империин одо заяан огторгойдо залараа. Харин энэшье түрэ засаг мүнхэ байгаагүй. V-VI зуун жэлнүүдэй уулзуур дээрэ энэ түрэ олон

тоото омог отогуудай сохилтоһоо хандаран унаа. Тэрэ үедэ Римдэ философ Боэций ажаһуугаа. Грек суута эрдэмтэд Аристотелиин, Архимедэй, Евклидэй болон Птолемейн зохёолнуудые шудалжа, лата хэлэндэ оршуулһан габьяатай энэ хүн дайсадай һабарта ороод, хаалтада һууха үедөө «Гүн ухаанай зугаасал» («Утешение философией») гэжэ зохёол бэшэһэн юм. Үхэхынгөө тээ урда энэ гүн ухаатан зол жаргал тухай бодомжолходоо, хүниие тойроод байһан элдэб юумэндэ, бусад хүнүүдтэ хандасаһаань бэшэ, харин тэрэнэй сэдхэлэй байдалһаань лэ жаргал дулдыдаха гэжэ элирхэйлнэ. Хүнэй аза жаргал хадаа энэ дэлхэе хүтэлжэ байһан Бурханай үршөөл хайраһаа эхин һабагшатай булаг гээд зураглаһан юм. «Римэй һүүлшын эрхэтэн» Боэций остгот отогой сэрэгшын һэлмэнһээ хосороошье хаа, Архимедтэл адли, бүтээлнүүдын, гүн ухаан бодолын олон зуун, мянган жэлнүүдэй хугасаада хүн түрэлтэнэй сэдхэл бодол хүлгөөһөөр...

Физикын болон философиин хоёр эрдэм тэгшэ шудалһан Даша-Дондоб Очиров зуун жэлнүүдэй, мянган жэлнүүдэй уулзуур дээрэ ажаһууха зол хуби, харюусалга тухай бодолнуудаа уянгата шүлэгүүд, поэмэнүүд соогоо арад түмэндөө дамжуулаа.

Хүн түрэлтэнэй түүхэдэ анхан үзэгдөөгүй хүрөөтэй дэлхэйн хоёрдохи дайнай гал сооһоо амиды гараха аза хубитай буряад хүнэй дүрэ

зураглахадаа, монголшуудай ёһо заншалда эгээн
нангин гэжэ тоологдодог сэргын, гал гуламтын,
хүлэг мориной бэлгэ тэмдэгүүдые гүнзэгы
удхатайгаар хэрэглэнэ:

... Сэрэг дайнай гал соо,
Шахардуу тулалдаанай шуһан соо
Сэргэмнай гансата ухаандам ороо бэлэй:
Зээрдэ хүлэгни эзее бэдэрээд,
Зэрэлгээтэ таладаа инсагаалба гү?
Үхэл минии ойртожо али
Үншэрһэн сэргэм ханагдаба гү?

Баруун дайнай буудалсаан соо,
Балар хүшэр байлдаан соо
Гурбан дүлиимнай дундахи гал
Гэнтэ ухаандам унтараа бэлэй:

Зэртэгэр нюдэдш намайгаа үгылөөд,
Зоболоной нулимсанууды дуһааба гү?
Юһэн тамгын тогоомнай али
Юртэмсэдэл адли урбалдаба гү?

(Абарал. - Тээгэ, тээгэ...- 35 н.)

Эзэнэйнгээ үгэдэ үншэрһэн сэргэ, эзее
үгылһэн зээрдэ хүлэг, унтарһан гал гуламта - энэ
аймшагтай үзэгдэл, буряад нэгэ айлай гасалан
поэдэй гуурһан доро бүри гүнзэгы удхатай, бүхы

дэлхэйн хэмжээнэй гай аюул болон тодорно:
«юһэн тамгын тогоомнай... юртэмсэдэл адли
урбалдаба гү?».

Иимэ гал дүлэн сооһоо абардаг жэгтэй үйлэ,
шэдитэ хүсэн бии гээд поэт зураглана:

Баруун дайнай байлдаан соо,
Бусалжа байһан бурма сооһоо,
Дайсанай номонһоо, далайһан һэлмэхээ
Дурлаһан басаганайм бэһэлигынъ үгы боложо,
Далдалжа намай абараа һэн...

Сэргэ гэхэн бэлгэ тэмдэг олохон зохёолнууд
соонь хэрэглэгдэхэдээ, хүнэй ажаһуудалай юрын
нэгэ зүйл бэшэ, харин арад зоной хүр хүлдын, одо
заяанай үндэр ехэ тэмдэг гэжэ «Буряад-монгол
угсаатамнай, сэрег монгол удхамнай» гэжэ ном
соогоо тайлбарилна:

...Хуһан модон сэргэгүй
хори-галзууд байхагүй.
...Хори монгол удхаш
хосоржо эхилбэлэй.
Хуһан модон сэргэш
хэлтыбэлэй.
...Тайгын модод олон юумэ,
хитад арад олон юумэ.
Монгол-буряад үсөөн юумэ –
модон сэргын хэлтымэ.

...Баргажан буряад баһаш үсөөн,
бардам зантай гүүлэдэг юм.
Бахана сэргэ сэхэ юм,
Байгалай эрье эгсэ юм.

Буряад зоной сэргын хэлтһэнэй
шалтагаануудые поэт тодорхойлон нэрлэнэ:

Баарһан буряад
монгол угсаатан аад,
монгол угаа
уһанда хаяаш.
Баарһан буряад,
буряад хэлэтэй аад,
буряад хэлээ
баһааш.
...Хайратай буряад
Хара халюун захатай аад,
дэнзэ залаа малгайтайнь
хамтань хаялай.
Буряад-монгол нэрэтэй аад,
монгол нэрээ
түүхын манан соо
төөрюулээ.

Яахадаа буряадууд түүхэтэ нэрэ солоёо манан
соо төөрюулһэн болоноб? Поэдэй зүрхэ сэдхэлые
хаха шуура татаһан гунигтай, зэбүүрхэһэн
бодолнууд эдэ мүрнүүд соо:

...Худагай оёрто
загаһан гэжэ үгы.
Хүдөөгэй нэгэ буряадта
тэлэрээ гэжэ үгы.
...Муухайһаан муухай
муу хара буряад -
муухай дээрээ архинша,
архинша дээрээ - һамгаша,
алгань тэрэнии абарна,
һамган тэрэнии габарна:
«булгайр хара буряадта
буян гэжэ үгы!».

XX зуун жэлэй һүүл багта, 1997-1998 онуудта бэшэгдэһэн эдэ мүннүүд тэрэ үеын хэсүү байдалда диилдээд, һүр һүлдээ дарагдажа, архида орожо хосорһон олон мянган буряад угсаатанай хуби заяа үнэн зүбөөр харуулна. Эдэ мүннүүдтэ дахин абарал тухай бодол олонобди: «алгань абарна» гэхэдээ, баргажан буряадуудай нютаг хэлэн дээрэ «адуу малынь, ажахынь абарна» гэхэн удхатай. Абаралай ехэ хүсэн тухай Д-Д.Очиров «Баргажамни» гэжэ уянгата поэмэ соогоо иигэжэ бэшэһэн байна:

...Нюргаарни намай
мушхажа байхадань,
нугарһаарни намай
нугалжа байхадань,

Баргажан баабайм
абараа бэлэй,
борьёо шулууниинь
аршалаа бэлэй.
...хорон архиин
мэдэлдэ ороод,
зүдэржэ зүнэхэдэм,

абарха бурхамни
Баргажан баабай,
аршалха адисни –
эхын энхэрэл.

«Архимедэй хүшүүргэ» хэрэглэн, гансал тулга олобол, энэ дэлхэе урбуулха, арилгаха, сэбэрлэхэ хүсэлтэй залуугай охиндо ябаһан геройтойгоо хамта поэт урган хүгжэнэ, түрэл арадайнгаа, энэ дэлхэйн хүн зоной холын түүхэ хаймадан шэнжэлнэ, хүнэй сэдхэлэй оёорто хороһон нюуса бодолнууды уудалан гаргана. «Тамгатай саарһанай хүсэн /Газар дэлхэй урбуулна» гэжэ энэ удаа поэт тодолно.

Ажабайдалай удха бэдэрһэнэй үрэ дүн иимэ мүнүүд болон тодорно:

Ажабайдалай удха
ажабайдал соогоо:
ажал соош,
уужа хууһан архи соош,

хажуудаш хэбтэһэн һамгандаш,
хуугайдаад бархирһан хүүгэндэш,
хамжаан соо үгы хоол соо,
хахарһан шинии гутал соо...
Үнгэрһэн үдэр соо,
Адхарһан уһан соо,
аяга соо, альган соош!
Хэлэгдээгүй үгэдэш,
хэлсэгдээгүй хэрэгтэш,
хамагдаагүй шоройдош,
хайшалагдаагүй бүдтэш...
Тахигдаагүй обоо соо,
тарни соо, тархи соо,
талхан соо...

Ажабайдалаа голодоггүй, үнэн сэхэ зантай,
ажалша, шэрхи хүнэй дүрэ шүлэгүүд сооһоо
мүндэлнэ:

Ажабайдални, шэрүүн бай!
Шэрэм шэнгиш байбалынь бү ай.
Шэрдэг намда хэрэггүй –
Шала дээрэ унтахаб.
Ямба намда хэрэггүй –
Яһамни хатуужаг.
Шэнжэлжэ байдалаа байхагүйб,
Шэнгэн гэжэ шүлэ голохогүйб.
Хүшэр гэжэ хүдэлмэриһөө
арсахагүйб -

Хамсыгаа шуугаад хам орохоб.
Хармаандаа хан гэхэ
мүнгэшьегүй хаа,
Харгыдаа ушархан хүнтэй
ханилхаб...
...Хүлөө дүрөөдэ хэжэ,
хүлэгөө унахаб,
Хүндэ туһа хүргэжэ,
наһаа дүүргэхэб.

Даша-Дондоб Очировай энэ герой ажабайдалда, дэлхэйдэ хандасаараа Ромен Ролланай Кола Брюньондо ехэ дүтэ гээд ханагдана. Газартаяа таһаршагүй холбоотой Кола Брюньон уран модошо дархан, эдихэ уухын талаар хүнэй хойно байхагүй, хамгаша, гэбэшье, гэр бүлэдөө мээхэй хүн. Аймшагтай буһалгаан, хамаргаанай хэсүү жэлнүүдые тэсэһэн, тахал үбшэнһөө хамганайнь наһа барахада, гэрыень галдахадань, ганса бэе, орохо гэргүй үлэһэн энэ үбгэн Кламси хотынгоо зониие нэгэдүүлжэ, дээрмэшэдһээ аршалан хамгаалхыень зоригжуулһан юм. Аша басагаяа тахалһаа абараад, уран дарханайнгаа нюусануудые шабидаа дамжуулха буянтай энэ хүнэй дүрэ француз арадай суглуулагдамал дүрэ хүлдэ боложо тодорһон юм.

Даша-Дондоб Очиров «Дүрбэхэн дуһалнууд» гэжэ ниитэ гаршагтай дүрбэн мүртэй шүлэгүүд

соогоо юрын үзэгдэл харуулхадаа, тон гүнзэgy тобшолол хэнэ. Тиихэдээ ехэ шадамараар антитезэ хэрэглэнэ.

Бурхан гэгээн хоёрто
Буруу гэжэ үгы.

Бидэ хоёрой дунда
Нүгэл гэжэ үгы.

Сэсэг доро могой хорожо магад,
сэсэг таһалбалш, могой
хадхажа магад.
Сэбэр эхэнэр сэсэгтэл адли –
сэдьхэл соонь могой хотирно
магад.

Буряад шүлэгтэ ушараагүй уран арга хэрэглэжэ,
бурхан, буян, нүгэл, хойто түрэл тухай халта
шоглон татаад, хурсахан дүрэ зохёон зураглана:

... Хэхэ хэрэгээ хэхынь хээд,
хүхихэ хаһаа хүхихынь хүхөөд,
нүгэлтэй һаа нюдөөрөө үзөөд,
нүхэндэ ороходо яалай?

...Халамгай бурхан
минии аха.
Минии басаган
тамхи татаһан
Дари эхэ.
Харин һамган
тэнгэрээр гүйһэн
Дакини - дангина.
Буланда хороһон
бооходойнь –
энэнь
Би хэбэртэйб.
Эбэртэй гүб?

XIX зуун жэлэй һүүл багта «Заратустрын хэлэдэгээр» гэжэ Ф.Ницшегай роман Европые доһолгоо һэн. «...Урид Бурханда хараал хүргэхэ гээшэ айхабтар ехэ нүгэл байгаа, гэбэшье Бурхан наһа бараа...» гэхэн тэрэнэй бодолые XX зуун жэлэй немец философ Мартин Хайдеггер (1889-1976) саашань хүгжөөһэн, улам тододхоһон байна: «Бурхан алуулаа, тэрэ мүртөө хүнүүдэй хүсөөр...» (Хайдеггер М. Слова Ницше «Бог мертв», «Вопросы философии», 1990). Бурханаа хүнөөһөн Европо энээнэй һүүлээр Германиин фашистнуудай, өөһэдыгөө үлүү бэрхэ, онсо хүнүүдбди (сверхчеловек) гэжэ бодомжолһон этэгээдүүдэй зэрлиг ааша

үзэхысэ үзөө, тэдэнэй үүдхэхэн дэлхэйн хоёрдох дайнай дүлэн соо олон миллион зон хосороо.

Үнөөхил Ницшегэй шэнэ зуун жэлэй богоһо дээрэ хэлэхэн үгэнүүдые Европын зон мартаһан байнал даа: «Гол ехэ удхатай гүнзэги философско хургаалнуудай энэ дэлхэе зонхилхын тулатэмсэхэ сагын ойртонхой» (Ницше Ф. По ту сторону добра и зла. Прелюдия к философии будущего. М.-2006). Мүнөө сагта Европодо, бүхы дэлхэйдэ боложо байһан үйлэ хэрэгүүд эдэ үгэнүүдэйн ялас гэмэ гэршэ болоно бэшэ аал?

Дэн хожомдожо ерэбэб:
бурхан бусаһан байба.
Боохолдой намай хүлэжэ,
зобошоһон байба.

Худал бурхад харгы зааж,
хүн зонии төөрүүлнэ...

(Даша-Дондоб Очиров. Буряад-монгол угсаатан-най, сэрэг монгол удхамнай.—2010.-121 н.)

Орёогоор эрьхэн түүхэтэй, хүшэрхэн хуби заяатай хунгар арадай гүн ухаата поэт Иштван Шимон (1926-1974) бэшэхэн юм: «Өөрыгөө мэдэрхэн арад ерээдүйн үдэрые найдангыар угтадаг». Буряад угсаатанай ерээдүй тухай

Даша-Дондоб Очиров олон зохёолнууд соогоо бодомжолно. Эгээн ехээр уншагшын сэдхэлэй хүбшэргэй дайраха шадалтай «Бэшэг» гэжэ шүлэг дээрэ тогтоёбди.

Бурхан багшада бэшэг
бэшэжэ һуунам:
буряад лэ зон байгаад,
баруун, зүүн гэжэ юундэ бидэ
хубаарнабибди?
Хахад сая тухай аад,
Хойто, урда гэжэ юундэ бидэ
илгарнабибди?
Юушье мэдэхэгүй зондол
Буряадууд ажаһуунабди.
Үглөө үхэхэ мэтэл
архи уунабди.
Буян нүгэл хоёры
илгаруулхаа болёод,
Бидэ шүдхэрнүүд шэнги
аашалнабди.
Үйлын үри бии гэжэ мартаад,
бидэ уймар амитад мэтэ
эрьютэнэбди.

«Буряадби» гэжэ өөрыгөө мэдэрээгүй, буряад-монгол урдын нэрэ солоёо, уг удхаяа, хэлээе мартаһан манай үеын заримашуулай зуг татажа, залд гэхээр үгэнүүд. Арадайнгаа одо заяанай

ямарханаар эрьежэ байһанда хүн бүхэнэй хубиин
харюусалга бии гээд поэт онсолно:

...Бурхан багшада бэшэг
бэшэжэ һуунам;
Ниислэлэй ноёдой ехээр
нэтэрхэдэнь,
Ниитын зөөри зонһоо
эдихэдэнь

Би, солиг, юундэ
ноёд тээшэ болонобиб?
Хонин шонын хоорондо ороод,
Юундэ би шонын тала
баринабиб?

Арад бүхэн буян нүгэл тухай, хайн, муу тухай
өөрын хургаал, ёһо заршамтай, шажан шүтөөн
бүхэн хүниие муу ханаанһаа арилгаха, нигүүлэсхы
хайхан сэдхэлтэй болгохо гэжэ оролдодог,
уряалдаг. Ливан арадай элитэ уран зохёолшо,
философ, уран зурааша, араб романтизмын үндэнэ
һуури табигша Джебран иигэжэ бэшэһэн юм:
«Һайн муу хоёр тухай хэлсэгдэдэг бүхы юумэнэй
үнэн байгаа хаань, минии наһан таһалгаряагүй
гэмтэ ябадал болоно. ...Наһанай гол зүрхэндэ
хүрэхэдөөл, гэмтэнһээ дээгүүр бэшэ, мүн бурханһаа
доогуур бэшэ байһанаа ойлгохош» (*Джебран Дж.Х.
Избранное. - Л., 1986. - 249 н.,*).

Даша-Дондоб Очиров 2008 ондо «Физический вакуум и шуньята: квантовая теория физического вакуума и буддийское философское учение о пустоте («шуньята»), перспективы их эвристического взаимодействия» гэжэ монографи хэблэжэ гаргаа һэн. Энэ номой хоёрдохи бүлэгын Буддын хогоосон тухай хургаалые баруун зүгэй философиин һанал бодолой талаһаа шэнжэлэлгэдэ зорюулагданхай. Гүн энэ ухаан бодолые уянгын арга шэдеэр поэт иигэжэ найруулна:

ХОГООСОН

1

Хүнэй наһан –
Үмхиин тооһон,
Хамхуул үбһэн
Хогоосон.

2

Хүнэй дуран –
Урдаһан уһан.
Улайһан наран –
Хогоосон.

Юртэмсэ
Бурханай үмсэ.
Юрэдөө тэмсэл
Хогоосон.

«Дүрбэхэн дуһалнууд» гэжэ зүүн зүгэй поэзиин түхэл маягаар бэшэгдэһэн дүрбэлжэн шүлэгүүд соонь хогоосон шанар тухай иимэ мүннүүдые уншанабди:

Амитан үхэхэ,
худагууд хатаха.
Ганса сансар
гансааран мүнхэ.

1998 ондо бэшэһэн «Хон-жэн» гэжэ шүлэг соогоо хүнэй сэдхэлэй байдал байгаалин, замбуулинай оршолонтой ямар нягта холбоотойб, хэргэг ухаан, оюун бодолынь юртэмсын аянга хүгжэм дуулаха шэдитэй гэжэ поэт зураглана:

Хон-жэн тойроод, байгаали бүтүү,
Бурханай абья дуулахадал гэбэб.
Багшатайгаа хөөрэлдэхэ аргагүй
Байһандаа бээдээл гомдобоб.
Хон-жэн тойроод, досоом дутуу.

Замбуулинай хүгжэм
зэдэлхэдэл гэбэ.
Хогоосоной амисхал махабадаараа
мэдэрбэб –
Хүмүүн түрэлхэндөө хаха баярлааб.

Физикын хуули ёһо шэнжэлэгшэ, хүнэй сэдхэлэй нарин хабагша татаһан уянгата зохёолнуудаа, гүн ухаан бодолоо аянгата һайхан буряад хэлээрээ далижуулһан Даша-Дондоб Эметхенович Очировай уран зохёол тухай бэшэхэ гэбэл, хэдышые бэшэхээр. Тэрэнэй уянгата поэмэнүүд, шүлэглэмэл рассказ болон шог ёгто шүлэгүүд, пароди болон бусад һонин жанрнуудые хэрэглэжэ бэшэлхэн зохёолнуудын шэнжэлэгшэдые, үргэн олон уншагшэдые хүлээнэ. Амжалта хүсэе!

Туяна Самбялова,
*Россиин Журналистнуудай холбооной гэшүүн,
«Буряад үнэн» сониной редактор,
хэлэ бэшэгэй эрдэмэй кандидат*

НЭГЭДЭХИ БЭШЭГ

Бурхан багшада бэшэг
 бэшэжэ һуунам:
Буряад лэ зон байгаад,
Баруун, зүүн гэжэ юундэ бидэ
 хубаарнабибди?
Хахад сая тухай аад,
Хойто, урда гэжэ юундэ бидэ
 илгарнабибди?
Юушье мэдэхэгүй зондол
Буряадууд ажаһуунабди.
Үглөө үхэхэ мэтэл
 архи уунабди.
Буян нүгэл хоёры
 илгаруулхаа болёод,
Бидэ шүдхэрнүүд шэнги
 аашалнабди.
Үйлын үри биш гэжэ мартаад,
Бидэ уймар амитад мэтэ
 эрьютэнэбди.
Сэрэг монгол удхамнай
 мартагдажа,
Сэн шубуун гарбалнай
 хаягдаба.
Хун шубуун удхамнай
 мартагдажа,
Хуһан модон сэргэмнай
 хэлтыбэ.

Бурхан тээшээ
Богоо юундэ хаманабиб?
Уужа байһан худаг руугаа
 юундэб даа
 уурлаад нёлбонобиб?
Унаган нүхэрэйнгөө һамга
Юундэ би үдэр һүнеэрээ
 хүсэнэбиб?
Ондоо хүнэй гэргэ хүтэлөөд,
Юундэб даа Үдын эрьеэр
 доошоо буунабиб?
Буряад лэ хүн байгаад,
Юундэ би нүгэл хэхээр
 бэлэнбиб?

Баян ахадаа хорсоод,
Юундэ би азарга түрүүтэй
 адуундань
Араатанин тухирнабиб?
Хонёор дүүрэн хотондонь
Юундэб даа, шононууды
 табинабиб?

Бурхан багша, Арьяа баала!
Нүгэлтэй намай хүлисэ...

Ум маани бад мэй хум...

1997

ХОЁРДОХИ БЭШЭГ

Бурхан багшадаа бэшэг

бэшэжэ һуунам.

Буряадууд лэ байгаад,

түрэл хэлээ юундэ

Уһанай ульгам урасхалда

хаяха болоо юмбибди?

Ямаршые олон янзын

дэлхэйн хэлэнүүдһээ

Дутуугүй хэлэтэй аад, али, магад, үлүү

Ондоо олон хэлэн дээрэ ярилдаха

хубитай улас болоо юмбибди?

Инглиш, хитад гэлдээд, тэрһээ хаяад,

юундэ бидэ гүйлдэнэбибди?

Бурхан багшадаа бэшэг

бэшэжэ һуунам:

Буряад эхэһээ түрөөд, юундэ бидэ

Ород хэлэн дээрэ аманда оронобибди?

Энэ хэлэн дээрэ түрэхэн эхээ юундэ бидэ

эгээл түрүүн нэрлэнэбибди?

Уураг шара эхын хүнтэй хамта

Үлгын дуунай «баяшки-бая»-гай эгшиг

уянганы

Үхибүүндэ юундэ угжуулха болоо юм?

Иигэжэ бидэ юундэ нүгэлэй ехэ нүгэл

эдлэхэ болоһон зонбибди?

Бурхан багшадаа бэшэг
бэшэжэ һуунам:
Буряад лэ зон байгаад, юундэ бидэ
Эхэ хэлээе мартан манкуртнуудбди:
Дүрбэтэйхэн Булад сэсэрлигһээ ерээд,
Гэртэхиндээ «Я – русский!» гэдэг байха юм.
Эндэ хэн – эхэнь зэмэтэй юм,
Буладнай ямар яһатан юм?
Томо болоод Буладнай ямар хэлэн дээрэ
Бурхан сабдагуудтаа сэржэмдэхэ юм?

Ямар бурхаднаа англи хэлэн дээрэ
Абарал, найдал нураха юм?
Ерээдүйн ехэ бөө удаганууднай
Тайлаган обоонуудаа тахихадаа
ямар хэлэн дээрэ
Эзэдынь дуудаха, дурдаха юм?
Ород, инглиш дээрэ,
али, магад, хитадаар
Хаан Шаргай ноёндoo,
Бархан Үндэр баабайдаа,
Арын арбан гурбан ноёдтоо,
Бусад ехэ сабдаг-бурхадтаа, лусадтаа
абарал эрижэ хандаха юм,
Хүбүү-шубуу эрижэ мүргэхэ юм?
Баян баатар хаан баабайдаа –
Бугата буурал ноёндoo
Буряад хэлэнэйнгээ
бэрхэтэй байдалда ороходонь,
Хэсүү, хүшэр, шахардуу оршомдонь
Юун гэжэ орос, инглишээр:
Гушан гурбан галаб тухайнь,
Бажир тэнгэрийн буудалтайнь
Дурдажа болохо аал?
Ульгам жороо ямб, хорей шүлэгөөр
Пушкин бэшэ аад:
Ерэн юһэн сэмэлгэтэйнь,
Юһэн модон дэрбэлгэтэйнь,
Яг улаан гуратайнь,

Яшал сагаан шандагатайнь?
Шекспир бэшэ аад, англишээр:
Буха ехэ ноёной бойногһоо
 захалжа яажа дурдаха юм?
Будан ехэ хатан ийбиин умайһаань
 эхилжэ яажа дурдаха юм?
Хаанаһаа һүүлдэнь газар нагшажа,
Пастернак, Маршагуудынь
 олдожо оршуулха юм?
Дүрөө дээгүүр гүйдэл һэмнай,
Дүнэн харын тоохон һэмнай.
Гурьба дээгүүр гүйдэл һэмнай,
Гунан харын тоохон һэмнай!

Бурхан багшадаа бэшэг
 бэшэжэ һуунам:
Буряад залуу дуушаднай,
 яашатай юм,
Хари хэлээр хазагайруулжа,
Түрэл буряад аялгануудаа
Тайзан дээрэхээ ханхинуулна даа.
Яахабиши даа,
Ядахадаа монгол сайхан уласчаа
Хүгжэмшэдыень урижа,
 ирагуу гоёор дуулуулнабди даа,
Шэнэхээнһээ жэнишэдгүй буряад басагад
 ерээд,
Хитад үгэнүүдээр худхангүй

*Жэнхэни буряадаар аянгалуулна даа.
Хэдбибди тишхэдээ, бидэ
хэлэгүй буряад-монголишуул?
Сарозек дайдын орлогууд,
 түрэхэн эжынэрээ танихагүй,
Мэдээгээ алдахан барлагууд -
Манкуртшуул шэнги амитадбибди!*

Хэдбибди бидэ, буряад-монголишуул?!

2015 оной 7 дугаар сар, 25

I

Ябаган үлхөө шүлэгүүд

БАРЛАГАЙ ЭМЭЭЛ

Түймэрэй унтархада
Үгэтэй барлагай
Эмээлынъ үлөө бэлэй.

Уйдхарай орондо
Найдалынъ үлөө бэшэ гү?

ТЭНГЭРИИН НОХОС

Шонын шуһан саһаар хушагдаба.
(*Шоно тэнгэрийн нохос ха юм*).
Тэнгэрийн хаяа харабаб:
Атан улаан хаяа байба.

ҮҮЛЭНБИ

Сэгээн хүхэ тэнгэридэ
Хара балай үүлэнби.
Хара үүлэн хургыдам
Һаргама сахилгаан лэ.

Хүхэ үүлэн хүреэдэм лэ
Ханхинама дуун
Хадагалаатай лэ.

УУТЫН ХӨӨ

Пеэшэнэйнгээ уута сооһоо
Нэгэ хэды хөө
Нүүхэдээ абаашаарай, нүхэрни.

Шэнэ газарта байдалаа зохёоходоо
Галаа носоохобди.

ЗАЯАША

Гэр бүлыншни гол гэшүүн
Гал ехэ заяаша лэ.
Гал ехэ гуламташни
Гэр бүлыншни сахюусан лэ.

ХОНСО

Хэн айлшан ерэхэб гэжэ,
Хонсоороо тухайлхаш –
Ноён гү, али нохой,
Эрэ гү, али эхэнэр?

АРГА

Уһан хоолоо һүн болгохо
Үнеэнэй арга.
Үбһэн хоолынь тоһон болгохо
Сепараторай зорилго.

БУРТАГ ТАЙГА

Буряадууд – бур тайгаар ябаашад,
Бур тайгаар нэбтэржэ,
Баргажанайхид
Бууса байдалаа зохёогшод,
Шулуу хайта Зүлхэ мүрэн бэлэй,
Шугы хайта Баргажан дайда бэлэй!

ЭНГЭРЭЭ ХОЛИҢОН

Баргажан уһамни хайнагтаа.
Хайнагтаһыень хайлатар
Ханилсаял бидэ хоёр.

Хүрэхэн газарай гэдэтэр
Хабарай наран шараха.

Эбээ оложо,
Энгэрээ холиһон хоёрбди.
Ала үгы тогоо тогоолжо,
Айл болоһон хоёрбди.

БАЯНДАЙ

Гал ехэ сахилгаанһаа айһан
Баяндай хэмнай.
Газар ехэ доһолгоонһоо хандарһан
Спитак хэмнай.

БАРГАЖАНАЙ БУРЯАДУУД

Альган үүлээр жэгүүр хэжэ,
Улганын голдо буугаа бэлэйбди.
Алтан гадаһаар сэргэ хэжэ,
Бархан хормойдо
Нютагжаа бэлэйбди.

Хуушан урда түүхэмнай
Анга Зүлхэ хоёр юм.
Хуушан урда дайдамнай
Худанса Хуурай хоёр юм.

Шамаанхын хадаар
Буугаа бэлэйбди.
Хүнтэйн талаар
Адуужаа бэлэйбди.

Баргажанай *найман эсэгэ* –
Манай найдамтай сэргэ.

БАРУУН ЗАХА

Барилдаанай болоходо,
Баруун заха барيداг
Баргажанай хүбүүд бэлэй.

Урилдаанай болоходо,
Урда заха барيداг
Үрeэ хурдан хүлэгүүд бэлэй.

БОТООЛО

Ууһан уһам
Баргажан бэлэй.
Унаһан тоонтом
Ботооло бэлэй.

НЮТАГНИ

Доро дээгүүр гүйдэлни
Дэрээндэ үлээ бэлэй.
Нара нара гарбални
Намаада гэлэй.

ХАЛАГНИ

Дүрбэн мөөртэй мерседес
Жолоодохогүй халагни.
Дүшэтэйхэн хамгады
Дууһахагүй халагни.

ХЭМНАЙ

Бөөрэдөө өөхэтэйм
Хонин хэмнай.
Хабһадтаа гадарантайм
Гахай хэмнай.

БАЗАМНИ

Базалма базамни
Санжи-Митаб хэмнай.
Балта, хүхым
Дуурай нэгэн хэмнай.

ГУТААР ҺАРА

Атаа сагаан огторгойдо
Гутаар һара тамарна.
Эрээгшэ үнээнэй хүндэ
Илааһад умбана.

АЛМА ҺАРА

Алма һарын гэрэлынъ
Гиигүүлэн дурлалайб.
Алтан шара нарые
Гайхуулан дуулалайб.

МОДОН БУУЛГА

Халюун булган *шүүбэ*
Бэреэдүүдэй зүүдэндэ.
Хатуу модон буулга
Үрхэрнүүдэй хүзүүндэ.

ЯБАГДАА

Ууган дэлхэйн үргэмжөөр
Энэ зэргын ябагдаа.
Уудам тэнгэрийн таталгаар
Өөдэлжэ гарагдаа.

Эхэ эсэгын буянгаар
Энэ зэргын ябагдаа.
Уһан хара архяар
Унда хэжэ уугдаа.

ГҮЙГДӨӨГҮЙ

Нарагүй тэнгэрийн
Ногоогүй дайдада
Хүл нюсэгэн гүйгдөөгүй.

АДУУГҮЙ БАЯД

Альбан буруу дайдын
Адуугүй баяд – олигархнууд.
Зүхэ буруу дайдын
Дайсад – трансформернууд.

ЁРО

Хайран ехэ бэлигээ
Юрын боро юрьёон соо
Үгы хэхэ ёро ушарха.

АСУУДАЛТАЙХАН БАЙНА ДАА

Хүн түрэлөө төөрижэ,
Буруу харгыда ороод ябаха,
Арбан хара нүгэлэй юһыень эдлэхэ,
Арбан найман тамада унаха –

Иимэ янзаар өөдэлхэнь
Бэрхэтэйхэн байна даа.
Гэр бүлэ, гэргэн, хүүхэд –
Асуудалтайхан байна даа.

ДЭЭДЭ БАРГАЖАН

Дээдэ Баргажанда нютагтайб даа,
Дэрээн, Дэрээн гэжэ нэрэтэй даа.
Даруухан номгон улад нютагжадаг даа,
Дайда талань үтэгжэнхэй даа.

Бороонойшые баатарнууд биил хэн даа.
Тэлэрдэггүй архиншад олон хэн даа.
Буряадууд, хамнигад *эбтэйнүүд* нуудаг даа:
Буусануудаа буляалдадаггүй даа.

УЙДХАР

Хайран хөөрхы
Нүхэрэйм бэе
На *оленьей горе*.

ЭНЭ БАЙНА

Газар холо, уһан ута байна.
Нютаг холо. *Москва* энэ байна.

ТАЯГ

Залуу хүбүүнэй урдань
Таяг тулаад һүүдэрынъ һалирна ха.
Хэды хурданшье һаань хүбүүндэ
Талхи һүүдэрээ хүсэхэнь бэрхэ.
Сэсэн мэргэн Зеноной хэлээшээр
Энээхэн хүбүүндэл адли
Хурдан Ахиллесдэ хэзээдэшье
Мүлхийһэн мэлхэе хүсэхэнь бэрхэ.

САНА ХАЙРЛАХА

Үнгэрөөшэ үбэлэй
Саһа хайрлаха
Үншэн сэдхэл ушарха.

ЭХИТЭЙ

Эхын эльгэнһээ эхитэй
Эльгэ нимгэмни...
Нюдэдтэм нулимса хатана.

ҮЗЭЛЭЙ НҮГЭЛ

Үбһэнэй үедэ
Унтажа хэбтэхэ
Үзэлэй ехэ нүгэл ха.
Үүсын үедэ ямархан ааб даа?

МАНГАР

Ундамни хүрэнэ:
Уула, ододые
Уудаһам хүрэнэ.
Яаха аргагүй зобооһон
Мангар гээшэб?

СЭНГҮҮ

Сээжэдэм сэнгүү –
Сэнгүү хабарһаа.
Сэдьхэлни хүлгэнэ даа...

ДААМА

Үолообой зүрхые
Даама залгина:
Хаарта буунагүй.

ХАЗААТАЙ

Таалаха гэжэ,
Табимал уралнуудшни
Таһа хазаатай...

АНЗААН

Морин анзаһан
Мөөрөө арилгаа ха.
Мухарюулжа мөөрынъ
Үхибүүд наадаа ха.

Тракторай хүгжэм
Талыем эзэлээ гээл.
Шэниисын таряан
Тэрэниием бүрхөөгөөл.

ҮЛЭН МАЛ

Үбнэ эрижэ,
Үхэрнүүдэй мөөрэлдэхэ
Элдин хорёоһоо дуулдана.

УЛАРИЛ

Манай ажабайдал –
Ходо хубилдаг
Сагай уларил.

ХООРОНДО

Бурхан ба хармагшан –
Тэдэ хоёрой хоорондо
Хүн түрэлтэнэй түүхэ
Түрэлөө олоо.

ХҮНЭЙ ХУБИ

Зоной зоболонии хубаалсажа,
Жаргалаа олохо
Хүнэй хуби.

УШАРДАГ ДАА

Бульдог хотошо
Хоёрой *холимог*
Барбос –
Тиимэ буряадууд
Заримдаа ушардаг даа.

ДҮТЭ

Хяаг ногоон,
Һэргэг ногоон,
Ардаг хүлэгэй
Хүлһэн – эдэ бүгэдэ
Намда дүтэ.

ЯБУУД ДУНДАНЬ

Амиды уладай
Ябууд дундань
Гуталынь хуулаха
Зариман олдохо.

Мёрзлыми поленьями
Стучат мои ноги –
Хүндэхэн байха даа
Сабхииемни хуулахань.

ТАЛА

Манай талын
Зан абаринь
Налгай зохид.

Тэрээхэн талым
Зан абаринь
Заримдаа шэрүүхэн даа.

ТЕЭД

Хомхойгоор уугааб
Үолонгын эллипс. Теэд
Зэрлиг хунну мэтээр
Интегралай нюргыень
Хухалааб. *Яагаа*б теэд?

НҮХЫН АРШААН

Нүхын аршаан,
Нүн манан.
Хадынъ хярада
Үүлэн түрэхэ.

ДУУДАА БЭЛЭЙ

Баарһан буряад
Гутаар гүүлээш!
Эй, бурят,
Штаны горят!—
Хэзээ намай
Дуудаа бэлэй,
Үйлсэдэ намай
Баһаа бэлэй?

ҮАМГАН

Хахарһан хубсаһаа
Хадхажа һууна
Үамган.
Хаяа хана мүргэжэ,
Бууна һалхин.

ХАТАД ЮУМЭ

Тоонтым шорой
Алтан юумэ.
Тооным утаан
Хоншуун юумэ.

Нютагайм намгад
Хатад юумэ.
Торхоор дүүрэн
Хүрэнгэтэй юумэ.

АСУУДАЛТАЙ

Ухаар урдаһан *Сэлэнгэдэм*
Уухал *уһаниинь* асуудалтай.
Урин найхан намганайм
Зулгы байхань асуудалтай.

Хайнагтан урдаһан *Үдэм*
Тунгалаг байхань асуудалтай.
Аяа хайрата намганайм
Аляа байхань асуудалтай.

ААБЗА

Жаргал зоболоной
Зүришэлдөөн –
Үнсэг сагаан дэлхэйн
Ажамидарал аабза.

ҺАЙХАН ДАА

Зухаланһаа ерэхэн харгым
Зурыхадаад лэ сайхан даа.
Ерэ хүрэхэн нагасам
Ербыхэдээд лэ сайхан даа.
Ерэхэн, түрэхэн буусамнай
Дунгыар татаад хайхан даа.
Үерлөөд урдаһан Баргажамнай
Хөөхэтөөд айдхатай даа.

НЮУХА

Сонхын саана
Бороон шэбэр-набир.
Хүшэгийн саана
Хоёр шэбэр-набир.

Хэниинь хэнтэй
Һэбхирээб?
Хүшэгэ нюуха.

САГАЙ ЖАМА ЁНО

1.

Хуу юумэн үнгэрхэ,
Энэшье үнгэрхэ.
Хуу юумэн үнгөө
буураха,
Гуталшые суураха.

2.

Ургажа байһан ногоон
Ерэхэ намартаа хагдарха.
Урдажа байһан уһан
Хатажа орхихо.

3.

Уйлажа байһан хүүтэн
Үтэлөөд мунхиха.
Улайжа байһан наран
Эршэмээ бараад унтарха.

ОЙХОН

Хуһан сагаан хүрэйтэй
Худари Байгал хоёр юм.
Уһан ехэ хүрэйтэй
Ойхон Ехэ бурхан юм.

ЗОБОЛОН

Эршэ үгы дээһээр
Үхэр уяад хотондо-
Унтангүй хонохын
Ушарха зоболон.

Эшэ үгы хутагаар
Хирмаса хэршэхын
Зоболон.

ГОМДОЛ

Сэргэдэ
Эмээлтэээ хоноһон
агтын
Эзэндээ гомдол -
Гомдолой ехэ гомдол
Гээшэ бэээ.

Эрэ үгы эхэнэрэй
Хуби заяандаа гомдолы
Жэшээлмээр аал?

ДАЛАЙ

Байгал дээрэ
сагаан манан хөөрөөд,
Байсын үбсүүндэ эрхэлнэ.
Хайлгана шубуун
хашхараад,
Долгидтонь нэнгэнэ.

ҮЕРЭЙ ОРБОН

Байгалай эрьедэ
обглоданный как кость
Белеет ствол сосны,
Так обгладывают кость
Буряты, *хайхан* хүбүүды
түрэхэбди гэжэ найдаад.

НЭМЭРИ

Булаг газарһаа
бурьян гараад,
Байгал далайда нэмэри.
Уула газарһаа
урьян гараад,
Уһан далайда нэмэри.

ХОМХОЙ

Нэгэ нэгэнийнь
Нүгөөдөө эдидэг –
Энэ юртэмсын
Жама ёһо.

Эльгээгты
Минии Тотоошодо
Амтатай табан
Калоошо.

Хомхой хобдог
Хойбондойдо
Садаа гэжэ үгы.

Эльгээгты
Минии *хойбондойдо*
Табан пүүд
Шоколад.

Нэлээ гэжэ үгы!

ЗАЯМХА

Манай заямхын хажуугаар
Баргажан мүрэн *түргэн*.
Манай гэрэй урдуугаар
Зоной мүннүүд *олон*.

Манай гэрэй арада
Нархан модон ёдон.
Намарай тэнгэридэ
Олон мүшэн одон.

ТИИХЭЭ ЯАНА

Модон набшална хабартаа.
Ногоон гарана.
Дэлхэй ногоон.
Харин үһэмни сагаан зандаа-
Харлахаа яана хабартаа,
Үбэлдөө *сайхаа*?

НОЙТОН НАМАР

Дуһаалдаг дараанса доро
Ямар хүйтэн бэ?
Хубсаһам норшоо.
Хатааха наран гараһай.
Нойтон ямар намар бэ даа.

ГАЗАА ГАРААД

Город хотодо газaa гараад,
Огторгой шэртэбэб:
Яагаа тэрэ сэнхир бэ.
Нютагтам *баһа тиимэ* бы,
Али тэндэм бороо орона-аа?

УНШАХА ҺЭМ

Нютагайм нарһад
Нүхэдни байгаа һэн.
Шэлбүүһээрээ намдаа
Бэшэг бэшэхээ яанад даа.
Нулимсаа дуһаажа, уншаха һэм.

ҮЙДХАРТАЙ ЗУРАГ

Нажаржаанай
Харахан гэрнүүд
Үбэлдөө *хооһонууд*.
Үйдхартай энэ зураг
Урдамни гарана.

БАСАГАН ҮРИ

*Басаган үри харида гээд,
Багаһаань бэрхээр нургаха -
Бүри нарай байхаһаань...*

ГЭРҮЭЭ ГАРАБАБ

Гансааран уйдаад,
Уйдхараа тараахаа
Гэрүээ гарабаб:
Газаа «одна и та же
Осенняя картина».

НОЙР ХҮРЭНЭГҮЙ

Унтажа ядаһан намай
Нохойн хусаха зобооно.
Үүлэнүүдэй забһараар
Шагаагаад, нара
Нойрым тараана.

ШЭНГИ

Баяраараа хубаалдалсахаа
Нүхэртөө тоншоходом
Үүдээ нээбэгүй.
Хармаандахи архим
Адхархан шэнги...

ХАЙРАТАЙ

Эрбэд, эрбэд соохорхом
Эжэл соохоноо янзатай.
Хитадта ябаһан Надюхайм
Хэзээш мандаа хайратай.

УНЖАГАЙ

Орой соорхой огторгойһоо
Ороһон бороон унжагай.
Мангартайхан архиһаа
Үнжэһэн айлшан унжагай.

ХАНААБЫН УҮАН

Ханаабын уһанай
Ерэжэл байбал,
Таряашанай гэдэһэн
Садхалан байхал.

ҮНДЭР

Түрэхэн тоонтым
Тэнгэриншые үндэр.

ЗОЛГҮЙ АМИТАН

Гахай багша
Тархяа үргэжэ,
Тэнгэри хаймадаха
Золгүй амитан.

ГЕНДЕР

Эрэ эмын *тэмсэл*
Энэ дэлхэйдэ хэтэ.
Эрэ эмын *тэнсүүри*
Эгүүридэ үгы.

ҮТЭЛХЫН ДАЛАЙ

Наһаяа дүүрэн эдлэхэ
Наадан бэшэ...
Үтэлхын далай
Долгёо салгидан

Нарбаяа сайхан
Намда ерэхэ.

УДААШАРАЛГА

Уяанда байһан морин заадаба –
Энэ хадаа эзэндээ һануулба:
Эндэ удаашаржа байнабди гэбэ.

УЛААН НАРААР

Буудаг халхин бууха.
Уугдадаг архи уугдаха.
Улаан нараар
Уняар манан дэгдэхэ.

АРГА

Үбһэн хоолоо һүн болгохо
Үнеэнэй арга.
Могойн хоро эм болгохо
Хүмүүнэй арга.

ЗАБҺАРТА

Нүгэл буян хоёрой забһарта
Наһантнай.
Улгы хуурсаг хоёрой забһарта
Жаргаха, зобохотнай.

УТА ЗАЙ

Хорхойһоо бурхан хүрэтэр зайе
Хүн түрэлтэн гаталаа гээл.
Сансарһаа хогоосон хүрэтэр зайе
Яаж гаталхаб?

ХУБААЖА

Зоной зоболонии хубаажа,
Жаргалаа эдлэхэ –
Хүнэй хуби заяан ха.

ХИТАД ЗУРАГ

Хадын орьёл мана татаад,
Хитад зураг хануулна.
Нүгшэһэн нүхэдни ханагдаад,
Нулимсымни гүйлгэнэ.

БЭДЭРНЭМ

Юушьеб даа
үзэгдөөгүй юумы,
Тад ондоо гэдэргэ бодол –
Шэнэ образ
Бэдэржэ зобоном.

ОЛДОХО

Һом бэе эхэнэры
Һогтоохо эрэ олдохо.
Ганса бэе эхэнэры
Гасаалха зон олдохо.

УҮАН МЭТЭ

Энэ үдэр
Яагаа *һаруул* юм –
Булагай уһан мэтэ.

ХОНИДЫНЬ ХААНА БЭ?

Энэ манай заямха.
Энээхэн *орбогор харахан гэрхэн*
Утаа урьюулна.
Түрэхэн үдэхэн гэрни энэ ха юм.

Хонишон байһан эхэмни.
Хонидынь мүнөө хаана бэ?

ДУРАГҮЙ

Талам
таалалдаһан зондо
дурагуй.

Таладам
үхид удаан басаган
ябадаггүй.

ХОЛБОО БИИ

Метрополитен, минии тала
Би гурбанай дунда
Холбоо бии ха.
Поезд эшхэрһээр ерэбэ.

ЯБАДАЛ

Хооһон модон доро
Хусаһан нохойдол
Хүйтэн эхэнэрэй
Хормойдо мүргэхэ –
Хооһон ябадал.

НЭГЭ ГАЙХАЛ

Дэрээн, Дэрээн нютагни
Дээдэ Баргажанай *шэмэг* юм.
Тэнгэридэ элиһэн элеэмни
Түбиин нэгэ *гайхал* юм.

ТЭРЭНГИИН ТҮҮДЭГҮҮД

Худагуудай гүнзэгйһөө
Мүшэнүүдын хулуугаад,
Огторгойн гүнзэгйдэ
Һөөргэнь эльгээбэб.

Тэнгэрийн эзэниинь
Хаха баярлаад,
Тэрэнгийн сэсэгүүды
Түүдэгүүдээр носообо.

МУУ ДАЙСАН

Мунхаг хара уурһаа үлүү
Муу дайсан
Хүмүүндэ ушардаггүй ха.

ХЭБРЭГ

Энэ бээмни хэбрэг байба –
Хитад шаажан мэтэ
Баларшаба.
Остеопороз замучил...

ҮАМГАД

1.

«Тохыемнай эдеэд,
Торхыемнай хаяхабди» –
гэлдэхэн һамгад
Тойроод олон.

2.

«Торгыемнай үмдөөд,
Дохолһыемнай орхихобди» –
гэхэн һамгад түмэн.

3.

«Хэды шэнээн тоһотой
Байгаа юмта? Тэды шэнээн
Талаар гүйлдөөлта.
Хэды шэнээн торготой
Байгаа юмта? Тэды шэнээн
Архи, дарһа намнаалта.

Мы с вами, господа, квиты!».

АБАРАЛ

Энэ хүни зүүдэндэм
Эхэмни үзэгдөө.
Юундэб даа
намдаа
Уталга харбайба.

АРЬЯАГАЙ ЭРХИ

Соорхойхоор
Шагаахан
Наранай туяада
Арьяа
Эрхиеэ үлгэнэ.

КАРМА

Галхинда үлээлгээд,
Хатахан набшаһанай
Хиидэхэдэнь,
Карма гээшэнь
Юуштэб?

ХЭНДЭ?

Хэниие хараабши?
Хэнтэй уулзаабши?
Хармаандаа
хэндэ халаабша
Табяабши?

УРГЫ

Холын холодо
Зорихон шинии харгы.
Хабарай саһан доро
Хороһон ургы.

МҮШЭДЭЙ ГЭРЭЛ

Үбэлэй хүйтэндэ
Мүшэдэй гэрэл
Хүнэй *этигэл* бшуу.

Бээрэһэн
Хоёр гарым
Дулаасуулха бэшэ.

ШАРБААД

Һүүлээ шарбаад,
Загаһан
Уһанай гүнзэгүдэ
Үгы болобо.

Уусаараа шарбаад,
Эхэнэр
Гэрһээ гаража ошобо.

Юунэй болоһые
Ойлгожо ядаад,
Эндээ үлэбэб....

БОРООН ДОРО

Басаган дүүхэй
Бороон доро бархирна.
Борооной дуһалнууд
Хамарай аршуул мэтэ
Нулимсынь аршана.

Тиигэжэ гашуудалынь
Тэнгэри хубаалдана бшуу.

АРХИИН ШЭЛ

Шобторжо уулгаад хаягдаһан,
Шэл шэнгиб архиин.
Хооһороод баарһан,
Углууда мартагдаһан –
Байдалдаа гомдоод,
Абязгүйхэн
Бархирна хэбэртэй.

МИЛАРАЙБА

Аадарай адхархада
Һарлагай эбэр соо хоробо.
Хахархай хубсаһаниинь
нэгэшье норобогүй.

Энэ Миларайба бурхан.
Һарлагай эбэр ехэшье болобогүй –
Шүхэр шэнги.
Миларайба багша багашье болобогүй –
Шумуул шэнги.

Харин багша зохидоор
Досоонь орожо,
аадарһаа хоробо.

Эдэ бүгэдые шабинь анхаржа,
гайхажа байба.

ХАҢА

Сагаан шүдэнүүдэй ялалзаанда
Атаарханагүйб:
Сагаан шүдэнүүдтэй ябагдаа.
Амхайһан аманһаань
Эшэнэгүйб –
Амхайха хаһань ерээ бшуу.

САНСАР

Сансарын дайдада
Зүүнэй хүбэшье мэтэ
Жаргалай ушардаггүйнь –
Зоболон ха...

Бүхы юумэн *сансарта*
Бузартаһан –
Арбан тамын
Зоболондо дарагдаһан.

Тээд яаба?

ЮУМЫН ХОЙНОНОО

Юумын хойноноо ехээр
 ороhon зон
Юртэмсэһээ түргэн талиинад ха.

Юһэн тама үзэһэн зон
Ерэ хүрэтэрээ ербынэд ха.

ДЭЭРЭ ХА

Эрьюу тэнэгтэй
Олоһондо ороходоо,
Сэсэн хүнтэй юумээ
Арилгаһаниинь дээрэ ха
 гэлдэгшэ.
Энэнь зүб ха.

ШУЛУУН

Газаа халуун.
Гэртэ һэрюун.
Һамган – галуун.
Бинь – шулуун.

БУРЯАД ХЭЛЭН ТУХАЙ

Хэнэй гэмээр буряад
Хэлээ түргөөр мартааб?
Хэнэй хууляар буряад
Ородоор дуугарааб?

1

*«Саһаар бурган байһан
Салгяа талам һайхан».*
Санаар хурдан байһан
Залуу наһам сайхан.

*«Малаан хайлзан дайдаар
Малаа үдхэн» һууһайб.*
Урсахан модон гэрһээн
Утаа бааюулһайб.
*«Шулуун дээгүүр миралзаһан»
Шугын горхонһоо ууһайб.*
Элһэн доогуурнь шургаһан
Жараахайгаарнь наадаһайб.

2

«Булагай уһандал
бузаргүй тунгалаг»
Будаада бурханай нургаал лэ.

«Бугын нюдэндэл
буригүй һайхан лэ»
Ная наһаяа эдлээд лэ
Далай багшамнай.
Бурханай номнолы
Буряадшалха аргатайл
«Хутагын эридэл
торгон хурсал
буряад хэлэмнай».

Энэ буянта ажалы лэ
дүүргэхэ шадалтайл,
Эрдэмэй орьёлдо дэгдэһэн
Эрдэни мэргэн
буряад хүбүүднай.

ЗАЛЬБАРАЛ

Бидэ окоп соо һуунабди:
Автомат буугай номонууд эшхэрнэ,
Боомбонууд тэһэрнэ.
Эдэниие эжынь дуулаад,
Нёлбоһоо дуһааж байдаг һэн даа.
Газаашаа гараад,
Баруун хойто зүг руу хараад лэ,
«Баарһан хүбүүмни
Алихан үүлэн доро ябанаб даа» – гэн
Бурхандаа зальбардаг һэн даа.

Эхын зальбаралаар
Амиды мэндэ үринь
Үхэлтэ дайнһаа бусаа һэн даа.
Ай, бурхан!

ХУМХИИН ТООҺОН

Тооложо табигдаһан наһам
Тоондоо хүрэхэ бэээ – найданам.
Төөлэжэ табигдаһан бээм
Хумхиин тооһон ха. Айнам.

ХАЗАГАР ХҮРЬГЭН

Үнэн юумэн үнөөрөө,
Худал юумэн хуурмаг
тээшээ ха.

Алтан юумэн үнгөөрөө.
Хазагар хүрьгэн
Хадамууд тээшээ ха.

Зүб тээшээ зүглэхэ
Булган хиисхүүр малгайта
Буряад-монгол арадни.

ОНДОО

Ондоо хамган
Олзолмо олзо лэ.
Өөрын хамган
Хашартай
Хүрөө ха.

Ондоо эрэ
Олзолмо олзо гү?
Али тархи
зобооһон
Тодхор гү?

ХАГДАРААНА

Набшаһанай оройн сэсэгые
Намарай хюруу хагдараанал.
Үхинэй шарайн сэбэрые
Архиин мундуу хагдараанал.

ААРСА ГҮ, АЛИ БОЗО?

«Абсолют» сооһоо аарса абаха
Арга байха гү, али бозо?
Буузаһаа арсаха буряад
Буряад орондо олдохо гү?

ДЭЭРЭЛ ХА

Яарсаһаа шэниисын гарадаггүйдэл,
Шамһаа ямар ноён гарахаб даа?
Ноён боложо зобожо,
Ноходто хусуулжа ябанхаар,
Бээ мэдээд, хонидоо манажа,
Мунхиһаншни дээрэл ха даа.

Эшэ муутай хүхөөр
түлээ хахалха аал?

ХУРДАН ЛЭ БАЙНА

Огторгой гүнзэги сээл гэхэдэм,
Орохо, гараха наран хурдан лэ байна.
Үшөө гүйһөөр, харайһаарби гэхэдэм,
Үбгэрхэ наһам хурдан лэ байна.

Тэнгэри холо, мүнхэ гэхэдэм,
Тэхэрихэ һара-наран түргэн лэ байна.
Наран эртэ, наһан залуу гэхэдэм,
Нарбай сайхань түргэн лэ байна.

ДАЙЛААД

Буха үнээ дайлаад,
Бууха дурагүй.
Би пивэ уугаад,
Суухам дүүрэбэ.

НЮУСА

Хэн хэнии дайлааб,
Хүнжэл нюуба.
Би хахады уугаад,
«В осадак» унабаб.

ДУРАГУЙ

Хоёр бэе нүхэсөөд,
Үалаха дурагуй.
Миисгэй хулганы хүсөөд,
Табиha дурагуй.

2015 оной июнь-июль сарнууд

II

Шүлэгүүд, шүлэгүүд...

* * *

Үхэхын зоболон урдмни
 гэжэ,
 Үдэртэ нэгэ дахин
 ухамайлаагүй хүн
 Үдэрөө хооһоор үнгэргөөб
 гэжэ ойлгохо ёстой.

Түрэлөө хэлгэхэ гээшэ
Хубсаһаа хэлгэһэн мэтэ
гэлдэгшэ.

Хойто түрэлдөө шэнэ амитан
 боложо түрэхэдөө,
Шэнэ хубсааһа үмдэһэн мэтэ
 гэлдэгшэ.

Нойрсохын зоболон урдмни гэжэ,
Сүүдхэдэ нэгэ дахин
шэбшээгүй хүн
Сагаа хооһоор үнгэргөөб
гэжэ хадууха ёстой.

АСУУДАЛ

Колхозой хурьгад хабартаа
олоороо гарзалдаг хэн даа.
Намгад хабартаа
Заримдаа эрэнүүдтэ үгэдэг хэн даа.
*Что думают иногда
в стране
О бурятках, баранах и буддизме?*

БАЯР

Энэ үдэр амиды мэндэ үлэхэндөө,
Орожо байһан наранда баяртай байгты.
Мандажа байһан наранда дахинаа баярлагты,
Шэнэ үдэр үзэхэндөө.

Үдэрһөө үдэртэ үри хүүгэдни ургана гэжэ,
Ургажа байһан нарада баяртай байгты.
Үхэлэй зоболон ойртожо байна гэжэ,
Хорожо байһан нара гэршэлнэ лэ.

БАСАГАНАЙ АБЫН ГЭРЭЭД ҮГЭ

Булагай бурьялжа байһан уһы
Бү булангиртуулаарайл даа.
Булган һүүлтэй басагыем
Бү обижаалаарайл даа.

ПЕНСИОНЕР

Улаяа мяха
Ударжа эдихэ гэдэгтэл,
Уураг тархиингаа урдатар
Унтанаб.
Үбэлдөө хүрэнэн
Үхэрэй аргааһандал
Оронһоо арай гэжэ хууранаб.

НАРАНАЙ, МҮШЭНЭЙ, ЁАРЫН....

Наранай гэрэлэй
сонхын шэлдэ ялархадань,
Шиниим шарай ягаардаг.
Шиниим шарайн ягаархада,
Шуһан минии
наадахадал гэдэг.

Холын мүшэдэй
огторгойдо ялархадань,
Хогоосоной амин
үлээхэдэл гэдэг.
Хогоосоной аминай үлээхэдэнь,
Хүнэй наһан тон богонёор үзэгдэдэг.

ёарын гэрэлэй
гэрэй оёорто унахадань,
Гэнтэ досоом гуниг түрэдэг.
Гэнтэ досоом гунигай түрэхэдэ,
Эхин дуран һанагдаад орхидог.
Эхин дуранай һанагдаад
орхиходонь,
Мүнхын аршаан шэргэнэ аа?

1990-ээд онууд

БОГОНИ ШҮЛЭГҮҮД

1

Трамвайн сонхонууд
Сэнхэгтээд,
Талмай, үйлсэнүүды
Танюулнагүй.

Үдын уһан
Хайнагтаад,
Үнгэрһэн зунии
Мартуулнагүй.

2

Ойн хормойдо ногоон
Ургажа ядажа байна.
Ой соохи ногоон
Инзагалжа ядажа байна.

Алтан шарга нарам
Шаража ядажа байна.
Бороодо нороһон хубсаһам
Хатажа ядажа байна.

3

Ай, бурхан!
Урьха зангада
Хүрмэлдэһэн амитан

Алдууржа ядажа байна.
Намгадай мэдэлдэ
Ороһон бүһэтэн
Шүдэрлүүлжэ
зобожо байна.

Эшэ үгы хутагаар
Эдэ эрэнэр
Хэршэжэ ядалай.

Эршэ үгы дээһээр
Эдэ эхэнэр эрэшүүлы
Хүрмэжэ ядалай.
Ай-ай-ай!

4

Бухалнууды шэрэхэ
Буулга аргамжамни,
Хашан сарни –
Хаана бэ, тэдэмни?

Табин жэлэй саана,
Тибэргэ голой наана.

ТИБЭРГЭ

Хаал, шэбэр соогуур
Хүүесэ урдана Тибэргэм.
Шулуун, элһэн дээгүүр
Шууяса урдана Тибэргэм.

Саада эрьедэнь мойһон, –
Наада эрьедэнь бархирнам.
Саада эрьедэнь ахамни
Мойһо эдинэ.

Бальжааба бидэ хоёр
Мойһондо обтонобди.
Бальжааба бидэ хоёр
Тибэргэ оймобобди.

Саада эрьедэнь хүрэнгүй,
Орбон мэтэ урдабаб.
Эрьеынь бургааһа шүүрэжэ,
Арай бэээ абарбаб.

Намарай мойһон амтатай!
Манай аман харлаа.
Манай эжынэр ууртай –
Маанады хараанад:

«Энэ хоёр абарма,
Үхэн алдаба!
Энэ хоёр уймар
Тибэргэ оймобо!».

Тэрэ гэхээр
Тибэргэ урдаһаар.
Тэрэ гэхээр
Мойһон сэсэглэхээр.

Харин Бальжаабам
Байраяа хэлгэһэн.
Бинь үбгэршэһэн
Энэ һуунаб...

Ум-маани, бурхан гоншогсон!

2010

НОГООН УНАГАН

Ахатаяа хоюулаа
Архяа шэхэжэ,
Хэбтэхээ яабаш
Намаадаа.

Ахатаяа хамта
Алгаяа адуулжа,
Ябахаяа яабаш
Ягдагтаа.

Үхиды түрэжэ,
Юундэ
Зэмгүй амитады
Зобообош?

Ахатаяа хоюулаа
Үргееэ эдеэлжэ,
Хэбтэхээ яанаш
Таасадаа.

Эрдэм үзэжэ бееэ
Юундэ
Үлэн хооһоор
туляабаш?
Хонидоо манажа,
Ябахаа яабаш
Намаадаа.

Холын Москва зорижо,
Гарбалаа
Юундэ
Зобообош?

Нюһатайш хадань
Нютагайнгаа басага абажа,
Хэбтэхээ яабаш
Дэрээндээ.
Дээгүүр харайхам гэжэ,
Диссертацинууды бэшэжэ,
Тархья юундэ
Тамалбаш.

Эхэш юундэ
Үлгэдөө хэбтэхэдэш
Ноён болохо гэжэ,
Тамга юундэ
Барюулаагүй юм
шамдаа?

Баяяа хүсэжэ,
Ногоон унаган
Адуун хүрэг соош
Түрэг гэжэ,
Эхэш юундэ
Бөө ламануудаар
Ябаагүй юм?
Һамганайм
энэ хараалынь дуулаад,
Ахатанайм

сагаан гүүнийнь
Ногоон унага түрэбэ.

Ухай даа!

Минии
 шүлэгүүдэйм
Бадагууд
Хэзээ
Түрэхэ юм
Ногоон бадаг.
Адаг поэт
Архяа уужа,
Город голоор
Тэнэнэм...
Трезвей, тэлэрыш даа.
Ухай даа.

2012

Огторгойдохи одон
Баргажан руу *халяад*,
Баруушаа
Байгал руу *урдаба*.
Өөдөө үндыжэ хараад,
Тэрэ одоёо
Байрадань олобогүйб.

Байгал дээрэ
зундаа амархадаа,
Түүдэгэй дэргэдэ
омоли шарахадаа,
Тэрэ *одом*
долгиндо миралзаад,
Намдаа танигдаба.

Баргажанайм уһаар
Урдажа ерэхэн байба.
Нютагаа ханаад,
Нюдэндэм
Нулимса хонобо.

2015

ЭРХИРЭГЭЙ
ТОВШО
ТҮҮХЭ

1

Бойног ехэ малтай
Барбай баян
Бөө мүргэлөө орхёод,
Буддын шажанда
 орогты гэжэ
Эрхирэгэй улады
 уряалаа ха.

2

Сагаан хадын
Хүгшэн эжы
Саашань холо
Басагадаа табидаггүй
 гэжэ мэдээжэ.

3

Хобын Хүнхэртэ
Хэнгэрэг һэрибэ.
Баабхайн яһан
Дуугаа дуулаба:
- Баарһан намай

Та, улад,
Мүлжөөд, юундэ
Талада хаяабта?
- Тохым эдеэд,
Торхым хаяабта?
Сэмгым хороод,
Яным шэдээбта?

4

Хоёр дошхон моритой
Хашбаа шарга
Зэлэ татан үнгэрбэ гээл.
Найман туруунуудһаань
Наян найман
Сахилгаан сахилна гээл.

Тэмээтэ хаан Эжэр хаанда
Айлшалба хаяа?
Али колхозой түрүүлэгшэ
Самаганов үнгэрбэ хаяа?

2015

АЛКА-АІІІ

Дурлажа абahan hamгая
Хүзүүдэжэ хэбтэхэ аад,
Хүхэ маян танхадал
Халтагай архиин бүтүүлхэ
Хүзүүдэжэ һуунаш,
Хара муухай алка-аш!
Хара наха-ал амитанши,
Хажуудахи хамжаанһаа
Хэды дахин архи
зээлээр абаабши?

Мүнгээз бусаажа үгөөгши?
ҮГЫ!

Мэнэ хаяхан түлээ
Наймаашан намда
Асаржа үгэхэб гээ нэнши,
Асаржа үгөө нэн гүш?
Үгы!

Үшөө тиигээд,
 Зээлээр эрижэ байхаш!
 Яахан нэшхэлгүй яндан
 Амитами, яба, яба,
 Гар эндэхээ,
 Гар хүлыш хуха сохихоб! –
 Гэжэ ганирна наймаашан. –
 Алим бэ тэрэ намар
 Асарха үбхэнш?
 Үгы! Үгы-ы!
 Үшөө дахин үгы!
 Үгы боло эндэхээ,

Үтэр саашаа арила, бү үзэгдэ эндэ —
Наанаһааш халуун сусалаар хуухалхаб!
Байха шинии багажыеш! – гэхэдэнь,
Алка-аш Ангаанай толгойнь
Бүри ехээр үбдэбэ,
Хоёр боложо хахарба.
Үдэшөөр
Шабар һогтуу
Шалбайшаһан Ангаан,
Шал мяхан
Шальпиишаһан Шадаб
Хоёр
Хамжаанай дэргэдэ
Бии болобод:
Түлээ залаһа,
Үбһэ солоомо
Бамбайса асараабди –
Гэжэ һүйхэрэлдэбэд –
Үүдээ тайла, мухаа,
Үмдөө тайла, Дулмаа, –
Гэжэ баһабад.
Хоёр хахад хэрэгтэй гэбэд,
Үүдэ үдхэлдэжэ нэтэрбэд.

Хаанаһаа энэ хоёр, газар
Наншажа, хахады олоо юм?
Тужа тайга отолжо,
Түлээ залаһа бэлдээ юм?
Тала дайда сабшажа,
Хаанаһаа энэ хоёр һогтуу
Үбһэ солоомо асараа юм?

Үгы! Үгы, үшөө дахин үгы!

Тонилогты саашаа эндэхээ!

Талиигты саашаа хамжаанһаа!

Бог болоһон амитад гээшэб,

Зуд боложо зудхараашад гээшэб!

Түлээ залаһантаяа

талиигты саашаа!

Үбһэ солоомотоёо

тохорогты саашаа!

Хамжаанайм *дефицит* асаруулха

Үбһэ солоомым!

Түлээ залаһым бэлдүүлхэ

Ара нюуса амрагни-

нютаг нугаймнай дарга!

Между прочим

Һаяхан намдаа ерээ,

аятайханаар шүргөөгөө.

Аятайханаар шүргөөхэдөө

Үгөө намдаа үгөө (биньшье үгөөб).

Үбһэ түлээш асаруулхаб гээ.

Мэхэлээ хадань даргын,

(тандал алка-ашнуудта адли),

Дэлгүүр дором байна ха юм

хадагалаатай

(из-под прилавка)

хоморой хомор *дефицит*-

югославские сапоги!

2015 оной 7 дугаар сар, 21

МИНИИ, ШИНИИ

1

Минии һүүдэр шинии һүүдэрһээ
Мэндэ һуранагүй.
Минии хундага шинии хундагатай
Мүргэлдэнэгүй.

*Сагаан һарын шэнэдэ,
Сагаалганай үедэ уулзабалнай
Ушартай һэн ха.*

2

Минии зүлгэ шинии зүлгэтэй
Алгасалдана.
Минии мүшэн шинии мүшэнтэй
Аниб-ониб гэлдэнэ.

*Могой жэлэй эхиндэ,
Монгол һарын юһэндэ
Мүшэднай тохёохо.*

3

Шинии хараса минии харасатай
Уулзанагүй.
Шинии альган минии альгантай
Нүхэсэнэгүй.
Манай альганай нүхэсэлы
Манай тохоногууд гэршэлхэ.

4

Шинии зүүдэн минии нойры
Үргөөнэгүй.
Шинии бэе минии бэеые
Шүргөөнэгүй.

Хүйтэн замбиин хогоосондо
Хоёр галактикануудтал
Холисолдохобди...

2009

МИНИИ НАМТАР

Амитан зоной дунда
Арсалан ябаагүйб.

Үбгэрхын далай
Номгон байһай гэжэ
Мүргэгшэб.

Хүхэ номин тэнгэри доро
Хүндыхээ гараагүйб.

Үтэлхын наһан
Үргэмжэтэй байһай гэжэ
Шэбшэгшэб.

Шаргал шара наран доро
Жалгаһаа түрөөгүйб.
Зүрхэн тарниин
Зургаан үзэг маанитай
Ябахам гэжэ оролдогшоб.

Мүнгэ танга танһаа
эрээ һэн гүби?
Зөөри зүншэ гуйгаа һэн гүби?

Үгырһэн хойноо
Шадалтай ябаһанаа хүн

*Дурдахагүй гэжэ
Этигэгшэб.*

Түргэн нэбхи намгадаар
Хүргэшэлөө нэн гүби?
Хасар ягаан басагадаар
Харайлдаа нэн гүби?

*Үтэлхэн хойноо
Залуу мундуу ябаһанаа хүн
Байрхахагүй гэжэ ханагшаб.*

Нютагайм шорой
Алтан даа намдаа.

*Хаана холуур
Тэнэжэ зүдэрхэдөө,
Зүһэ буруу дайдаар
Зайжа зобоходоо,
Алтан даа, алтан даа, – гэжэ
Этигэжэ ябааб.
Нютагайм гэргэд
Хатад даа намдаа.*

*Ну, где вы, девчонки,
Короткие юбчонки?*

*Хобуушан гүүлэжэ,
Хэрүүр-аруур татаагүйб.
Шогуушан боложо,*

Энээдэ зугаа дэлгээхэ гэжэ,
Шүлэг найруулжа
Ядаасан...

2013 он

Хойто хадын орёлнууд
Харанхыда хүнийн
Дууран дууран нойрсонод.
Зэнхынэн нэлэнхы таланууд
Галнуудаар носонод.

Оройтоһон харгыда айлшады
Нохойнууд хусажа угтанад.
Харгыдаа эсэһэн улады
Халуун хоолоор хүндэлнэд.

Эндэ тэндэхи галнууд
Нэгэ нэгээр унтаржа,
Эсэһэн талануудшые
Нойрто эзэлэгдэнэд.

Эхэнэр

 мяхаа хэршээд,
лабшаа таһалжа,
шүлөө шанана.

Смерть наблюдает.

Эрэнь

 түлээгээ хахалаад,
Уһандаа ошохом гэжэ,
Үрхэрээ тэргэдэ хүллэбэ.

Смерть встревожилась.

Эрэ эхэнэр хоёр
Орондоо оробо.

Смерть успокоилась.

Так продолжается

Изо дня в день:

Женщина

 варит суп,

А мужчина

 колет дрова

и смерть поджидает их.

2015

БЭЛШЭЭРИЙН ОНЬОН

1

Ногообори хэгдан
Дундуураа таһараа хаа,
Хоолгүй гэдэг һэн
Элинсэгни.

Табан хушуун малаа
Бэлшээхэ гэжэ,
Тиишэнь тууһанай үлүү.

Тугаар гарахан тугалнуудта,
Мүнөө гарахан мөөрүүхэдтэ –
Хурьгадта
Сабшаад энэ хагда,
дэлгээбэл
Годоорхогүйнь мэдээжэ.

Үбэр газарай хагдан
Бүдүүн бэлэй.
Ара газарай хагдан
Нарин бэлэй.

Малша, ажалша арадта
Энэнь мэдээжэ.

2

Хяагай асье хахалаад
Үзэхэдэ,
Голынь ногообтор *haa*
Хоолтой гэлсэдэг бэлэй
Малшад.
Бэлшээридэхи
Адууһанай *тонтогоолнууд*
Томонууд *haa*
Хоолтой тэрэ хяагта
Бэлшэһэнэй
Тэмдэг лэ бэээ.

3

Саһанай хайламсаар
Шулбыда бэлшээбэл
Мал хэргээд орхихо.
Лимонтой сай, али кофе
Үглөөгүүр хэрээд
ууһанда адли ха:
Тамир нэмээд үлэхэ.

Түллэхэ хониды
Үндэр газарта адуулбал
Буруу.

Ургын гараха үедэ
Малда
Хэдэн хоногто

Ургы угзаруулбал
Һэмжэтэй болоод
орхихо.

Ургы үхэр малда
Талын поливитамин ха.
Хүнүүдшье баһа ургыһаа
Эмүүды хэдэг ха.
Ая гангата тала руу
Туубал һүүлдэнь мал
Тэбеэрээд орхихо.

Иимэ *технологи* –
хайтек урданай зон
Баримталдаг
Байһан гээшэ.

4

Шэнэ ногоондо садаха
Үедэнь
Түргэн сагаан гэжэ
Үбһэ гаргажа үгэбэл,
Хатайртаһан хонидто
Ехэл хайн ха.
Тэрэ баһа *энергетик* ха.

Намарай
боро хюрууда
Баарһад хониды
Холо манахагүй:
Хатайржа магад.

Түргөөр тэдэний
Туухагүй:
Туража магад.

Һамгадтаа хэлэгты,
Мужики,
Олон ажалда бү туугты,
Нас как баранов!

2014

Энэ дэлхэйдэ
Дэн *оройтожо* ерээб.
Бурхан хүлээжэ ядаад,
ошоһон байба.

Энэ дэлхэйдэ
Дэн мэндэжэ ерээб:
Ехэ дайн дүүрэшэһэн байба.

Энэ дэлхэйдэ
Саг соогоо ерээб:
Сахилза хүхэ зандаа байба.

2004

ЭБЛЭРЭЕ!

Эбээ таһарһан нүхэртээ
Эжэлүүдгүй уулзажа,
Таатай зугаа дэлгэжэ,
Тамхияа андалдая.

Алибаа хоро һанажа,
Үһөө нэхэжэ ябанхаар,
Эбээ таһарһан нүхэрөө
Буузаар хүндэлэе!

1

Уляһан модод набшаһалаа хаа,
Улаан-Үдүм шэмэг бшуу.
Сэбэр эхэнэрнүүд ушараал хаа,
Сэлмэг үдэр гэгээн бшуу.

2

Бороо хуратай тэнгэри
Барагар юумэ.
Мангарта дарагдаһан эрэ
Барагар баһа.

3

Аадартай тэнгэрийн шарай
Айдхартай бшуу.
Уурлахан хамганай шарай
Наартай бшуу.

4

Тоонын ооһороор
Үолонго татаад,
Түмэн мүшэды
Гэртээ уринам.

22.07.2015

РАКЕТЭ – ДУРАН

Газар – агаар
Нюдэн-нюдэн

Агаар – газар
Нюдэн-урал

Газар – далай
Урал-хасар

Далай – агаар
Хасар-хасар

Агаар – агаар
Урал-үһэн

Далай – газар
Үһэн-нюдэн

Далай – далай
Урал-урал

Газар – газар
Дуран-дуран

2014

ДОШХОН – НОМГОН

Модоной залаагаар гүйхэн
Наһан дошхон.
Ургалжа баригдаһан морин
Эмээлдэ номгон.

Модоной оройгоор хүжэрхэн
Түймэр дошхон.
Эрээе голоһон һамган
Һэбхирээд дошхон.

Жабартай тэнгэрийн хаяа
Улайгаад дошхон.
Жаргалтай һамганай хасарынъ
Ягаараад номгон.

Арбан эрые дамжаһан
Эмэ халихайраад шүдхэр.
Арбан урьхаһаа һамгадай
Алдуурһан эрэ шадамар.

Гушан гурбан тэнгэрийн
Аадар дошхон гэдэгтэл,
Мундуу муяа эрэ
Архида салинтаад дошхон.

2014

БУЯН – НҮГЭЛ

Юрьёото энэ юртэмсэдэ
Бидэ үдэр, хоногой *айлиад* хаяабди.
Нүүлдэнь хүрөөтэ энэ замбида
Манай бэе *тоорог* шэнги
тунаха хаяа.

Бидэнэй буян нүгэл хоёрнай
Замбида тунаһан хойномнай
Хойноһоомнай намнажа,
Харюу бидэнһээ хүлээхэ хаяа.

Арбан сагаан буяниие
Арбадхахамнай хоморой хомор ха.
Арбан хара нүгэлье
Урьюулхамнай элбэгэй элбэг ха.

Муу заяан, баршад нүгэлһөө
Үалахамнай асуудалай асуудал ха.
Буянтай сэдхэлэй аймагы
дуудаж,
Хэр ургаа хэхэн нүгэл хилэнсее
Наманшалхамнай хүшэрэй хүшэр ха.

Үнсэг сагаан энэ дэлхэйдэ бидэ
Үерэй уһанда тогтоһон *хөөһэндэл*
адли хабди.
Үерэй хөөһэндэл манай махабад

Тон түргэнөөр тунажа хосорхо ха.
Харин махабадаймнай хойноһоо
Наранай гэрэлдэ дахалдадаг хүүдэртэл
Арбан хара нүгэлнай
үйлын үрээр болбосорхо хаяа?

Сансарын барагдан үнгэртэр
Зоболон тамын тогоондо
Бусалхамнай сохом ха.

Бурхан Арьяа баала!

2015

ЗҮҮДЭН

(Цинтонно шүлэг)

*Сонхоор малайһан хара
Уйдхартайхан унтаридам
Льет печальный свет она.
Сонхоёо хүшэгөөр хаахам.*

*Үбэлэй хүнийн утаханда
Хараад хашхарнам зүүдэндээ:
По дороге зимней скучной
Гурбан тархитай мангадхай
Галаар сасана намай.
Тарган шалхагар шарайтай*

Абарна намай һамган.
Хүрэхэн хүйтэн бэеьем
Халуун бэеэрээ хайрана.
Отуманен лунный лик.

Сошоод гэнтэ хэрихэдэм-
Сонхоор малайһан һара
Уйдхартайхан унтаридам
Льёт печальный свет она.

Шаргал һара сонхоорни
Шагаан, харан жүдхэхэдөө,
Шабганса эжьем һануулба..
Шабганса эжым намдаа
Шэбэнэн һагад хэлэгшэ һэн:

-Үбэлэй хүнийн утаханда
һарын гэрэлдэ унтахадаа
Үхибүүн унтаридаа
Норгодог болохо, – гэгшэ һэн.
Медицинын хэлээр энэнь – энурез.
Грустно, Нина: путь мой скучен.

Звучно стрелка часовая
Мерный круг свой совершит.
Яһан шаажан аягадал унаад,
СССР гүрэмнай бутарба гээд,
Сошоод хэрихэдэм, телик соом
Хун шубууд хатаржа байба.

1991

90-ээд ОНУУДТА...

1

Эхэ нютагни
 с перепоя
Ногтуугаар тэмтэрнэ.
Галзуугаар нүйхэржэ
 с запоя,
Айлһаа айлда орожо,
Балга архи гуйраншалжа
Байнаш, баарһамни.

Хонин ажал хаягданхай:
Нооһон хүбхын сэнтэй
 болонхой
Алтан одото
Альцман пенсидээ гаранхай:
ПОШ ба ТСК хаагданхай,
Хадын хүбүүдтэ худалдууланхай.
А ты говоришь ништяк..

Ханаабын уһан
 урдахаа болинхой:
Хамар хадхаха үбһэн хоморой.
Нууринай һамгад
 үбгэдөө голонхой:
Үхибүүдээ хубсалха
 мүнгэн хоморой.
Бурханаймнай урда
 зулань бүхэнхэй.

Монгол һара сонхodomнай
 һогтуу шарайтай.
Баргажанаймнай уһанда
 һэлбэрүүһэниинь
Хоморын хоморой.
А ты говоришь ништяк.

Эхэ нютагни,
Аяа хайрата эхэ нютагни,
 шамайгаа һанахадам
Һогтуу эрэдэл (*с перепоя*)
Хүл дээрээ тогтожо ядан
 (*спотыкаясь*),
«Шумел камыш, деревья гнулись»
Һажаажа,
Галзуугаар һүйхэржэ (*от бессилия*),
Айлһаа айл дамжажа,
Балга архи гуйраншалжа,
Баарһамни, түнэнэ ёһотойш.
Харин город голдо –
Улаан-Үдэдэ асфальт хашхарна:
«Трезвей, тэларыш!» – гэжэ,
А ты говоришь ништяк.

2

Тэнгэриие үүлэтэйень,
Тэжэгэр һаратайень,
Түргэн горхые
Миралзаһан долгигойень,
Наранай туяае

Наһанайм жаргалтайе
Худалдажа абажа болохо аал?

Хүлэгэйм дэлһы,
Үнээнэйм дэлэнгы,
Нохойм һүүлы,
Огторгойм үүлы

Хуу худалдагты!

Гансал үлээгты:
Гарбал түрбэлым,
Гансым харасы,
Гэрэйм хэрэлсы!

1990-ээд онууд

ХАРГЫ ЗАМААР...

Харгы замаар, харгы замаар
Хаанаш хүрэхөө мэдэнгүй,
Холын газараар, асфальтаар
Хаанаш төөрихөө ойлгонгүй,

Ябагдаа даа, ябагдаа.
Архиш уугдаа даа, уугдаа.
Үбгэрөөд мүнөө хэндэш хэрэггүй,
Үхибүүдтээш голуулаад,

Намгандааш габаруулаад,
Үтэлөөд мүнөө налшнаш,
Үдэр гарагаа намарнаш.
Яахаб даа, яахаб даа. Ядахын сагта
Бээдээ гар хүрэхэ гээд,
Үхэлэй муухай нүгэлнөө тэбшээд,
Үтэлхын далайда таварха хубитай аад,
Юун гэжэ гэмэрнэш амиды хадаа?

2015

ХЭЗЭЭ САДАХАБ ХҮН?

Амиды амирад
Иишэ тиишээ гүйлдэнэд.
Юушье хэжэ, юугээ хэхээ байһанаа
Эрид найнаар шиидэнгүй
Эдэнэр гүйлдэнэд.

Холонгын хойноһоо
Гүйлдэһэн үхибүүд мэтэ
Хооһоор тэдэ гүйлдэнэд.
Холонгыг гараараа барихань хүшэр –
Холонго баригдашагүй.
Наранай туяа баригдаха аал?
Бүхэли наһаараа холонгын хойноһоо

гүйлдэнэбди:

Хэзээ гүйлдэхөө болихо юмбиди,
Гүйлдэжэ хэзээ эсэхэ юмбиди?
Түрэлөө хэлгэхэдээ баяшуул
Баялигаа абаашажа шадахагүйл.
Хооһоор талиихал һүүдэр руугаа,
Костюмаараа ошохол нүхэ руугаа.
Түрэлөө хэлгэхэдээ тэдэнэр
Харханууд болохол олониинь.
Харханууд шэнги нүхэнүүд соогоо
Орооһо нөөсэлөөд, орооһод дээрээ

хэбтэхэндэл

Мүнгөө нөөсэлөөд, мүнгэн дээрээ
Хүльбэрхэд.
Өөһэдөөшье орооһоёо эдингүй,

Ондоошые амитадтай хубаалдангүй
тэндээ хосорход.
Тиимэл амитад харханууд!

Тархаанууд мэтэ
Үдэр хүниээ ойлгонгүй
Иишэ тиишээ гүйлдэнэбди:
Нэгэ тээшээ ошоод,
Юушые бүтээнгүй бусажа ерээд,
Нүгөө тээшээ гүйлдэнэбди.
Тархи толгоймнай хүн бүхэнэй
Өөр өөрын «тархаануудтай» ха:
Үдэрһөө үдэртэ юееш хэхээ
ойлгонгүй,

Юундэш хэрэгтэйгээ мэдэнгүй,
Ёһын түлөө ябаха ёротой,
Хэхын түлөө хэлсэхэ ёстой, –
гэлдээд,

Таража тархаануудтал гүйлдэнэбди.
Хэээ амья даража зогсохо
амитад гээшэбибди,
Хэээ үлөө заһажа, садаха
улад гээшэбибди?

*Хоёр нюдэнэйнгөө улхархайн
Хайр элһээр дүүрэхэдэнь,
Хүмүүн амитан одоошые садабаб – гэжэ
Налайгша бэлэй,
Хуурсаг соогоо тэниигшэ гэлэй!*

2015

Баргажан хатамни баруулжаа
Байгал баабайдаа яарана.
Борьёо шулууд дээгүүр
миралзаад,
Гэрэл сасана.

Бинь урдаһаань тоонтодоо
яаранам,
Буусадаа, сэргэдээ, гарбалдаа
бусанам.
Бурхадтаа, сабдагуудтаа, обоонуудтаа
сэржэмдэхээ мэндэнэм.

Хүлеэнэ намай, магад,
Буусануудай боохолдойнууд.
Баарһани бусахадань
Бажуухабди гэлдэжэ.
Элдүүриинь эндэнь гаргажа,
Городынь эльгээхэбди
гэлдэжэ.

Баһал, магад, хүлеэнэд намай
Мэхэлүүлһэн һамгад.
Сэдьхэл соогоо үшөө басагад –
Бабы ягодки опять.
Баргажан хатамни баруулжаа
Байгал эсэгэдээ яарана.
Тэрһээ хаяхаа һанаһан омолидол
Дээшээ Дэрээндээ яаранам.

Эгээл иигэжэ, ерээд онуудаар
Будаадын шажан өөдөө үхөө.
Дасан дугангууд нютаг бүхэндэ
Түргэн бодоо, үдөө!

2014

Мүргэндэ мүргэл болоо гэлдэнэ.
Мунхан тэндэ баригдаа гэлдэнэ.
Олег ламын ударилга доро
Энэ ябадал бүтээгдээ гэлдэнэ.

Эрын гурбан наадаар
Мүргэл дүүрээ гэлдэнэ.
Атар тарган хусаар
Абаргань урмашуулагдаа
гэлдэнэ.

НЮТАГ ДУУНАЙ АЯЛГААР...

(Шог зугаа шүлэг)

«Тамхиень» татаагүйб, мэдэнэгүйб:
Томохон юм гэлдэгшэ – үзөөгүйб.
Тангил гансань хэлэгшэ, мэдэнэгүйб,
Туршаад үзэбэл яаха юм?

Айдар гансаханайм хажууһаань
Айлшан һамганиинь юм гү даа – һаланагүй.
Тангил гансаханайм хажууһаань
Танилынь юм гү даа – һанданагүй.

Зээрдэ хүлэгынь гансым самолёт шэнги:
Гүрэмэл ташуур хэрэггүй, хэрэггүй.
Залуу бэрээдүүд түргэн юм даа, түргэн -
Хуһанай үйһэн шэнги дүрд гэдэг юм даа.

Дааган далантай
Дангина сексапильна
Буруу булшантай
Басаган *параноит*
Ботогон бүхэнтэй
Хүбүүн бухууртай.

Что такое тангенс?
Тангил гансым
Налево ошоходонь,
Тэрэнь *тангенс* угла
Измены гээшэ!

Архиншан
Тархияа заһахаяа
Обоогой сабдагһаа
Займаар эрибэ
Нэгэ солхооб.

Бусаахаб гэжэ
Обоогой эзэндэ
Записка бэшэжэ
Тэрэ найдуулба.

Сабдаг этигэбэ хэбэртэй,

Харин партиин райком
Этигэбэгүй.
Партиһаа тэрэ
Үлдүүлбэ теэд.

2000

Мориной һонор
Хоёр шэхэнүүд һурмылдөөд,
Ниидэхээр шиидэһэн
Хоёрхон борбилоонууд.

Хорон хүйтэндэ
Ногоон хагдардаг.
Хоб жэбэй гүйдэлдэ
Дуран хосордог.

Би бурхадаараа
Багадаа хорголжо наадагша һэм.
Тэрэ наадамнай
Модо буляаха гэжэ нэрэтэй һэн.
Модо буляаһан амитан
Хорголхо эрхэтэй һэн.

Би мүнөө үтэлөөд,
Бурхадаараа
Шагай хаяжа нааданам.

2015

БУРЯАД-МОНГОЛ УГСААТАМНАЙ

I

Хүрин хара тэнгэридэ
Нүүнэ
Хөө хара үүлэн.
Хүрьһэтэ алтан дэлхэйдэ
Зөөнэ
Булгайр хара буряад.

Муухайһаан муухай
муу хара буряад –
Муухай дээрээ архинша,
Архинша дээрээ – һамгаша,
Алгань тэрэнии абарна,
Һамган тэрэнии габарна:
«Булгайр хара буряадта
буян гэжэ үгы!».

Худагай оёорто
Загаһан гэжэ үгы.
Хүдөөгэй нэгэ буряадта
Тэлэрээ гэжэ үгы.

Унама гэмэ мориниинь
Үлэн туранхай.
Унтама гэмэ гэргэниинь
Ото уурланхай.

Мяханһаа бүхэдэггүй буряад
Малгайгүй манан соо ябадаг.
Архиһаа арсадаггүй буряад
Мангарлаад «маатерладаг».

Тиимэ нэгэ буряадта
Нүгэл гэжэ үгы.
Мүнхын энэ аршаанда
Шэргээ гэжэ үгы.

Буура хэнгэлдэр хамгатай,
Буруу үнээн алгатай –
Булгайр хара буряадта
Буруу гэжэ үгы.

Булагай толгойдо
Загаһан гэжэ үгы,
Мяхаша тэрэ буряадта
Садаа гэжэ үгы.

II

Хүрин хара тэнгэридэ –
Хөө хара үүлэн.
Хүрьһэтэ алтан дэлхэйдэ –
Газар хара буряад.

Үхэр булгайр сабхяараа
Үүдым тоншоод ороно.
Үндэр халюун малгайгаа
Үлгэсэдэм үлгэнэ.

Хоёр хахадым уугаад,
"Хара булган дахатайб гэбэ.
Хоёр хоногто зугаалаад,
Үүлэн хүхэ агтатайб" - гэбэ.

Уһан хара архяарнь
Унда хэжэ ядаад,
Үдэн зөөлэн хүнжэлөөрнь
Унтари хэжэ зобоод,

Буруу эрын эмэ гэжэ
Һамгым харааба,
"Эрдэмэйнгээ ехэдэ
Эрьюутэбэш" - гэбэ.

Бусахам нютагаа гэжэ
Булгайр сабхяа углаба.
Харгын мүнгэ эрижэ,
Гэртээ уриба.

III

Ойн модод олон юумэ,
Ород мангад олон юумэ.
Хара буряад үсөөн юумэ,
Хахад сая тухай юумэ.

Тайгын модод олон юумэ,
Хитад арад олон юумэ.
Монгол-буряад үсөөн юумэ –
Модон сэргын хэлтымэ.

Хори буряад үсөөн юумэ,
Хооһон түйсын мухарима.
Хойто буряад үсөөн юумэ,
Хуу баран ноёд юумэ.

Баргажан буряад баһаш үсөөн,
Бардам зантай гүүлэдэг юм.
Бахана сэргэ сэхэ юм,
Байгалай эрье эгсэ юм.

Буряад зон огсом юм,
Бархан уула үндэр юм.
Ага буряад аалин юм,
Онон мүрэн аажам юм.

Хахад сая тухай аад,
«Хаанахинайбши?» – гэлдэнэбди.
Түрэл хэлээ мэдэхэгүй
Түүхэй амитад ябанабди.
Хахад сая арай аад,
Хэрэлдээд юундэ абанабди?

IV

Баарһан буряад
Монгол угсаатан аад,
Монгол угаа
Уһанда хаяаш.

Баарһан буряад,
Буряад хэлэтэй аад,
Буряад хэлээ
Баһааш.

Хори монгол удхаш
Хосоржо эхилбэлэй.
Хуһан модон сэргэш
Хэлтыбэлэй.
Баарһан буряад
Һаарал моритой аад,
Һараал мориёо
Үүсэлжэ эдеэш.

Сэрэг монгол удхаш
Сэнгээ буураба.
Сэн шубуун гарбалш
Сэгнэгдэхээ болибо.

Хайратай буряад
Хурдан хүхэ моритой аад,
Хурдан хүхэ мориёо
Худалдалай...
Хайратай буряад
Хара утаһан бәһэтэй аад,
Галстук самсаар һэлгэлэй.

Хайратай буряад
Хара халюун захатай аад,
Дэнзэ залаа малгайтайнь
Хамтань хаялай.

Буряад-монгол нэрэтэй аад,
Монгол нэрээ
Түүхын манан соо
Төөрюулээш.

1997-1998

МЭНДЭШЭЛЭЛГЭ

- Мэндэ-ээ!
- Мэндэ ама-ар! Та мэндэ.
- Мэндэ. Мал адуун мэндэ-э?
Нютаг нугаар һонин?
- Үгы даа, хуушаараа.
Хуу булта тоондообди.
- Танайхяар ямар һонин бэ?
Амгалан тайбан байна-аа?
- Байна-аа. Ан-бун һуунабди.
Адуун арьбантай. Айраг аарса
Амтатай. Буруу булшантай.
Дааган далантай даа.
Шоно нохой ээлтэй даа.
Шүлэ мяхан шүүһэтэй даа.
Алта мүнгөөр абдар дүүрэн даа.
- Хонинтнай тарган тобир бэээ?
Ботогонтнай бүхэнтэй бэээ?
- Тиимэ-ээ тиимэ!
- Бэетнай лагшан тайбан бэээ?
- Тайбан даа, тайбан!
- Ажал хүдэлмэритнай
Амжалтатай бэээ?
- Амжалтатай даа!
Аша зээнэрни урагшатай даа:
Арбаад ажалда гүйлдэнэ даа.
- Урагшатай хадаа һайн даа.
Үхибүүдһээ үнэтэй юумэн
юун байхаб даа.

- Тиимэ даа, тиимэ.
Архи тамхяар бэрээлнэгүй,
Худал хуурмагаар «эдеэлнэгүй».
Зохид хүбүүд ургана гэжэ ханагшаб,
Хари хэлэнүүды үзэнэ гэжэ баярлагшаб.
- Түрэлхи хэлэниинь харин
Түлюурхан гэжэ бил голхорогшоб.
Тэрээндэнь бидэ
 зэмэтэй хабди даа ойлгогшоб.
Ородоор гэртээ дуугаралданабди,
Ородоор үдэр хүнигүй телик хүдэлнэ.
- Буряадаараа дуугарха ноёднай
 хоморой хомор.
- Ньютаг хэлэнүүднай оборой обор:
«Кошкамнай молокоёо проливадлаа».
- Компьютерһаа зариманай «крышань
 поехадлаа»,
Компһоо багашуулнай халахагүйнь
 харамтай даа:
Буудалсажа наадахань сээрлэхээр лэ:
Дахинаа дай уряална гэжэ ханахаар лэ.
- Юугээ хэлэнэш, энэшни ерундаа:
Дискотекэ гэжэ үзэлэй юумэн даа.
Юугээ тэндээ хэдэг юм?
Юугээ тэндээ уудаг юумэд?
Уймар амитад ерэдэг юумэд?
Хүниин ёохор гээшэнь юун гээшэ юм?
Һалихайрһан ябадал бэшэ юм гү?
Хүниин музей гээшэнь юутэ юм?

Үдэрөөрөө хүни хэдэг саг болоо юм гү?
Али хүнөөроо үдэр?
Ажал хэхээ болёо юм гү?
Али мүнгэн дээрэхээн унадаг юм гү?
Хирсиин гэрэл үнинэй үгы ха юм –
Хэзээндээ хүбүүдээ дархалдаг юм?
- Айфон, айпад, смартфон гэлдэхэдэнь,
Домофонһоо бэшэ юумэ ойлгохогүй манда,
Телефонһоо бэшэ юумэ танихагүй манда
Ямархам даа? Ойлгожо ядагшаб...
- «Головар, овца» – гэлдэхэдэнь,
*«Сэсэн хонгор хонид минии,
мэндэ амар!»* – гэжэ
Шэхэндэмни дуулдадаг,
Ирагуу хүгжэмөөр зэдэлдэг.
Юуеэ хэлэнэш, энэшни *туфтаа*,
Зээ ашашни зандарха *дөдөдээ*:
- *Файлы твои удалю, браузер твою
размажу по стене*
И твитну, и аккаунт вызову – гэхэдэнь,
Милиисэ, полицияа дуудахань ха
гэжэ ханахаш,
Тэлэрүүлдэг газарта абаашажа,
Ялада унагаахань ха гэжэ айхаш.
- Мэндэшэлэлгын орондо шамда
Смайлик шүдхэршни эльгээхэ.
Мүнгэ алта шамһаа эрижэ, Арсик
Бархиржа байһан эльгээхэ смайлик.
- Я тебе твитну, твиттвою, яба, ошо

Абгадаа, хажуураар шүүдэртэ
Үбһэ сабша, бухал таби, твитни,
Аккаунтын орондо аргамжаар
Бухал шэрэ, браузерээр бэшэ –
Асаар сомоо хая, хүлһөө адха:
Үүсэ эльгээхэ смайлигай орондо,
Үдэр бүри үбэлдөө бууза зооголхош,
Файл свою отростишь и попутно пузу:
Буруушни булшантай, дааганшни далантай,
Компошни твиттертэй, амрагшни секстэй
Ан-бун, энхэ тайбан ажамидархаш,
Аяа хайрата аша зээмни.
- Бээшни лагшан тайбан? – гэжэ асуухадань,
Харюусахаш: лагшан тайбан, твиттвою.
Сагаалганаа һээрээ шаажа угтахаш,
Сагаан эдееэ дэлгээжэ,
Браузераа комподоо шэнэлхэш.
Сагай эрхэ иимэ ха юм даа,
ТВИТТТВОЮ! Шинии дед-аа.

22.07.2015

АВГУСТ ҺАРЫН УЯНГА

(элеги)

Газаа намар тээшээ...
Ганса набшанан хуһанда шарлаад,
Гашуудалай нулимса хануулаа.
Нүгөө набшань ногоон зандаа -
Нютагайм шарай намай баясуулаа.
Хари огторгой торгон шарайгаа алдаад,
Орохо бороогоор барыжа харлаа.

Үнинэй нютагаа бусаагүйб.
Ногоон голёо үдхэн ногоон соо
 оножо хараагүйб.
Хамта нургуулида нураһан нүхэдөө
хахадаар үнинэй хүндэлөөгүйб.
Хүлисэгты: ажал ехэ, тугшаруу -
Трамбайһаа трамбайда гүйхэш.
Аша зээнэр ургана.
Наһанай ошохо бүри
 эртэ бодогдоно.

Город голоор, үйлсэ гудамжаар зайлган
Огто орхигдоо.
Нүхэдөөрөө уулзаад, архи уулган,
Һүүлдэнь һамгады бэдэрээд гүйлгэн
Таһа мартагдаа.
Харин абьяас хүсэл
Арайш мүхөөгүй.
Сэдхэлэй ольһон зулаар бадарһаар -

Ажабайдалай шуурган
унтаргаахаар бэлэн.
Үнинэй нютагаа бусаагүйб.
Хойто хадануудаа
найхашааж шэртээгүйб.
Аршаанайнь халуун шабартань
Арһа мяхаа үнинэй
шиихаагүйб.
Шүүдэртэй ногооень хүл нюсэгөөр
оймодогоо мартааб.
Шүдэртэй агты
бариха үнинэй унаагүйб.
Бариса сабдагуудтаа хашарһа мүнгөө табижа,
Архиин дээжээр үнинэй сэржэмдээгүйб.

Байгаали намар тээшэ... Нютагтам
Байдал тулюурхан гэжэ дуулдана.
Алта мүнгөөр зон хоморхон гэлдэнэ.
Хүгшэ залуугүй, эрэ эмэгүй хуу бултуулан
Худхамал спирт залгина гэлдэнэ.
Хура бороон ороногүй гэлдэнэ -
Үбһэ хулһаяа яажа абаха юм:
Үбэлөө яаж дабаха бодол улады зобооно.
Үүсэ нөөсөн заримшуулай мэдэгдэнэгүй.
Уһа түлээнийнь асуудалтай.
Үхибүүдээ нургуулидань бэлдэхэ сагай тулахада,
Хана хаяагаа нэшээд, гүйлдэхэ туйлдаа хүрэхэ.
Тиибэшье зон ухаа алданагүй.
Алга ажалаа баһа. Алгань тэдэнии абарха.

Газаа намар тээшэ... Наһан баһа.

1997-2005

СЭДЬХЭЛЭЙ ДУУН

Дэлэнгүй хурьгалһан зуһаг
Хурьгаа абажа үгэдэггүй юм.
Хурьгаа голоһон хонин
Дэлхэйн нэгэ тама юм.

«Арадуудай эсэгын» амидыда,
Хирсиин дэнгэй гэрэлдэ,
Хурьгаа голоһон хони
Хараадаг һэн эжым:

«Шоройдо эдьюлһэншни
Шабхахаа яана?
Яһаа сайһаншни
Яндархань юм?».
Зүблэлтэ засагайм хоёр тулгань -
Энэ ниитын зуһаг эхэ хоёрни
Ямар хатуу сагай үнгэрхөө байһыень
Яаж мэдэхэб?

«Нюдөө шэргэһэнш,
Юундэ яндарна?
Умайгаа хатаһанш,
Абахаа яана?».

Дэлэнгүй хурьгалһан зуһаг
Хурьгаа абажа үгэдэггүй һэн.
Амаралтагүй ажаллаһан эхэм

Аршаанда амаржа үгэдэггүй хэн.
Хайрата хоёройм бэлшээринь
хахалагдаад,
Кукуруза таригдаха.
Харагшан үнээнийнь алагдаад,
Колхоздо тушаагдаха.
Дуун түрөө юм гү, зүрхэндэнь:
Дуугай болоод, эхэм нэгэтэ
Утаар татаа хэн:

«Тэ-ээ-ээ!

Tə-ə-əə! Təə-əə-əə!

Дэлэн шиний дэлбэрхэл даа,
Ургы ногоон ургахал даа,
Тээгэ, тээгэ, тээгэ!
Хүхэ ногоон ургахал даа,
Хүхы шубуун ерэхэл даа,
Тээгэ, тэ-ээ-гэ, тээ-э-эгэ!» –
Дуун түрөө юм гү, зүрхэндэнь?
Хурьгаа гансата хэрэгшээжэ,
Хурьгандаа хонин мээхэйржэ,
«Янаа сайһанш» яндархаа мартажа,
«Шоройдо эдюулһэншни» шабхаба.
Тулгагүйхэн баарһаяа үнэрдэжэ,
Тулжурхан бэеыень долёобо.

Тээгэлhэн дууень дууряагаад,
Тэнэг хонин сэдхээ бэлэй:
*«Хадын ногооной халюурхада,
Хариһан шубуунай бусахада*

Хойноһоомни хэн дахаха бэлэй?
Хоёрхон хүхыем хэн хүхэхэ бэлэй?».
Тээгэлһэн дууень дахаад,
Тэнэгхэн хониндол уяраад,
Дуунай хүсэндэ этигээд,
Дуулажа һураа бэлэйб.

Дуугай болоо һэн эжым нэгэтэ –
Дуун түрөө юм гү, досоонь?
Харахан нюдэдһөөнь нулимса дуһаад,
Хасараарнь доошоо урдаа бэлэй:
Хариһан шубуудай бусахада,
Ханилһан гансань ханагдадаг бэлэй.
Хадын ногооной халюурхада,
Хосорһон ахань үзэгдэдэг бэлэй.
Хүхы шубуунай донгодоходо,
Хамта багадаа наадаһан,
Алирһа мойһо, аргал түүлсэһэн
Түрэлэйнь түһөө шарай
үзэгдэдэг һэн.

Хүхэ ногооной ургахада,
Хардалгада орожо, «дайсан» гүүлэһэн,
Хойто хизаарта һүүлдэнь сүлүүлһэн
Хайрата нагасань зүүдэлэгдэдэг һэн.

Хуугай табихаа болёо һэн
Эжым нэгэтэ –
Хурьгаа абаа юм гү, мунаг зуһаг?
Дуугай болоо һэн
Эжым гэнтэ –

Дуун түрөө юм гү, сэдхэлдэнь?

«Тээгэ, тээгэ, тээгэ!

Ошоһон шубуун бусахал даа,

Урдаһааши юуниши угтахаб даа?

Ута улаан хүхыеш

Юуниши хүхэхэб даа?

Тээгэ, тээгэ, тээгэ!».

«Ошоһон шубуунай бусахада

Үншэрһэн сэдхэли хэргэхэ даа.

Хадын ногооной халюурхада

Сагай шэнжэ найжарха даа», – гэжэ

Тээгэлһэн дууень дахаад,

Тэнэг хониндол уяраад,

Дуунай хүсэндэ этигээд,

Дуулажа ороо бэлэйб.

1987

ХОН-ЖЭН

Хон-жэн тойроод, байгаали бүтүү.
Бурханай абяа дуулахадал гэдэб.
Багшатайгаа хөөрэлдэхэ аргагүй
Байһандаа бээдээл гомдобоб.

Хон-жэн тойроод, досоом дутуу.
Замбуулиной хүгжэм эздэлхэдэл гэдэ.
Хогоосоной амисхал махабадаараа мэдэрбэб –
Хүмүүн түрэнхэндөө хаха баярлааб.

1998

НЮТАГ НУГАДАА, ГАЗАР УҺАНДАА...

Буряд, буряд газартам
адли
Бүри түрэл газар үгы юм.
Баргажан, Баргажан
уһандам адли
Һанагдахал юумэн үгы юм.

Бархан, Бархан ууладам адли
Бүри үндэр уула үгы юм.
Балшар бага хаһадам адли
Һанагдахал хаһа үгы юм.

Дэрээн, Дэрээн нютагтам адли
Бусахым хүлээдэг нютаг үгы юм.
Бусахым хүлээдэг нютагтам адли
Бүри ханагдахал юумэн үгы юм.

Хүшэгөөр, Хүшэгөөр
аршаандам адли
Халуун аршаан үгы юм.
Халуун тэрэ аршаандань адли
Эм дом үгы юм.

Намаа, Намаа нугадам адли
Намжар нуга үгы юм.
Аха эгэшэ хоёртом адли
Энхэрдэг хоёр үгы юм.
Таасын, Таасын таладам адли
Тальян газар үгы юм.
Газар уһан хоёртом адли
ханагдахал юумэн үгы юм.

Ботооло, Ботооло тоонтодом адли
Тоонто газар үгы юм.
Тоонтоһоо ехээр ханагдаха юумэн
Хогоосон соо үгы юм.

ХЭНБИБ?

Нарбаяа сайтар
Би хэнби гэжэ
Бээ мэдэнэгүйб.
Намай хүнүүд
«Дондоб» – гэжэ нэрлэдэг.
Һаншагаа сайтараа
Би юумби гэжэ
Бээ ойлгоногүйб.
Шабинуудни намай
Багшамнай гэжэ танидаг.

Гушан жэл хамта һуутараа
Би һамгатайб гэжэ
Бээ һанадаггүйб.
Хүнэй ехэ үхин
Минии һамган гэжэ
Бээ тоолодог юм ха.
Зээ хүбүүн
Тимуркам
Намаяа
«Деда!» – гээд
Ооглодог.

Тиихэдэнь би
Һаяхана
Хэмбиб гэжэ
Ойлгожо орхибоб...

2004-2005

Хүрин ногоон хасуури
Үбэлшье хаань, намаалхаар.
Нарин ногоон хасуури
Нажаршье хаань, хэнзэлхээр.
Ульгам зээрдэ морим
Тураашье хаа, хатарааша.
Урин зулгы хамгам
Эсээшье хаа инаглааша.

Хадхууртайхан хасуури
Хатаашье хаа, ногоон.
Түүдэг ягаан тэрэнги
Гандаашье хаа, носонги.

2003

Халамгай бурхан -
Минии аха.
Минии басаган
Тамхи татаһан
Дари эхэ.

Харин хамган
Тэнгэреэр гүйһэн
Дакини – дангина.
Буланда хороһон

Боохолдойнь –
Энэнь
Би хэбэртэйб.
Эбэртэй гүб?

2001

ХОНИНОЙ СОЛО

Май-ай-май-ай!
Мэндээ, хонин эрдэни!

I

Хададаа халюурхан
Ногооной нэмжэн.
Ууладаа ургахан
Ургын нимжэгэн.

Улаан хүхэнүүднээш
Урдахан уураг,
Дулаан дэлэннээш
Дунахан айраг.

Хужарай ногоонхоо
Дабналиг хүншни.
Хүхын дуунһаа
Хатуулиг архишни.

Буусын хяагһаа
Буржагар нооһоншни.
Шэбхын шэмэһээ
Уусын хүндэшни.

Хотоной дулаанһаа
Хонгёо маарааншни.
Буга ногоонһоо
Хурдан хүлнүүдщни.

Монсогор хоргооһоншни
Дайдын шэмэг.
Мүндэгэр толгойшни
Бурханай бэлэг!

Май-ай, май – ай!
Мэндээ, хонин!

II

Һүөөр дэлбэрһэн дэлэншни
Хогоосоной нэгэ баялиг юм.
Хойноһоош дахалан хурьганшни
Хорбоо юртэмсын шэмэг юм.
Хоёр ута хүхэнүүдщни
Буряад хүбүүдые хүдэржүүлһэн.
Буржагар ута нооһоншни
Амитан зоние дулаасуулһан.
Урдаһааш угтаһан хурьган

Нүүдэл арадуудай алтан.
Нүүдэл арадуудые абархан
Зөөлэн ноохотой арханш.

Талын хун шубууд –
Хонид минии, мэндэ-ээ!

Талын далайда тамарнад,
Тала минии, мэндэ-ээ!

2006

ХҮЛЭГНИ АДУУНДАА...

Хүбүүнтэй хамта хүрьхэтэ дэлхэйдэ
Хүлэгынь түрэлсэдэг юм гэлсэгшэ
адуун хүрэгтэ.

Хаана бэлшэнэб?
Хазаартай гү, али шүдэртэй?
Эмээлтэй гү, али хонхотой?
Хаана бэ хүлэгни?
Хатартай гү, али жороотой?
Хээр гү, али сабидар?
Хаана бэлшэнэб?

Нютагтам адуун хүрэг бэлшэнэ.
Талын хяаг холонгодол гуйбаа.
Шонын улиха холоһоо дуулдаба.
Азаргын шуһа унхидашаба хаяа.
Һүрдэшэбэ адуун хүрэг.

Наран хоёр болобо.

Азарга таладаа

адуун түшэхэ найдал:

урдань – уужам дайдал!

Хазаар ногтодо татуулжа,

Хүлэгни үшөө хатар дундаа зогсоогүй.

Хүлэгни шүдэр шүдхэдэ хүрмүүлжэ,

гүйдэл тэрэнэй замхаагүй.

Хүлэгни эмээл тохуулжа,

Нюрган дээрээ ондоо эры нуулгаагүй.

Хүлэгни хятагар хүзүүндээ хонхо уюулжа,

Хээрэ талада ондоо эзэндэ бэдэрүүлээгүй.

Хүлэгни һонор шэхээ хадхаж

Хүлөөһээр намайгаа.

Этигэнэм.

Нютагтам бэлшэнэ адуун хүрэг.

ОНТОХОН

Дэлхэй дээрэ оршодог нэгэ тосхон...
Тэрэ тосхон сонхонуудаа хаадаггүй.
Тэрэ тосхон үүдэнүүдээ хүшэдэггүй.
Хүршэнүүдэйн хоорондо харшанууд үгы.
Хазадаг тэндэ нохойнууд үгы.
Тэндэ хэлэгдэдэггүй хараалай үгэнүүд.
Хараасгайнууд тосхондо уурхайгаа заһанхай.
Худагуудын гүнзэгы хадаа
Тэдэнь далайтай холбоотой.

Тиимэ тосхон минии нютагта бии...

АДУУН

Нютагтам

бэлшэнэ

адуун хүрэг.

Хонхын абьяан холо дуулдаба.

Холшор сэдхэлни хүлгэбэ.

Бээ агтын хорилгодо бэлдэһэндэл,

Би ухаагаа бэлдэнэм үглөөдэрэй

шалгалтада.

Зэрлиг хүлэг ургалжа ядаһандал,

интеграл абажа яданам.

Туруута талада

тахын түбэрөөн:

Магад, хүрэг шонооноо хүрдөө.

Энэ

зүрхэм тэрьелбэ –

Ээрүүлхэн,

намнуулхан хүлэг.

Энэ –

ерэбэ ха шүлэг:

Адуундам – шоноор,

Түмэртэ – жэбэрээр,

Нютагтам – үерээр.

Намда ерэбэ

Инагайм бэеэр.

Хоёр абаад,

Хүлэгтэл

урилдаанда бүдэрхүү.

Эмээл дээрээ торонгүй,

дэлхэн дээгүүрнь хиидэхүү.

Һүни.

Мүнөө хон-жэн.

Адуунай турьяха холооноо дуулдаха.

Азаргань тархья хэжэрхэ.

Холын холо

Хонхын дуун

гүнзэгы нойрооо хэрихэ.

Энэ бэлшэнэ адуун.

Адуундам

орохогүй

шоно:

Азаргань харуулда энэ хүни.
Адуун хүрэгтэ
азарга –
Найдамаар эзэн –
зарга.

Миин ганса шара сэсэг
газонһоо таһалаад,
Хараасгайн хөөрхэн
дальбараадал,
Альган соогоо дулаасуулбаб.
Нюдэнэйм зубхида
уурхайгаа заһаба
Энэ үдэр –
ехэ баяр.
Тэрээхэн сэсэг шарахан үнгөөрөө
Уурхайһаа унаһан
Шарахан аматай
Тулюурхан дальбараае
һануулба бшуу.

Эгээл энэ сэсэгтэл
Тэрээхэн дальбараа
Абарал эрээ һэн уурхайһаан унаад.
Эгээл иимээр урдаш унажа,
инаг дурыш эрээ һэм...

РЕКВИЕМ

1

Харанхы бүрэнхы хүнийн тэгэндэ
Хара боро тайгын оёрто,
Хатаһан хагшаһан хушын хажууда
Муу шубуун бархирба.

2

Гүнзэгы, гүнзэгы нуурай уһанда
Гүльмэ табигдаба.
Гүльмэдэ ороһон загаһан
Һүүлээ шарбаба.

3

Хүхэ манхан тэнгэрийн оройдо
Одо мүшэн нособо.
Ханха зайдан газарай оёрто
Нэгэ наһан мүнхэрбэ.

4

Гэгээн, гэгээн юртэмсэдэ
Гэнжэдээ нохой хусаба.
Сэгээн, сэгээн дайдада
Һогтуу галзуу хуугайлба.

Нэлэнхы нэлэнхы талада
Нэгэ сэсэг хагдарба.
Нэгэ сэргэ хэлтыжэ,
Нэгэ наһан унтарба.

1990

ХАРААЛ

Шонотой газарта
Адууһа үдхэжэ яба.
Шулуутай газарта
Нютагжажа яба.

Булад сагаан ургаяа
Боногодоо бү зоогоорой.
Буурал сагаан толгойгоо
Ашадаа бү орхёорой.

Ши, мүнөөдэр үхэ,
Би үглөөдэр үхэхүү.
Ууха архиийш
Үдэшөөр уугуужаб.
Малгаашаар мангарлуужаб...

Татаха тамхиеш
Тала нүхэдтэш залуужаб.

Хүршэ айлдаш орожо
Тархяа заһуужаб.
Оодон соохор мориеш
Отогтонь табюужаб.

Ши мүнөөдэр үхыш даа,
Би үглөөдэр үхүүжэб.
Һүниндөө һамгандаш ерэхэб,
Хүнжэлынь дулаае үзэхэб.
Жороо хатарайнь жэгтэйе
Зонһоо нюухаб.

Хүршэдэш һүүлдэнь
Таабари таалгахаб:
«Хонин хүнжэл
 обог, обог гээ.
Хоёр хүл
 ёдог ёдог гээ».

Далда бодолтой
Энэ таабариим
Далан мэхэтэй хүршэш
Тайлбарилжа магад.

Шоройдо эдюулһэн,
Шадалгүй боло.
Гараар дамжуужан
Ганирдаг һамганш.

Шонодо эдюулүүжэн
Шоогой, хонидш.
Оодон соохор моринш
Отогоо мартуужан.

Шүдхэртэй гэртэ
Хонолго олоорой.
Шулуутай газарта
Торожо унаарай.

Тэнгэри мүнхэ,
Энэ үдэр онсо хүхэ.
Ши, нүхэр,
Мүнөөдэр үхэ.
Би – үглөөдэр.

1997

* * *

Наян найман гэшүүхэтэй нарһан
Намдаг намдаг дайдада.
Хорин найман наһам
Холын хойто дайдада.

Ерэн юһэн гэшүүхэтэй хуша
Юһэн дабаанай саана.
Арбан найман наһам
Алын* голой саана.
Далан долоон гэшүүхэтэй хуһан

Далсын* тужын үбэртэ.
Долоотойхон хаһам
Таасын* горхоной голдо.

Жаран зургаан гэшүүһэтэй хасуури
Жэргын* заказнигай гоёолто.
Жаран наһанайм тулгуури -
Зээ Тимурни - гоёолто.

1999

НЮТАГНИ

Тааса, Намаа -
Тараг сагаан эдеэн.
Минии аза талаан
Тэндэһээ эхитэй.

Борьёо шулуута
Баргажан мүрэнһөө -
борьбоо гээһэн
хаһам эндэһээ.

Ботооло, Хоолой
үзэсхэлэн гэлэй.
Агаар тунгалаг -
Һеем, Хуллаг.

¹ Алла, Тааса, Жэргэ, Далса - нютагай нэрэнүүд

Хүшэгөөрэй аршаан -
Шабарынх халуун.
Аянша галуун -
Холын Аян.

Улганайнгаа уна
Үнинэй уугаагүйб.
Хара архи орондонь
Хашартараа уунам.

Үбдэг хүрэмэ ногоо
Үглөө бүхэндэ оймохоб.
Хүри улаан ногоо
Холоһоо егшээхэб.

Үүлэнэй саанаһаа
Шагааһан холонго.
Нютагһаам эхитэй
Дуунайм уянга.

2003

Үхэхэ бодоходом
Үргэхэ дэмжэхэ
 нүхэдни.
Үлдэхэ даарахадам
Үүдэ татаха
 гарнуудни.
Эсэхэ сусахадам

Мүлхижэ хүрэхэ
 оромни.
Ядарха зобоходом
Абарха, этигэхэ
 ахамни.
Түрэхэдэ, түрэ хэхэдэм
Түшэхэ, найдаха
 түрэлхидни.
Үлбэр үбшэн бэеым
Үтэлхэдэм үргэхэ хараха
Үри хүүгэдни, –
Талхи наһан боложо,
Таяг тулахадам
Тулууур болохо
 хуһамни.
Үе мүсынгөө
Яншаха, шархирхада,
Хүл гараа шабарта шиихаха
Хүшэгөөрэйм аршаан. –
Үхэхэ сагайнгаа ерэхэдэ
Яһаа хадалгаха
 Дэрээн нютагни. –
Элдин түбидэ
Эдэ бүгэдын
Бии ЖАРГАЛ.

АБАРАЛ

I

Баруун дайнай байлдаан соо,
Бусалжа байһан бурма соо,
Дайсанай һомонһоо, далайһан һэлмэхээ
Дурлаһан басаганайм бэһэлигынь үгы боложо,
Далдалжа намай абараа һэн...

Шуналта уһан архидаан соо,
Шуһата нэгэ наншалдаан соо,
Хутагын үзүүрһээ хосорхоо байхадам,
Хайрата гансым һиихэнь үгы боложо,
Харамнажа намай абараа һэн...
Шэнхинэн урдаа Сэлэнгэ соо
Шэнгэжэ уһанда үхэхөө байхадам,
Шиниим мүнгэн зүүдхэл үгы боложо,
Намайеш гэнтэ абараа һэн.

Сэбэр эхэнэр абалаад намай,
Шамһаам үбгыш хулуужа байхадань,
Минии бэлэг – бэһэлигшни үгы боложо,
Манай бүлые абараа бэлэй.

II

Сэрэг дайнай гал соо,
Шахардуу тулалдаанай шуһан соо
Сэргэмнай гансата ухаандам ороо бэлэй:

Зээрдэ хүлэгни эзэеэ бэдэрээд,
Зэрэлгээтэ таладаа инсагаалба гү?
Үхэл минии ойртожо, али
Үншэрһэн сэргэм ханагдаба гү?

Баруун дайнай гал соо,
Балар хүшэр байлдаан соо
Гурбан дүлиимнай дундахи гал
Гэнтэ ухаандам унтараа бэлэй.

Зэртэгэр нюдэдш намайгаа үгылөөд,
Зоболоной нулимсанууды дуһааба гү?
Юһэн тамгын тогоомнай али
Юртэмсэдэл адли урбалдаба гү?

Тэнгэри газартай хаана ниилэдэг бэ -
Тэндэ би шамайгаа хүлээхэб.
Тэрэнги хабартай хаана уулзадаг бэ -
Тэндэ би дураяа нээхэб.

Тоонто газарайш хүрьһэн соо -
Тэндэ би уйдхараа зоохоб.
Торгон тэрлигэйш энгэртэ -
Тэндэ би гунигаа нюухаб.

Түрүүшын үхибүүнэйш орон дээрэ -
Тэндэ би жаргалаа заяахаб.
Түрүүшын дуранайм уралнууд дээрэ -
Тэндэ би талаангаа орхихоб.

Хүйтөөр ялайхан түмэр
«Хан» гэхэ, сохёо хаам.
Хүйтэн түмэрэй бэе соо
Хонхын абьян хадагалаатай ха.

Эгээл түрүүшээр шамда
Иимэл хүйтөөр үзэгдөө нэм.
Дуранай дулаан досоом
Дэн холо нюугаатай нэн.

ЖҮТӨӨРХЭЛ

Хараад урдаааам сэхэ,
Инагни, намдаа хэлэ,
Ондоо дуранай мэхэ –
Гунигай гашуун эхэ
Энгэр соогоо, урал дээрээ,
Матаралдаһан бэеынгээ
Матаргай дээрэ
Ондоо дуранай хоро –
Хараад урдаааам сэхэ,
Асараа гүш, хэлэ?

*Зоболонтойхон жүтөөрхэл
Зүрхэндэм байрлаа хорхойдол.*

Эгээл иимээр
Модоной хорхой
Эртын жэмэсы
Досооһоонь химэлдэг.
Гэжэгэнээтэйхэн жүтөөрхэл
Гэнжээр орёогоо сэдхэлым.

*Эгээл тиимээр
Эрын зориг
Хундагын оёрто
Шэнгэжэ хосордог.*

Харыш урдаһаам сэхэ...

ХОГООСОН

1

Хүнэй наһан-
Үмхиин тооһон.
Хамхуул үбһэн-
Хогоосон.

2

Хүнэй дуран-
Урдаһан уһан.
Улайһан наран-
Хогоосон.

3

Юртэмсэ-
Бурханай үмсэ.
Юрэдөө тэмсэл-
Хогоосон.

МҮШЭН ТАЙЖА

Гуяын сэмгэ гэдхээжэ,
Сагаалганай үнгэрхэдэ
Гуниглаһан үхинэй зүүдэндэ –
Гэрэйнь ганса үүдэндэ,

Хахинаһан һалжагар хэрэлсүдэнь,
Хогоосоноор зайһанаа бусажа,
Мүнгэн ялагар скафандртай
Мүшэн тайжа дүтэлбэ,

Сонхыень шангаар тоншожо,
Соня нэрээрнь дуудаба.
Соня-гуа сонходоо сошоо һэн:
«Үү-татай! Үт... хата!» – гээд,
сонхоһоо гүйжэ ошоо һэн.

Ододой агаараар сэнгээд,
Ондоо планетэһээ ерэхэн
Ниидэдэг аяга байба,
Һарын гэрэлдэ сайба.

Үйлсын шабарта шаагдаба:
«Үйлөө эндэ үзэхэнь ха,
Зоогдоод эндэ үлэхэнь ха», –
Мүшэн тайжы хайрлаба.

«Ногтуу Сэдэбэй трактортал
һараараа шабарта шиихархань.
Мүшэн тайжа архиншадал
магазинай үүдэ һахихань».

«Ямар бульдозер ерүүлжэ,
Ялбагынь татахаб?
Хахад литр табюулжа
Аягынь хогнолхоб?»

Мүнгэн скафандр
Һарын толондо омогорхоно.
Мүшэн тайжа
Сонхын саана ёһорхоно:

«Шэбхээ тайлыш! – гэжэ онголзоно.
Кабина соом хахад олдохо.
Үгы һааш, ондоо һамгад олдохо!» –
Гэжэ омог тайжа олзорхоно.

Гайхаһандаа Соня-гуа гэлыбэ:
«Тайжа аад, тон адляар аашална
Тоһон болоһон Сэдэбтэл.
Скафандртай аад, һамаашална».

«Юугээ һанаабиб, идеални - гэжэ,
Юрын эрэ тайжашье һаа.
Ондоо одонһоо ерээшье һаа,
Онголзохонь юм?».

«Юун гэжэ тайжы хайрлаабиб?
Юрын лэ алкаш.
Аяга соогоо ороод,
Үгы болог лэ саашаа!».

Сошоод Сониин хэрихэдэ:
Тоһон болоһон Сэдэбынь
Сонхынь тоншожо байбал,
Соляркын үнэрөөр гутабал.

Тоһон болоһон хубсаһаниинь
Скафандртал ялаганана.
Шабарта шиихарһан тракторынь
Саанахана түшэгэнэнэ.

Шүлһөө һайраһан Сэдэб
Мүшэн тайжадал онголзоно.
Хармаан соохи хахадынь
Үмдыень ходолно.

Соня-гуа үүдээ хүшөөд,
Үүр сайлгаба.
Үүдэндэнь тайжа хурхираад,
Хүршэнэрынь айлгаба.

Мүнгэн ялагар скафандртань
Үүрэй толоной наадахада
Малаа туужа гараһан
Мэдэгмаа сошобо:

«Үү - татай! Арьяа - баалань!
Хэн шүдхэрынь эндэ хэбтэнэб?
Сэдэбэй Сониин үүдэндэ
Хэн боохолдойнь хурхирна?».

Харин тайжа зүүдэ манана:
Холын Бетельгейзе одондо
Газарай Сонидо жүтөөрхэжэ,
Бэлтэгэр хүүхэн бархирна.
Хэдэн жэл үнгэрбэ гэлэй:
Хүбүү хүтэлһэн Соня-гуа
Хани үхидэй һонирхоходо,
Һонихоноор харюусадаг бэлэй:
«Мүнгэн ялагар скафандртай
Мүшэн тайжын хүбүүн.
Үндэр тэнгэрийн элшэн
Үрхөөрни ородог һэн».

«Һүни бүри огторгойн айлшан
Гэрэйм тооноор ородог һэн.
Гэгээн тэрэ Мүшэн хүн
Гэдэһэ-хээлиим эльбэдэг һэн».
«Һара наранай тохёоходо
Үрхөөрни гэдэргээ абирдаг гэлэй.
Ниидэдэг аягадаа мордоходоо
Нилээн намтай хахасадаг бэлэй».

«Танилсуулхам эсэгэтэйн» –
Тиигэжэ тэрэ эрид шиидэнхэй,
Тоһон болоһон Сэдэбы голонхой -

Дүтэ ойроош хүргэнэгүй,
Зүүдэн соогоош үзэнэгүй.

Харин Сэдэбэй трактор
Ниидэдэг аягын орондо
Сонхо доронь түшэгэнэжэ,
Сониин нойры таһална...

1991

НОЛООБ

Хэн энэ голооб
басагыш голооб?
Сэнгынь сохом солхооб –
хаанаһаа олдооб?

Газар дороһоо олдооб
муу энэ голооб?
Хэн энэ голооб
хаарта сооһоо ходорооб?

Хамардахи нюһаа
абажа шадаагүй аад,
Хүүхэнииш юундэ голооб
хара энэ голооб?

Бүхэсоо аршажа
шадаагүй аад,
Бааһан энэ голооб
басагыш юундэ голооб?

Баарһанииеш
юундэ баһааб,
Дурыень
юундэ хаһааб?

Хаартын дундаһаа
унаһан голооб?

Юун болооб гэжэ
сэдьхээб?
Солхооб сэнтэй
энэ холооб?

2001-2005

САГАЙ ХЭМЖЭЭН

Үдэрэй тэндэ
торхотой хүрэнгэдэ
наран хүрэдэг -
Тиигэжэ
буряад-монголшууд
сагаа хэмжэдэг.

Үбэлдөө сонхын шэлдэ
Ургасын зурлаанууд
зурагдабал,
Таряан найнаар
гараха гэжэ тухайлагдадаг.

Нарын шэнэдэ,
тэгшэ гарагта
Элинсэг хулинсагни
нютагтаа мүргэдэг,
үргэдэг бэлэй.

Хабартаа ургын
элбэгээр халбарбал,
Бороотой зун
болохо гэжэ
зүгнэдэг нэн.

Нэгэн шэнэ... һүүлдэнь
хоёр үдэр һубариха.
Үшөө үдэр таһалдаха,
дабхасалдаха.
Гунан бугын дуунай
хонгёо байбал,
Сэлмэг үдэрнүүд
тогтохо гэжэ
сэгнэдэг бэлэй.

АСУУДАЛНУУД, АСУУДАЛНУУД...

Модон хохи үдэр
Золгодоо хат.
Хиидэ һуудалтай үдэр
Уулзалдаа хат.

Үри юундэ түрэнэгүйб?
Мал юундэ үдэнэгүйб?
Хүн юундэ ябанагүйб?
Хүндэ ямба байнагүйб?

Алибаа үйлэдэ муу үдэр
Али таанар танилсаа гүт?
Альбан шүдхэр хоёртой
Али нүхэсөө гүт?

Шулуу, шорой хүдэлгэжэ,
Шууд амиды ябана хат.
Буруу, зүбы илгажа
Зобоно хат.

Шэмэг зүүдхэл зүүжэ,
Бүжэг хатар эхилхэ,
Хутагын узуур хурсадхажэ,
Улай шарууһа гаргаха.
Онгон газар номгоруулжа
Тангариг абаха.
Одон тэнгэри тахижа,
Нүгэлөө наманшалха.

Тараг сагаа бэрижэ,
Айраг халааха.
Тоһо өөхэ хайлуулжа,
Үргэл үргэхэ.

Тэрсүүд үдэрэй харша удхы
Тиигэжэ тэнсэлдүүлхэ,
Модон хохи үдэрэй баршады
Тиигэжэ усадхуулха гү?

2001-2004

ЭХЭНЭРНҮҮДТЭ

I

Танил бэшэ эхэнэртэ

Уусань, һуусань
ямар гээшэб!
Һууһан
һандалидань атаарханам.

Ябасань, хүдэлсэнъ
юун гээшэб!
Гэшхэһэн
газарынъ таалахаар.

Арһа мяхандаа
багтажа ядаһан –
Арьяа баала,
ямар бардам бэе махабад бэ?

Могойшолжо мушхарһан
Матаргайнъ
юуштэ гээшэб!
Досоодохи хорхойем
дайраад орхино.
Хубсаһан дороо
Хүлбэлзэһэн сээжынъ
сэгнэстэй гү?
Байгал далайн долгёор
багсаахаар лэ!

Байгалай тэрэ долгиндонь
бухаад абабал,
Бурхан багшадаа
зальбархаар.
Һэбхи бэеынь
Хушаһан
хүнжэлдэнь атаарханам.

Хубсаһытнай Танһаа хуулаһан
Ухаандаа үбгытнай оруулаад,
Хэтэрүү, нэтэрүү гарнуудынь һанаад,
Хээли хүхытнай бажууһан
хэнтэг ута хургануудынь хараад,

Дуранай үгэ шэбэндэжэ,
Дүндүү тархиитнай эрьюулһэн,
Эндэ тэндэһээтнай шүүрэжэ,
Абьяас шуналытнай һэрюулһэн
Үбгытнай шэбшээд,
Һанаа үнөөндэ ороном,
уйдхарта абтанам...
Уран нимгэн уралнуудтань
Яаха аргагүй
атаарханам. –
Атаан жүтөөндэ абтанам –
үбгынь һанаад.

Уусатнай, һуусатнай
айдхартай!
Энээхэн уусытнай эльбээд абадаг
эрын альганда атаарханам.

Хорхойшолжо хотирһон
Уян могой бэетнай
 юутэб?
Юртэмсын нэгэ гоёолто лэ!
Юртэмсын энэ гоёолты
юрэдөө хоймортоо тахибал,
һунажа урдань мүргэбэл
бурхан багша гомдохо аал?

Ум хумран хрээ аа,
Ум хумран хрээ аа,
Ум хумран хрээ аа,
Үбгэндэтнай ехэтэ атаарханам.
Ум маани, базар баани –
Уусань, һуусань, үбсүү сээжэнь!
Уян могой бэеынь хушаһан
Хитад торгон тэрлигынь –
Хаян хирба гарууни –
 хогоосоной нэгэ нюусань!
Хорбоо юртэмсэдэ атаарханам –
 сэбэр эхэнэры зохёһондонь.
Үшөө ехээр һанаарханам –
 тамир харин байхагүй.

II

Танил нэгэ эхэнэртэ

Хахады уужа,
Хүхэй бардам һуунам.
Худал үнөөр зугаалжа,
Толгойеш эрыуһнэм.

Эхэнэрэй эмнигы бэдэржэ,
үдэшөөр шамда айлшалааб.
Басаганай сэбэры бэдэржэ,
хараашалааб.

Мүнөөдэр намда
эхэнэр хэрэгтэй.
Үдэшөөр намда
энхэрэл хэрэгтэй.

Үүдыш татажа ороходоо,
уринаар амаршалааб.
Боһогыш алхажа ороходоо,
байдалаарш һонирхооб.

Азарга үгы адуун задагай бэлэй –
эндэ би мүнөө азаргалхам.
Эрэ үгы эмэ задагай һэмнай –
Энэ үдэшэ эзэн шэнгеэр аашалхам.
Ганса бэе эхэнэры
гасаалжа болохо аал?
Буга һогоон хоёры
һалгаажа болохо аал?

Гэгээн бурхан хоёрто
Худал гэжэ үгы.
Бидэ хоёрой дунда
Бузар гэжэ үгы.
Дүнэн хүхэ бухые
Дүшэн дүрбэ зоходуулхаш.
Хоёр гуяынъ хуяые
Хуу гаргахаш.

Хоёр уян гарыш
хүзүүдүүлэн нааданхайб.
Хоймордохи унтаридаш
хонолгоёо танинхайб.
Урин найхан намган гэхэдэнь
урилдажа ерэлэйб.
Сагаан сайхан шарайтай гэхэдэнь,
шамдажа ерэлэйб.

Хахады мүнөө уужа,
Хүхэй бардам нуунам.
Хүхыеш бажуужа,
Абьяас шуналыш хэрюулнэм.

Бурхан гэгээн хоёрто
Буруу гэжэ үгы.
Бидэ хоёрой дунда
Нүгэл гэжэ үгы.
Хоёр эрезэн нюдөө
анин сабшан байлайш.
Хоёр ута хүлөө
хабшан нагад хэбтэлэйш.

Үхидэй уриниие шэлэжэ,
Үдэшөөр үүдыш тоншолойб.
Намгадай найханиие хунгажа,
Халамгайгаар ерэлэйб.

Бэе бэеэ гэтээд,
Бүглэрөөд үни байгаабди.

Урда урдаһаан хараад,
Удаан дуугай зогсообди.
Хүсэл абьяас шуналһаа
Хара шуһамнай бүлэнтөө.
Хараад шамай гэнтэ
хатуу яһам уяраа.
Гэгээн ламын мүргэлдэ
Гэмэл гэжэ үгы.
Бидэ хоёрой дунда
Тахал гэжэ үгы.

Ногтуу галзуу хоёрто
Илгаа гэжэ үгы.
Эрэ эмын дунда
Эшээ гэжэ үгы.

Хүхэ морин хурдан юумэ,
Хүнэй басаган түргэн юумэ.
Хурата тэнгэри хурдан юумэ,
Хүнэй һамган түргэн юумэ.

Унама гэмэ гүүмни
Унаган жороо байбал.
Унтама гэмэ эхэнэрни
Үхин шүдхэр байбал!

Бурхан, арьяа баала!

1997

ЯАЛАЙ

I

Дуулаха дуугаа дууһан дуулаад,
Ууха архияа уухынь уугаад,
Тэбэрихэ эхэнэрээ тэбэрихынь тэбэреэд,
Тамын оёрто унахада яалай?..

Хахалха хубсаһаа хуу хахалаад,
Ханилха нүхэдөөрөө ханилхынь ханилаад,
Ханяаха уушхаяа суу ханяагаад,
Хара шоройдо булагдахада яалай?..

Хэхэ хэрэгээ хэхынь хээд,
Хүхихэ хаһаа хүхихынь хүхээд,
Нүгэлтэй хаа, нюдөөрөө үзөөд,
Нүхэндэ ороходо яалай?..

II

Хөөрхэн үхидөө хадамдань үгэнгүй
Хүмэрижэ болохо аал?
Хоёрхон зээнүүдээ үзэнгүй
Хүнтэрижэ болохо аал?

Наадан дээрэнь наяргангүй
Саашалжа болохо аал?
Харида хожуулынь хүргэнгүй
Харижа болохо аал?

Халуухан сайень уужа үзэнгүй
Хойто мүрөө харахань юуштэб?
Үри хүүгэдээ үргэжэ үрдингүй
Үншэрүүлхэнь юунтэб?

III

Шамтайгаа дахинаа уулзангүй
Шарайшалжа үзэнгүй
Шамбалын орондо ошохонь
Шаналхаар байна.

Ерэхэ хабарай ургы сэсэгы,
Ургы сэсэгтэл шинии бэеы
Үзэнгүй ошохом урмагүй байхал.

Хадагалжа ябаһан хүсэлөө
хүсэлдүүлэнгүй,
Халуун мэдэрэлээ шамдаа
мэдүүлэнгүй
Сансарын оронһоо саашаа
Талиихань харамнахаар байнал.

IV

Унаган нүхэртээ хахадаа уунгүй
Унаад яалай, тамын оёрто?
Тангил гансатаяа уулзангүй
талын шоройдо булагдаад яалай?

Гараха намарай хартаабха малтангүй
Гарзалаад яалай?
Гуяын сэмгэнэй амта үзэнгүй
Газардаад яалай?

Тэхэрихэ хабарай тэрэнги үзэнгүй,
Тэрэнгийн сэсэгтэл уралыш таалангүй
Тонилоод яалай?...

1996

III

Поэмэнүүд

НОГООН ГОЛЁО

Газаа саһан дээрэ, үбэлэй түлэг дунда
Ногоон голёо обёорбоб.

Энээхэн голёо

Эди шэдитэ минии сахюусан ха
гэжэ ойлгобоб.

Он неподвижно смотрит на меня.

(Притворяюсь, что я его понимаю).

Я знаю, что это мой талисман.

(Дурак увидел шах).

Тэрээхэн ногоон голёо

Намтай хөөрэлдэхэ һанаатай,

Намда юумэ ойлгуулха санаатай:

"Арбан сагаан буян арьбажуулхаш

Асуудалтайхан байна даа" - гэхэ һанаатай.

– Амитанай ами абархаш

Оборхон байна даа.

Тулиһан зобоһон зондо туһалхаш

Хоморхон байһан байна даа, – гэбэ.

Нюдэд руумни гэтэбэ.

Ногоохон голёо намай тамалжа,

Болёоб гэхыем хүлеэжэ:

–Буруу үзэлдэ орожо,

Бардам балар ябагдаһан байна даа.

Тэрэ үзэлөө тараажа,

Хэлэнэй нүгэл хэгдэһэн байна даа,

Тэсэшэгүй тамын үүдэндэ,

Тэнхэшэгүй зоболоной боһогто тулахаши.
Найман халуун ба
Найман хүйтэнэй аманда
Дүтэлхэшни дүшэн жэлэй зайда бэшэ,
Дүрбэхэн жэлэйл хугасаада тулаад
Байна даа, – гэбэ ногоон голёомни
Ногоохон баха боложо хубилаад.
- Холтоһоной гүнзэгы уурхай соо
Шэрүүн үгэнүүдээр шахтёрнууды
Шэрбэһэн байнаш даа.
Табан жэлэй түсэб дүүргэхын түлөө
Зальхай хараалнуудые хэрэглэһэн байнаш даа.
Яахабши даа, баарһамни, – гэбэ
Сагаахан саһан дээрэ арбайһан баха
хоёр нюдөө бэлтылгээд.
- Хэһэн хара нүгэлнүүдышни тооложо зоболойб,
Үйлэдэһэн сагаан буянгышни
Нэгэнһээ хоёрто арай хүргэжэ тоололойб.
Арбан найман тамада тиимэһээ унахаши,
Ада шүдхэртэй уулзахашни,
Найман халуунда бусалхашни,
Найман хүйтэндэ хүрэхэшни
Дүтэлжэл, дүтэлжэл байна даа.
Альбан эмэ шүдхэрнүүдээр хурисалдажа,
Гүйхын ехээр гүйһэн байналши даа,
Амиды юумэнэй голынь таһалхаар,
Алибаа муухай юумэ хэхээр
бэлэн болоод байналши,
Арай-арай, мэнэ шамай гээд байнаш даа,

Баарһамни, – гэжэ баха намай хайрлаба,
Саһаниинь доронь хайлаба.

*Меня обволакивает
зияющая пустота немого абсурда...*

Үһэн бүридөө үзэгтэй,
Үе бүридөө тамгатай,
Ябаһан газартаа һамгатай
Ябаха гэжэ оролдооб.

Үгы юумые бии гээд,
Тэрээндэ аһалдаха.
Үгы баялигые бии гээд,
Тэрээнээ тахиха.

Баян бардамаа
Шүүдэр гэжэ
Мэдэхэгүй байжа:
Наранай гарахада
Хатаха гэжэ,
Ойлгохогүй байжа –

Тоогүй олон буянһаа
Бүрилдэһэн бэетэй аад,
(тэрэ бээм һүүдэр гэжэ
мэдэхэгүй байжа),
Хомхой хобдог
Ябадал үйлэдэжэ,

Хорото сэдхэлэй
Хоб үгэ хэлэжэ,
Арбан хара нүгэлэй
Олыень эдлэжэ,

Уһанай хөөһэндэл
Минии бэе
Үгы боложо хосорхо гэжэ
Ойлгохогүй тэнэг байбаб,

Мэдэхэгүй мунаг байбаб.
Тоогүй олон юртэмсэдэ
Тунахаб гэжэ айха –
Хаанаһаа тиимэ бодол:
С како́го бодуна байхаб?

Харин бэеын хойноһоо
Дахаад ябадаг һүүдэртэл
Үйлымни үри
Үхэхэн хойном тодорхо гэжэ
Хэн ойлгобо?

Хүмүүнэй юртэмсэдэ
Амидарха гэжэ,
Хоморой шухаг
Үзэгдэл гэжэ –
Эрдэни шухаг,

Энэрэл түгэс
Ямар багша
Ойлгуулба гээшэб?

С какого бодуна?

*Дрончил до крезы –
Герла моя стебалась.
Ходил как убитый:
Ничего не цеплялось.
Фары протри,
Сучка крашенная,
Чё ты гонишь –
Захлопнись!*

*Вчера хияли
По Бродвею.
Поели, пили
И честь теряли.*

*Предки, не парьтесь!
На мне совпаршив –
Шузы от Скорохода.
Таков мой прикид.*

Сансарын барагдан
Үнгэртэр
Боди сэдхэл
Үйлэдэхэб.
Буян арьбажуулжа,

Баршад нүгэлөө
Арилгахаб.
Ташаяаха уурлаха хоёрhoо
Эрид халахаб.

Хэр угһаа хэһэн
Нүгэл хилэнсээ
Наманшалжа,
Сансарын залиржа
Үгы болотор
Хамаг амитанай буянгыг
Даган баясахаб.
Саһан аалихан агаарта эрьелдээд,
Абьяагүйхэн, абьяагүйхэн,
Байгүйхэн, гүйхэн, хэн
Голёо-баха дээрэ унана.
Голёо-баха нюдөө нээнэ,
Намай харана.
Ямархан амитан хабши даа гэжэ
сэгнэжэ харана.
Садаха гэдэхэгүй хүмүүн хаш даа
гэжэ хайрлажа харана.
Баарһан даа, ябана ха юмши даа:
Агаар гутаажа,
Гуталаа жалжагы гэшхэжэ,
Дэлхэй хараажа.
Бүдэрһэн зонии бодхоохош

Удхаяа усадхажа, үгы хэнэ лэ,
Арсалдаһанай эндэ үлүү лэ –
Хогоосон хадаа хогоосон.

Сансарын залиртар
Боди сэдхэл буян хоёры үйлэдэхэм
Ехын ехэ асуудал ха.
Хамаг амитанай буянгые
Даган баясахам баһал ехэ юумэн ха.
Голёо-бахатай хамта эдэниие ойлгожо
байнам.

Эхэ болоһон энэрхэл амитад
Эдэниие баһа ойлгожо,
Хүмүүн намай хайрлажа байнад.
Энэрхы һайхан эрдэни шухаг багшануудни
Эдэниие мэдэжэ байнад.
Үхэлтэ наһанай найдалы бэелүүлдэг
Үгэ хэлэтэй, бии байһан бүхы юумые
Тодо хурсаар ойлгодог бодолтой
Буда Шэгэмүүнидэ мүргэжэ,
Эдэ мүрнүүды бэшэжэ байнам!

Ай, бурхан гоншогсон!

1914-1915

МИНИИ АБГА

*(Городһоо гэртээ бусажа ерэнэн
аша хүбүүнэй хөөрөөн)*

1

Минии абга Улаан-Үдэдэ һууна.
Үдэр бүри архи ууна.
Алга ажал тухай шэбшэхэ бэшэ,
Үбһэ түлээн тухай оролдохо бэшэ.

Хотондо ошожо,
Хүрээ аргааһа адхаха бэшэ,
Үбһэ хулһа малдаа гаргаха бэшэ,
Үбэлэй хүйтэндэ хонидоо туужа,
Соолго сооложо, уһалха бэшэ.

Түлээ бэлдээд, гэртээ оруулжа,
Пеешэнээ түлихэ бэшэ,
Хэдэн боошхоор уһа асаржа,
Тэрэнээ халааха бэшэ.

Минии абга үглөө бүри
Унитаз дээрэ удаан һууна:
Аарса, хүрэнгэ ууха бэшэ,
Аса, тармуур бариха бэшэ.

Авторучкааа хүндэ юумэ
 Үргэжэ үзөө юм гү?
 Рюмка архиаа хүндэ юумэ
 Мэдэхэ юм гү?
 Минии абга үдэр бүри
 Саарһа хээлэжэ һуудаг гээшэ.
 Ямар олзо олодог гээшэб?
 Энэ тэрэ юумэ хээшэн.

2

Аарса, хүрэнгэ үдэшөөр ууха
Арга боломжогүй хадаа
баархан абга
Унитаз дээрээ удаан нууна ха.
Хөөрхымни даа, зобоно ха.

Хүл нюсэгөөр үглөө бүри
Хүйтэн шүүдэр оймохогүй хадаа,
Хүлнүүдынь шэбэрээр
Анхилина даа, баарһанайм.

Басаганиинь юундэ оймһыень
 Үдэр бүри угаадаггүй юм?
 Үдэшэ бүри дискотекээр тэнээд,
 Обед болотор унтадаг юм?

Үнээдээ хаахагүй хамганиинь
сүлөөтэй хадаа

Үглөөнөө үдэшэ болотор
Телефонгоо халахагүй –
залхуутай гээшэнь.
Бухал шэрэдэггүй Тимурын
Эрхэ хадаа компьютернаа халахагүй –
хайратай гээшэнь.

3

Ябагаар ябахань хомор –
Хамжааниинь хажуудань.
Эдихэ юумэниинь обор –
Мяхан гээшэнь хомор.

Үүсэ гээшэнь мэдэгдэнэгүй,
Бууза гээшэнь шэмэгүй.
Шүлэн гээшэнь шэнгэн –
Хирмасагүй.

Таһалмал лабшаа гэжэ
Мэдэхэгүй зон.
Баримал хилээмэн
Халуун гэжэ
Ойлгохогүй улад.

Зөөхэй гээшэнь
Айрагтал.
Загаһан гээшэнь
Ялааганал.

4

Ном үзэжэ зобоһон абга –
Хонидоо манаад ябахаа яагаа.
Трамбай соо түлхилдэнхаар
Морёо унаад, хатаргахаа яагаа.

Алха хэхэдэ городто – мүнгэн.
Амаяа нээгээд, олоно бшуу
Абга мүнгэ? Үнэн худалаар
Хэлээд, абана бшуу абга, мүнгэ?
Ямар тиимэ ажал байдаг юм даа,
Мал адуулаагүй мүнгэ олохо?

«Метр курым, два бросаем» даа?
Али үхэрэй бааһаар мушхалдангүй
Саарһа гуурһаар мушхалдаад,
Олдодог ямар альбан бэ?

5

Стрессдэ ороод, архи залгинам гэнэ.
Стресс гээшэнь юун шүдхэрынь юм?
Хүдөөдэ бидэ запой гээшы
Хүрэнгэ аарсаар запиваем.
Хамжаанай газраа наливаам,
Стресс гээшээрнь закусываем –
Делов-то сколько – нет проблем.

*Проблемэ үгы газарта проблемэ хэхэ –
Городой зон һонин байна.
Стрессэй үгы юумыень стресс гэхэ –
Тиимэ һонин абга байна.*

*Телефоноо табяад, һамганиинь юундэ,
Нүхэрөө стрессһээ гаргадаггүй юм?
Дискотекээ хаяад, басаганиинь юундэ
Баабайгаа амаруулдаггүй юм?*

*Биргэниинь баһа стресстэй ха –
Телефоноо табинагүй.
Басаганиинь баһа стресстэй ха –
Дискотекэһээ һаланагүй.
Тиимэ улад городто байна.
Хлеб жуют. Стрессуют.
Друг друга прессуют.
Так и существуют.*

АЛТАРГАНЫН НААДАН

1

Алтарганын ехэ нааданда
Хабаадахын ехэ баяр даа.
Абаргануудай барилдаанда
Илахань ехэ хүшэр даа.

*Бароо-бара, бара даа,
Барас бүхэ буляа даа!
Бароо-бара, бара даа...*

Дэлхэйн буряадуудай нааданда
Ошоод ерэхын дэмбэрэл лэ.
Мэргэшүүлэй ехэ харбаанда
Диилэхэ ехэ жаргал лэ.

*Эбэр шара номоёо
Эрхиин хүсөөр татая.
Тахар шара номоёо
Тохоногой хүсөөр татая.*

Монголшо буряадуудай нааданда
Морилхо аза талаан даа.
Моридой ехэ урилдаанда
Түрүүлхэ ехэ талаан даа.

*Гүйдэл хайтай мориндо
Гүрэмэл минаа шамайе.
Хатар хайтай мориндо
Хатуу минаа шамайе.*

2

*Ази түбиин энэ ургамал
Алталиг хашархан хальхатай.
Алталиг хашархан хальханһаань
Алтан шарахан сэсэгүүдын лэ.*

*Ара газарта ургагша
Аса бүхэтэй алтаргана.*

*Сибирийн хүйтэндэ хүлдэхэгүй,
Ааяма халуундань хатахагүй,
Үалхи шуургандань диилдэхэгүй,
Үндэлэ бүхэтэй ургамал –*

*Эбэр газарта ургагша
Эшэ бүхэтэй алтаргана.*

*Хайр шулуу һэтэ харбан амидарха,
Набша намаагаар үсөөхэн лэ,
Хадхууртайхан бүхэ шэлбэлхэтэй,
Шарахан багахан сэсэгүүдтэй
Монголшо газарта ургагша
Молор бүхэ алтаргана.*

3

Монголшо арадуудай хүлдэ,
Далда удхатай ургамал –
Шэрүүн уларилai хургамал
Алталиг хашарһан хальһатай
Алтарганам, мэндэ амар!

Монголшо буряадуудай һунгамал,
Нюдэнэй хужар татадаггүй
Даруу зантай ургамал

Шарахан багахан сэсэгүүдтэй
Сибириин алтарганам, энхэ тайбан!

Нүүдэлшэ арадуудай хүлдэ:
Үндэһэ бүхэтэй алтаргана,
Эшэ бүхэтэй бургааһан,
Аса бүхэтэй ургамал,
Шэлбэһэ бүхэтэй шэрүүхэн
Сибириимни алтаргана!

4

Буряад-монгол арад, магад,
Барга баатарһаа үндэһэтэй.
Бүхэ энэ үндэһэниинь, магад,
Балар сагай Хүннү. Сяньби
Тэндэнь худхаралдана. Жужжань,

Уйгур, кидан уласууд, магад,
Буряадуудай үндэһэд. Магад,
Буряадууд тэдэнһээ мултаржа,
б у р я а д о ш о һ о н з о н.
Бүр тайгаар зайгааша зон, магад.
Түүрэг шуһатай а л т а р г а н а –
Монголшо арадуудай үндэһэн?
Аса бүхэтэй алтаргана
Эдэ арадуудай хүнэһэн гү, али
Алталиг хальһатай алтаргана
Эдэ арадуудай элинсэг?
Хэн мэдэбэ – хирээ хаагалба.
Баргуужан Түхэмдэ амидарба
Алан-гуа. Баргажан-гуагай басаган,
Хоридой мэргэнэй үхин
Добуун мэргэнэй һамган лэ.
Алтан Урагай Эзэн Чингис угай
Элинсэг эхын түрэһэн нютаг лэ
Баргуужан Түхэмнай. Хоридой мэргэнэй
Үри һадаһадай тоонто лэ тиихэдээ
Борьёо шулуута Баргажан голнай.
Чингис Богдын нагасанар лэ
Хун шубуун гарбалтамнай,
Хуһан модон сэргэтэмнай!
Шэлбэһэ бүхэтэй эдэмнай
Сибириимни алтарганы танюулна бшуу,
Эшэ бүхэтэй алтарганые һануулна бшуу.

5

Модоной үндэһэн газар доогуур гэгшэ һэмнай,
Хүнэй үндэһэн газар дээгүүр гэгшэ һэмнай.

Дундада Азиин *саксаул алтаргана* хоёр
Аха дүү бэшэ аал?

Адли шэрүүн дайдада амидарнад ха.

Ааяма халуунда анхатажа,
Элһэн шулуута хүрьһые харбажа,
Наранай элшые үсөөхэн набшаараа
эдлэнэд ха.

Харин гүнзэгыдэ тараһан

Үндэһэнтнай бүхэнүүд –

Газарай шүүһэ һорожо шэмэнэд ха,

Тиигэжэ тэдэ амидарнад ха.

Хадата Кавказай *хашаг үбһэн алтаргана* хоёр

Хатуу шэрүүн зантай бэшэ аал?

Газарһаа угзаран абажа хашаг үбһые

шадахагүйш,

Гараа шуһан болотор адахаш. Ягаан сэсэгынь

Таһалжа шадахагүйш – һандаахаш:

Татарин гэжэ дэмы Толстой нэрлээгүй ха.

Эгээл иимэ үсэд зантай ха, алтарганамнай,

Үнэн сэхэ алталиг хальһатай ургамалнай!

Хадата Кавказай *репей алтаргана* хоёр

Адли хатуу шэрүүн зантай хаяал.

Хаджи Мурат Шилдэй Занги хоёр

Адли хуби заяатай хаяал!

Буряад-монгол арад, магад,
Балар сагай Хүннүүдхээ үндэхэтэй.
Эшэ бүхэтэй алтаргана, магад,
Элхэн шүлуута Гобиhoо үндэхэтэй.
Ази түбиин арадууд, магад,
Анхан сагта худхаралдаад,
Хүннү, сяньби, жуажуань бусад
Дайлалдажа, дундаа ниилэлдээд,
Монголшо арадуудай үндэхэд
Шэбэр ехэтэ Азиин дайдаар,
Сибириин урда талаар тараа бэшэ гү?
Арадуудай үндэхэн газар дээгүүр,
Алтарганын үндэхэн газар доогуур.
Теэд харин
Тэнгэри дээгүүр *hapa naran* хоёр,
Тугууд дээгүүрнь элинэ элээдэл
Алтан үнгэтэй *hapa-naran соёмбо!*

Нүүдэлшэ арадуудай хүлдэ –
Үндэхэ бүхэтэй алтаргана.
Эшэ бүхэтэй энэ ургамал
Нүүдэлшэ арадуудта дүтэл.

Шэлбэхэ бүхэтэй энэ ургамал
Сибириин буряадуудта түрэл:
Шэрүүхэн хүйтэндэ даагдадаггүй лэ,
Малша, ажалша арадта олиггүй лэ.

Ааяма халуунда хатадаггүй ургамал
Ган гасуурида тэсэмгэй арадта түрэл.
Газар ажалаар бэрээлдэггүй арадта
Гандадаггүй алтаргана аргагүй лэ!

Баргуужан түхэм тоонтотой,
Барга баатарһаа үндэхэтэй,
Азиин түмэн арадуудһаа
Б у р я а д бодожо ерэхэн улад улс,
(*бурьяжа босожо ерэхэн бурьяашуул*),

Бур тайгаар зайжа хоргодоошуул,
Булга, хэрмэ агнаашуул,
Буха Ноён, Шоно, Гутаар угтан,
Хун шубуун гарбалтан
Үндэхэ бүхэтэй алтарганашуу,
Шэлбэхэ бүхэтэй энэ ургамалишуу!

2015 оной 7 дугаар сар, 22

УНААН СЭРЭГШЫН ГЭРЭЭД-ЗАХЯА

*Минии нагаса Цырен Эметхенович Очировой
гэрэлтэ дурасхаалда*

Эжйдэм хэлээрэй:

Хара түмэр винтовком
Хүрэн газарай хүнэнэн болобо гээрэй.
Хөөрхэй үнжэгэн беем
Беларус фронтдо хосорбо гээрэй.

Таба хүрэдэг винтовком
Талаантай нүхэрэйм
олзо болобо гээрэй.
Эжы, абадаа хайратай беем
Эээрхэг дайсанда дарагдаба гээрэй.
Алаг эрезэн нюдэнүүдээ
Дэрээн тээшээ зүглүүлбэ гээрэй.
Нютагтаа үлэнэн амрагаа ханаад,
Нулимса дүүрэн хаагдаба гээрэй.
Холын холо газарта
Хосоржо ядажа байхадам,
Колхозой урсахан гэртэ
Галынь носожо ядажа байба.
Хоёр харахан нюдэнэйм
Хаагдажа ядажа байхадань,

Тугаар түрэн тугал
Тулгажа ядажа байба.
Эрээгшэн мээхэй эхэн
Эбилжэ ядажа байба.
Энээхэн үнжэгэн бэеым
Хорхойн хүнэнэн боложо байхадань,
Апрель нарын ургы сэсэгэй
Гаража ядажа байхадань,
Хурьгаа голоһон зуһаг
Тээгэлүүлжэ байба.

Хөөрхы энэ бэеымни
Хари газарта хэбтэжэ байхадань,
Дэрээн нютагтам
Асатай модоной халаада
Алаг шаазгай шаханаа бэлэй.
Эльгэ бөөрымни эбдэржэ
байхадань
Бүбөөлжэн шубуун
Урсахан хара гэрэймнай оройдо
бүбэнөө бэлэй.

Абадам хэлээрэй:

Эрэ хүнэй унталга гээшэн
Беларус газарай намаг байба гээрэй.
Унажа ябаһан морин гээшэм
Мүлхихэ аргатай
үбдэг тохоногуудни

Байхан байгаа гээрэй.
Тохомын дэбдижэ,
эмээлээ дэрлээд,
Амарха гээшэмни
Үльгэрэй найхан орон байба гээрэй.
Нэгэ жолоогойнь үзүүрые
Нэрэгүй хургандаа дүнгэхэ гээшэмни
Үльгэрэй нэгэ домог байба гээрэй.

Үргэлжэ ябаһан номо хаадагни
Трехлинейка Мосина байгаа гээрэй.
Ерэн тэхын эбэрээр хэһэн
Елэн шара ном годлим
Энээхэн *винтовко* байһан гээрэй.
Номо хаадагым эбдэжэ,
Нюур дээрэмни табиha гээшэ
Онтохонойл образ байгаа гээрэй.
Энээхэн винтовкомни саашаа
Олохон дайсады хүнөөхэ гээрэй.

Дурлажа ябаһан амараг гансамни
Ахир нэгэ ноёндо
олзолуулжа байгшаб гээрэй.
Үхэхэн намай хүндэлжэ,
Эрхим эрые золгожо,
хадам харидаа гаруужан гээрэй.
Хадам харидаа гараха үедөө
Үгылжэ намаяа уйлаха гээрэй.
Үгылжэ намаяа *уйлахашни*
Үхэлөөр унаһан намаг дээрэһээм

Уняар манан дэгдэжэ,
Улаан наран мандаха гээрэй.

Аба эжын гэмэрэл:

Аяа хайрата хүбүүмнай
Бусахаа яагааб баруун дайнһаа.
Аба эжыдээ хүбүүмнай
Ерэхээ яагааб хүшэр дайнһаа.
Маани мэгзэмынь сээжэлдүүлжэ,
Бурхан сахюусаниинь зүүлгээ һэмнайбди.
Бөө ламадань тахалуулжа,
Обоо сабдагуудынь тахюулжа,
Үдэшөө һэмнайбди армидань.
Сагаан эдеэгээр сэржэмдэжэ,
Сэрэгтэнь эльгээгээ һэмнайбди.
Юуниинь болоо юм, юун тодхорынь:
Сэржэмынь сабдагуудтань хүрөөгүй юм гү?
Сахюусаниинь хүбүүем абараагүй юм гү?
Дуншагар маанимни аршалаагүй юм гү?
Сабдаг обоонуудынь садаагүй юм гү? –
Хүбүүмнай юундэ бусаагүй гээшэб?
Уримнай юундэ ерээгүй гээшэб?
Хүлтэйшье, хүлгүйшье һаа,
Гартайшье, гаргүйшье һаа
Гэртээ ерэхээ яагааб, абадаа,
Буусадаа бусахаа яагааб, эжыдээ?
Хоёр хүлгүй Шойробой Рэншэн

Косилкада нуугаад сабшана ха юм.
Үрээ моридоор мушхалдажа,
Үри хүүгэдээ үргэнэ ха юм.
Үрөөхөн гаргүй Гармада адли
Хүнэй хойно оронгүй колхоздоо
Хүдэлхэ хэн.Нэгэ хүлтэй Дармада адли
Хүүзэнсэ соо түмэр түдэгээр бэрээлжэ,
Косилка, тармуурынь заһалсажа,
Үбһэшэдтэ зундаа туһатай байха хэн.
Ямар бурхаяа гомдохообо гээшэбибди?
Ямар альбаяа дайраабибди?
Мархаанай Сэдэб Маутхаузенда
зобохынь зобоод,
Амиды мэндэ ерээ ха юм.
Ганса эрхэ хүбүүнийн
Ородшье һаань, һамга абаа ха юм.
Манай хүбүүн, юуниинь болоо юм,
Сталин багшань юундэ абараагүй юм?
Баруун харгы тооһотуулаад,
Морин тэргээр бусаагүй юм?
Ягдагай урдахи Хүрэмхиндөө
Нагасануудтаа юундэ эрьеэгүй юм?

Амраг гансын нулимса...

Гэрээд үгыеш дүүргэхэгүйб:
Гансааран үтэлжэ,
шамаяа хүлээхэб.

Баатарай үхэлөөр унаа гэжэ,
Саарһандань этигэнгүй
Үдэр хүнөөроо хүлээхэб.
Ондоо эрэнүүдээр
 холбоорилдонгүй,
Эжы абыншни дэргэдэ,
Үбэл нажараараа хүлээхэб.
Хабар намараараа
Хүнүүдһээ нулимсаа нюужа,
Хүнжэл дороо бархирхаб.
Үглөөнэй наранаар бодожо,
Һүниингөө нулимса
 шүүдэртэл хатаахаб.
Алтан гургалдайн, һүүлдэнь,
 мүнгэн аялга доро
Колхозой ажалда хам оролсохоб.
Бүхы гунигаа нажартаа
 бухалнууды барижа,
Түрэхэн тоонтодош хүринүүды табижа,
Тараахаб - ганса шамаяа-амрагаа һанажа,
Ганса амарагаа-шамаяа сэдхэхэжэ,
Бүхы гомдолоо хабартаа
 хурьгады абажа,
Түрэл нютагташ отараар бэлшүүлжэ,
Тааса, Намаагайш дайдаар тараахаб.
Бүхы нёлбоһоо улхархайдаа суглуулжа,
Ган гансуурита жэлнүүдтэ
 аадараар адхаруулхаб.

Тааса, Намаашни хэргэхэ даа,
Эрьежэ ногоогоор ургахаш даа.
Аба, эжыншни үтэлхэдэнь,
Амараг шиниингээ орондо
Гурбан зөөлэниенъ үзүүлжэ,
Түрэлынъ хэлгүүлхэб.
Гэрээд үгыеш иигэжэ дүүргэхэб,
Гэгээн шинии дурасхаалда зорюулхаб.
Нүүлдэнь хэн нэгэнтэй нуулсажа,
Анда нүхэртэйш нэгэдэжэ,
Нэрышни хухалангүй,
Беларус намаг руу нёлбонгүй
Амидарха гэжэ оролдохоб,
Хойто түрэлдөө шамтаяа
Холболдохоб гэжэ найдахаб!

*Ум маани бад мэй хум,
Уулзахамнай болтогой!*

2015 оной 7 дугаар сар, 21

ХАДАМАЙ ҮХИНЭЙ ГОМДОЛ

1

Эрид дошхон эрэдэ
Элдүүриез гарахынь гараад,
Инаг дуранай гашуун амты
Үзэхыень үзөөд,

Хибэс ковёр энжэгүй,
Алта мүнгэнэй
адхаг ашаагүй
Хадамда хониндол адли
туулгааш гэжэ,
Хадам харидаа харшалуулхын
ехээр харшалуулаад,
Шара торгон хубсаһаа
шабараар буудуулаад,
Айлай эрхэ үхин
абадаа бусалай гэлэй.

Мундуу муяа эрэдэ
дурлааб гэжэ,
Юундэ би –
Эжы, абын эрхэ
Хадам харида
гаралайбиб?
Энгэрээ юундэ
угзаруулаабиб?
Тобшонуудынь юундэ
таһалуулаабиб?

Уурлаад,
Үбсүүгээ сэлижэ,
 хүхэнүүдээ гаргаад,
Арьяа баала,
Дэбхэрмээр байна,
Сухалдаад,
Арзын архи уугаад,
Аяга шанагаа шэдэжэ,
 аашалмаар байна.

Шэл архи залгяад,
Шүлһөө найража
 шүлэн руугаа
Шабар ногтуудал
Шүдөө хабиржа
 һуумаар байна.

Үхин түрэнхэндөө
 гомдомоор байна,
Мүнхэ тэнгэридэ
 мүргэмөөр байна.
Ондоо эрэтэй
 холбоорилдожо,
Хонон үнжэн һэбхиржэ
 хурисалдаагүйб.
Урсахан байрадаа
 обооролдожо,
Һаларай һалан байгаагүйб.
Юунэй түлөө зобохоиб?
Юун гэжэ тулихаиб?

2

Хатаһан арһандал
Хаанашье багтахагүй гэдэгтэл,
Һалаад ерэнхэн һамган,
Абын эрхэ басаган
Аба, эжын гуламтада
Арайсье багтахагүй хаяал.
Хүүгэн баахан бэеым
Хүнэйдэ юундэ
үгөөбтэ даа.

Үхин түрэнхэн хубидаа
Гомдомоор байнал даа.
Хүхэ мүнхэ тэнгэридэ
Дэгдэмээр байнал даа.

Уһанһаа тоһоной
гарадаггүйдэл,
Уг муутай эрэдэ
Юундэ намай үгөөбтэ даа.
Хара торгон нидхэ дороо
Эшэмхэй хара нюдэмни хоргодоно.
Хитад торгон тэрлиг дороо
Үнжэгэн сагаан бзем хоргодоно.

3

Абын гуламтада багтадаггүй
Үхинэй заяан хариин бартаада
багтадаг гэдэг һэмнай.

Хадамда эльгэтэй,
харида болгоомжотой
Ябаха гэдэг хэмнай.
Үнгэ тааруулха уран
бүтээлдэ обтой,
Оёдолдо бэрхэ байха гэдэг хэмнай.
Ханидаа түшэгтэй, хуримда дуутай
Түбшэн даруу бэри
боложо нууха гэдэг хэмнай.
Эхэнэр хүнэй юһэн эрдэмы
үзэхынь үзөөб.

Юундэ теэд,
Эрид дошхон эрэдэ
Элдүүриез гараха байһан юмбиб?
Хадам харидаа юундэ би
Харшалуулха байһанбиб?

Шэлбэһэнэй оройн сэсэгые
Эртын хюруу хагдараадаг гэдэгтэл,
Үхинэй шарайн сэбэрые
Эрын дошхон хагдарааба гээл.

4

Хүхэрэн, хүхэрэн үзэгдэдэг
Хүшэгөөрэйм хаданууд
манатаад байна.
Хадануудайнгаа дээгүүр
Харахадам хүлэмхи харам
сайгаад байна.

Хүшэгөөрэйм уулын майлада
Эбэртэ буга дууданал.
Үхибүүд олон айлайда
Абын үхин уйданал.

Хусын эбэры харагты даа —
Хумиралдаад хойшоо харашоо.
Абын үхине харагты даа —
Дошхон эрэээ ханашоо.

Дошхон эрэээ ханашоод,
Доошоо хараад бархирна.

5

Хадам харида гарахан аад,
Үалажа бусахан басаган,
Хүндэээ буурахан хамган —
Хабтагар сусал галай дарамта
гэдэгтэл,

Хадамһаа халахан басаган
Абын гэрэй дарамта бшуу,
Эжын эльгэнэй үбшэн бшуу.
Наншадаг үбгэнэй дайралдахада,
Өөдэлхын аргагүйгөөр аашалхадань,
Бэриее илгадаг хадамуудай
Өө-мөөөн бэдэржэ,
Үзэлэй муухайгаар хараахадань:
Хариин хото харатайл даа,

Харатайханаар хуугаарайл даа гээд,
Эжынгээ дууладаһынь
Эжэлүүдгүй ханагдаад
орхидогынь,
Урданай үгын удха —
Элинсэгэй мэргэн бодол
Урдань аржыгаад ерэдэгынь
Гайхахын ехээр гайхамаар
байна даа.

6

Холын юумые ойро болгохо гэжэ,
Холын худанууд ураг орожо
ерээл хэнта даа.
Ойро болоһон юумэниинь
Хаана байна бэ?
Арба дахин ойро болгодог
Дурамаар дурамдаад,
Харагдаха юумэн байхагүй.
Хуушан юумые шэнэ болгохо гэжэ,
Зугаа дэлгэжэ хуугаа хэнта даа.
Шэнэ болоһон юумэниинь —
Бэриез илгахын ехээр илгажа,
Өө-мөөень бэдэржэ,
Харшалхын ехээр харшалаат.
Хоёр сусал гал болгохо гэжэ,
Хүсэлөө дурдажа байгаа хэнта даа.
Хаана бэ тэрэ галтнай?
Хара уһа адхажа, унтаргааба хаяат?

Хоёр хүниие ниилүүлжэ,
Айл ашаан болгохо гэжэ,
Ябаа хэнта даа.
Хадаг асаржа табяа хэнта даа.
Хадаг табюулһан үхин —
Хэды ехээр баярлаа хэмбиб даа.
Хаанаб тэрэ баярни:
Хумхиин тооһон – хогоосон байшоо!

7

Баахалдай шоно баридаг
хүбүүтэйбди гэжэ
Һүрхэй бардам ураг ороходоо
һуугаа хэнта даа.
Хубсаһа, гутал оёхо басага бэдэржэ
Ябанабди гэжэ яряа хэнта даа.
Хорёо хотондоо багтахаа болиһон
Табан хушуун малтайбди гэжэ
Хүпээс бардамаар аашалаа хэнта даа.
Гунжа үнээдые хааха хаалишани
бэдэрээ хат даа.
Сэхынь хэлэхээ яагаабта даа:
Баахалдай. шоно барихаһаа байха
тужа тайгаһаа айдаг гэжэ,
Ресторан, дискотекэһээ гарадаггүй гэжэ,
Ажал алга гэжэ мэдэдэггүй гэжэ,
Алта мүнгэн хаанаһаа олдодог юм гэжэ,
Арай шамай ойлгодоггүй
Эсэгэдээ эрхэ балбес гэжэ,

Хэлэхээ яагаабта эжы, абадам?
Тиимэ мүртөө дошхон,
Кухни соогоо боксёр.
Нүхэдэй дунда барбос,
Намдаа хадаа альфонс.

Нэгэтэ мэдэхэдээ иимэ нүхэртэй,
Нэгээ ороходоо иимэ шүдхэртэй,
Гэнтэ нэрихэдээ иимэ үбгэтэй
Нэгэдэшэнхэй байба гээшэлби.

Теэд мүнөө хэн зэмэтэйб?
Унаһан үхид өөрөө зэмэтэй,
Бүдэрһэн басагад баран зэмэтэй —
Бээ зэмэлхэхээ бэшэ
байхагүй юумэн.

Бээдээ гомдохоһоо бэшэ
Ондоо юумэн олдохогүй.
Гуманизм гэжэ байдаггүй юм гү?
Коммунизм гээшэнь хаана юм?

Дэн дошхон эрэшүүлы
эрид номгоруулха
Эмэгтэйшүүл энэ түбидэ
Биил ёстой. Энэл хадаа
Гуманизм гээшэнь ха,
Гэр бүлын коммунизмнь ха —
Гэрэлтэ Ерээдүйнь!

2015 оной 7 дугаар сар, 21

АНХАНАЙ ДУРАН

1

Совхозой клубай буланда
Гипсээр бүтээгдэһэн вождь
Дүшэн жэлэй хугасаада
Коммунизмын ерэхые хүлээбэ.

«Аа-һээ, аа-һээ, комсомол!
Аа-һээ, коммунизм
Яасам, яасам, яс» - гэжэ,
Нахис, нахис, нахилзана
Тайзан дээрэнь найгажа,
наадагдахын наадагдаа.
«Манай Осоавиахим
Сэ-Сэ-Сэ-Рэй – оборон яс!» - гэжэ
Хотос, хотос хотолзоһоор
Танхимын тойроод, ондолзосор
хатарагдахын хатарагдаа.

Тэрэ клубай үүдэндэ
Кинодо Любын ерэхые
Дүшэн жэлэй туршада
Дугар хүлээбэ.

Наадан, наадан гэхэдэ,
Нахилзагша бээшни.
Кино, кино гэхэдэ,
Хотолзогшо бээшни.

Үйлсын харанхынаа харагданагүй,
Клубай саанааа бултайнагүй.
Харгыдаа хаана торообши,
Хэнтэй уулзаад хорообши?

Дугарнай
Нааданай болохо газарта
Хоолойгоо заһанхай,
Киногой болохо газарта
Ханхинуулхаар зэһэнхэй:
«Хоолойн найханаар яахамнайб,
Ханхинуулхань хэрэгтэй.
Хормойн утаар яахамнайб,
Намилзуулхань важнее!».

Нюдэш үгы хулганаан
Нүхэн тээшээ бүмбэс гээ гээл.
Нүхэр үгы Любын
Наадан тээшээ бүмбэс гэхыень

Баарһан Дугар
Хүлээгээл хадаа хүлээбэ.

Хамарш үгы хулганаан
Хаяа тээшээ бүмбэс гээ гээл.
Хадамыш үгы Любашын
Клуб тээшээ бүмбэс гэхыень

Хүлээхын ехээр хүлээгдэбэ.
Хүлээгдэнээр байтарнь
Совхозшье хандарба.
Сагаахан гипс Ильичшье
Тооһондо дарагдаба.
Хүлээһээр хүлээһээр байтарнь
Хаягдаһан совхозой клубта
Киношье харуулагдахаа болигдобо.

2

*Огней так много золотых
На улицах Саратова.
Парней так много холостых,
А я люблю женатого.*

Душэн жэлдэ хүлээжэ эсэһэн,
Үбгэржэ эхилһэн Дугарай
Дохолһоор клубһаа ошоходонь,
Дүшэтэйхэн хүбүүнийнь (Любын)
Дайралдаба харгыдань.

*Американ бой, американ бой,
Возьми меня с собой!*

Хахадууды хоюулан абажа,
Мүльхитэрээ уубад.
Хойно хойноһоонь зууе
Залгибад.

Шабар хоёр ногтуу
Шашалдажа эхилбэд:
«Худагтаа уһандаа эхыншни ерэхые
Хорёод жэлдэ хүлеэбэб» – гэбэ.
Холо нюужа ябаһан бодолоо
Архидаа халаад, хүбүүндэнь нээбэ.
*И здесь на этом перекрестке
С любовью встретился своей.*

Хүлээхээр хүлээхээр байтарнь
Дугарай
Худагайнь уһан хатаба.
Хооһон түмэр хүнэгтгээ
Үһөө сайгаад үлэбэ.
Колонкоһоо уһаа зөөдэг
Хүдэлмэритэйхэн болобо.

Зачем, зачем на белом свете
Есть безответная любовь?

3

Хүлдэжэ үхэгшэб гэжэ
 һогтожо унаад,
 Зууража үхэгшэб гэжэ
 зууе уугаад –
 Хүбүүндээ яараад,
 Бэдэржэ ябаһаар
 Любашамнай
 Худагай хажууда

Хүлдэһэн Дугары
Хамсыһаань татаба:
– Үү-татай, юу хата!
Юун шүдхэрынь эндэ хэбтэнэб?
Яһаа сайһанш, январийн
Янгинамада яажа байнаб – гэжэ,
Шалшаахай энэ һогтуу
Шабааһан шэнги хүрэхэнь –
Хэн энээнии ямар хүрзөөр
Хогнолхоб яажа?

*Но ты мне, улица родная,
И в непогоду дорога.*

4

Юундэ, юундэ
Үнсэг сагаан дэлхэйдэ
Харюу үгы дуран бии юм?
Эбэртэй үхэдэй дунда юундэ
Эбэргүй үхэр дайралдадаг юм?
Юундэ, юундэ
Хошоодхон зоной дунда
Хубаагдаха үгы дуран байдаг юм?
Хубаагдадаг тоонуудай дунда юундэ
Хубаагдадаггүй тоонууд ушардаг юм?
Зоболон дүүрэн энэ дэлхэйдэ
Зоболон үшөө нэмээдэг юм?
Золтой зоной үсөөндэ
Жаргал юундэ хороодог юм?

Бүхы дэлхэйн пролетаринар
Бүгэдэ хүсээ элсүүлжэ,
Колхозой клубта киногоо
Юундэ харуулдаггүй юм?

«Аа-һээ коммунизмыншни
Яасам, яасам, яс» ерэхэгүй,
«Сэ-Сэ-Сэ-Рэй оборон яс!» – гэжэ
Хотос. хотос хотолзохогүй.

Хаяа тээшэ бүмбэс-бүмбэс гэхэ
Хулганааншые харагданагүй.
Клуб тээшэ бүмбэс-бүмбэс гэхэ
Басагадшые үзэгдэнэгүй:

Хайшаа тэдэнь хороо юм,
Город голоо ошоо юм.
Дискотекэ тээшэ бүмбэс гээ ха,
Диджей гээшэнь диилээ ха.

Хормойншые ута харагданагүй,
Намилзуулханшые хэрэггүй.
Хүхэ сэгээн джинсэнүүд
Хотос, хотос хотолзонол даа,
Нахис, нахис нахилзана даа.

Бүмбэс бүмбэс гэхэ Любэнь
Бабуся болонхойл даа.
Ханхинуулха Дугарынь
Худагай дэргэдэ хүлдэнэл даа.

Хоёр баарһад уулзажа,
Хамсыһаан таталсаба.
Анханай дуран һэрижэ,
Таһа хүрэнэн Дугарые
Мүльһэнһөө таһалба.

Тиигэжэ хоёр уулзаба
Дэрээн дээдэ нютагай
Данте Беатриче хоёр.

2015 оной 7 дугаар сар, 23

МОРИН ХУУР

1

Мохошогүй зүрхэтэй морин эрдэним!
Мохошогүй зүрхэнш мохобо даа...
Дайсадай зэбэнүүдтэ суу харбагдаад,
Дурам хара нюдэдшни унтарбал даа.
Харанхы хүниие гэрэлтүүлхэгүйнь
Харамтай...
Тооһон болоһон талые
Толотуулхагүйнь хайратай даа.
Һүрмэн хоёр шэхэнш һүрмылдэдэг һэн:
Шонын гээхые абидаад.
Һүрмэн хоёр шэхэнш һунхиибал даа,
Хатаһан набшадал хумираад.

*Хээр азаргын хүбүүн бэлэйш,
Хулагша гүүнэй унаган бэлэйш!*

Хулагша эхыеш һайхашаагаад,
Хоёр азарга буляалдаа гэлэй.
Сахир булад туруунуудаараа сабшалдаа гэлэй,
Сахар сагаан шүдэнүүдээрээ хазалдаа бэлэй.
Хээр азаргань хулан азаргаа бүлигша-а-а,
Хэниинь хэнээ диилэгшэ ааб гэжэ,
Хулагша гүүн хүлээгээ гэлэй.

Талын азаргануудай тулалдаан,
Монгол хаашуулай дайралдаан!
Улаан наран мандажа, хогоосони
дулаасуулба.

Харин мүнөө хара газарай хоол болобош,
Хариин дайдада сагаан яһаар сайжа хэбтэхэш.
Булад шэрэм тахануудшни
Табгайта талын
түбэрөөн бэлэй.
Модо шулуу хүдэлгэжэ харайха
Мундуу муяа хүсэтэй бэлэйш!
Тохом дороо тоороггүй хэнши,
Нюрган шинии холоо гэжэ үгы хэн.
Добуун газарай нюрга нахиилгахынь
нахиилгааш.

Харгы замай тооһо бурьюулхынь бурьюулааш.
Бооритой газары тэгшэлээд харайгша хэнши,
Шонотой газары шобтороод орхигшо хэнши.
Ульгам моримни, үрээ зээрдэмни,
Уйлан дуулажа, матамал хүзүүүш тэбэринэб.
Хонгор сэсэн толгой дээрэш
Нулимсаа дуһааж, хүлисэл гуйнаб.
Загал һайхан нюрганш
Шургаһан хараасгай мэтэ хэн:
Харин үглөө – араг яһан.
Шудхамал һайхан нюрганш
Шунгаһан загаһан мэтэ хэн:
Харин үглөө – араатанай хүнэнэн.

*Хээр азаргын хүбүүн бэлэйш,
Хулагша гүүнэй унаган бэлэйш!*

*Улаан наран уулын саана шэнгэжэ,
Ууган дэлхэйдэ хара бэхэ адхарба.*

*Харин мүнөө, харин мүнөө
Түби дэлхэе дүүрэсэ бархирнам.
Харин үглөө, харин үглөө
Ябаган болооб ядуу эрэ.*

*Ябаган эрэ, эрэ бэшэ – бузар,
Юртэмсын нэгэ зутар.*

*Дааган болоходош, тамгалаа бэлэйб,
Даахитай болоходош, намнаа бэлэйб.
Хүлһыеш сэлмээжэ, угаагша бэлэйб,
Адуундаш табижа, амаруулагша бэлэйб.*

2

*- Бү уйда даа, эзэмни!
Бү уйла даа, нүхэрни!*

*- Эндэһээ ошохош ябаган,
Юртэмсын ехэ дуушан.
Дэлхэйн томо хууршан,
Арад түмэнэй түүхэшэн.*

- Хиисхүүр торгон дэлхэнхээм,
Хүлэр мүнгэн һүүлһээм
Хилгаанһан үһэнүүдынъ таһалжа,
Эршэ һайтай дээһэ бэшэ,
Аялга дуутай хуур дархалыш!
Эльгэ зүрхэ хүмэрюулхэ
Хүгжэм зохёогыш! – гэбэ,
Хүмүүнэй хэлээр хэлэбэ.
Модо шулуу хүдэлгэгшэ,
Мохошогүй зоригтой
Морин эрдэнинь.

Ядуу эрын орондо
Талын томо хүгжэмшэнөөр,
Эльгэ бөөри хүдэлгэхэ
Эллин Гомерһээ дутуу бэшэ,
Магад үлүү
Мүндэлбэ бэлэйш
Үльгэршэнөөр
Саашань үргэлжэлүүлбэ:

- Удаан зэргэлжэ ябаабди,
Уула хада тэгшэлжэ
гүйлгөөбди,
Үни хамта дайралдаабди,
Дайсанаа диилэжэ дараабди.
Унаган хара туруунһаам
Ута харгы бүтөө бэлэй.
Ута харгын бүтэһэнһөө

Ураг худа болоо бэлэйбди.
Тохомгүй намда
Хулууһан үхи ашаа бэлэйш,
Мартаа бэээш?

Эмээлгүй намаар
Энжэгүй басага абаашаа гэлэйш,
Һанана бэээш?
Ондоо эрэдэ унуулжа зутараагүйб,
Адуун соогоо эзее хүлээгээб.
Ондоо эрэдэ талаар бэдэрүүлээгүйб:
Хазаарайш ханхинахые хүлээгээб.
Нэрын бузар, зүдэг зутар ябаагүйш!
Эрын эрхим, абарга баатар бэлэйш!
Харин мүнөө
Хиисхүүр торгон дэлһэнһээм
хуурай утаһа бэлдыш.
Ханха зайдан талаар хатаргахадамнай
Хиисхүүр торгон дэлһэндэм
Хүгжэмэй аялга түрэгшэ гэлэй.
Талын һалхин дэлһэндэм нэнгээд,
Шэдитэ уянга урдагша бэлэй.
Хүлэр мүнгэн һүүлһээм
уянгын утаһа хууртам татыш.
Дэлһэнэйм хүгжэмы дабхар үсхөөд,
Дэлхэйдэ үзэгдөөгүй аялга түрэхэл.

Һүүжым ута яһанһаа
Хуурайм эшые дархалыш.

Хүнды тэрэ яһам аялга үшөө
Ирагуу болгохол.Үгым дуулыш.
Хүнды һүүжым яһанай тархида
Минии толгойн дүрэ дархалыш.

*Морин-хуур иигэжэ бүтээгээд,
Наран һалхин хоёрой урдаһаа
Дахинаа гүйлгэжэ мэдэхэбди.
Хойто, урда хадануудые холбожо,
Баруун, зүүн зүгыг тэнсүүлжэ,
Хатаруулхабди, – мэдэнэ бэээш.
Хараасгай мэтэ нюрганһаам
Хахад арһынь хуулажа,
Хуур зохёобош. Бэрхэш!
Сорхирсо бү бархирал даа,
Гээжэ бү гэншэл даа.
Хамта нэгэ бэээр тодорбобди,
Нэгэ хүгжэмөөр зэдэлхэбди.
Тиихэбди, бү яара.
Ябаган ядууб гэжэ бү голхоро,
Нэрын бузар, зүдэг зутарби гэжэ
Зобохын зоболон бү үзэ.*

3

Хууршан
Хуурай утаһан дээгүүр ном хургаа гүйлгэжэ,
Уяхан эгэшэг аялга зэдэлүүлбэ.
Үргэн хүнды тала дээрэ

Үхэхэн баатарнуудай соло дуудаж,
Хүхэ сүмбэр уулые
Мүнхэ тэнгэритэйн
хамтаруулжа,
Тунгалаг уһатай мүрыень
Нара, һаратайн нэгэдхэжэ,
Хууршан
Зоболонтой болон золтой амидаралаа
Дүрсэлэн хуурдалай.

Хуурай аялга уһанай урасхалдал
Улам дахин түрэжэ,
Тэнгэрийн дуундал лүжэгэнэжэ,
Түмэн моридой түбэрөөн
Ази түбиие һүрдөөбэ.
Тэдэ моридой инсагаалхань
Адриатикада дуулдаба.
Тиимэ һүрөөтэй хүгжэм зэдэлбэ.
Тэрэнэй һүүлдэ ирагуу номгон
Эшэгы аялга сээжэ зүрхымнай
Долгисуулба.

Хуурнай
Үншэн сагаан ботогоной
Бүншэн, бүншэн тэмтэрхые,
Энгин, энгин эжыгээ
Һанан, һанан мэлмэрүүлхые,
Халюун хотогор нюрганайн
Халсарһанайн ёолоое,

Эзэн манжын ташуурай
Үбшэнтэйш гээшын аргагүйе
Дуурьян, дуурьян
Дууланал даа,
Хайрлаад, бархирнал даа,
Үмөөржэ ботогые, уйланал даа.

Энгэр ехэ дабаанай
Эгсыень *тэгшэлжэ*,
Дабхар дархи ашааень
Даажа ядахадань *хүнгэдхэжэ*,
Хууршан
Хуурай утаһан дээгүүр
Хургаяа гүйлгэнэ,
Хоёр харахан нюдэниинь
Ходол, ходол мэлмэрүүлнэ.
Үншэн сагаан ботогонтой адли
Үнсэг сагаан дэлхэе орхижо,
Амяа табин
Хууршанай
Алдалан унахань магадгүй...

4

Хууршан
Хуурай утаһад дээгүүр
Хургад номоо гүйлгэжэ,
Хоёр баатарай тэмсэлые,
Хэн хэнээ диилэһые,

Хэниинь хэндээ хандаһые,
Гэрээд үгэ-захяаень
Дабтан, дабтан дуулана:

«Эрхим эрэ болбол
Унажа ябаһан мориим
Ойромни сохижо алаад,
Нэгэ жолоогойм үзүүрые
Нэрэгүй хургандам дүнгөөд,
Тохомым дэбдижэ,
Эмээлым дэрлүүлээд,
Номо хаадагым эбдэжэ,
Нюур дээрэм табяад,
Ошоно бэээш.

Адаг эрэ ябаа хаа,
Алаһандаа намайе хүхижэ,
Унажа ябаһан мориим,
Үргэлжэ ябаһан хаадагым,
Дурлажа ябаһан һамгыем,
Олзолжо абаашана бэээш!».

Эрид шангаар эрхим эрэдэ
Эсэргүүсэһэн дайсание,
Үхэлөөр унатараа тэрээнтэй
Тэнсүү тэмсэһэн баатары
Бээдээ адли баатартал
тооложо,
Хүндэлхын ехээр хүндэлжэ,

Тэнгэридэ хүрэтэр үргөөд:
Унажа ябаһан ардагынь
Үнсэг томо хүхөөр
Духа руунь сохижо алаад,
Ойронь абаашан хэбтүүлжэ,
Арһан жолоогойнь үзүүрые
Нэрэгүй хургандань дүнгүүлээд,
Тоороггүй тохомынь дэбдижэ,
Хүбэн зөөлэндэ хэбтүүлээд,
Алталмал мүнгэн эмээлынь
Тархи толгойдонь дэрлүүлээд,
Зуун тэхын эбэрээр хүүлэһэн
Һаадаг номыень һандаагаад,
Нулимсаар дүүрэн нюдэдынь хааж,
Нюур дээрэнь табяад,
Дурлажа ябаһан һамгыень
Олзолмо ехэ олзо гээд,
Хонин дулаан хүнжэл дороо
абаж,
Хатар жорооень туршаагүй
ошоо бэлэй баатар.
Диилэлхэндээ дайсанаа
дэмыртэрээ хүхеегүй,
Алаһандаа тэрэнээ баярлаагүй,
Адаг эрын зан гаргаагүй
Ошоһондонь
Хууршан
Ханахын ехээр ханажа,
Магтахын ехээр магтажа,

Хуураингаа хоёрхон утаһад дээгүүр
Хургад номоо гүйлгэжэ,
Хоёр баатарай тэмсэлые,
Хэнэйн хэнээ диилэһые,
Хэнэйн хэндээ хандаһые –
Гэрээд үгэ – захяаень
Яажа хаажа дүүргэһиень
Үльгэрэй жэшээ болгожо,
Баатарнуудай соло дуудажа,
Дуулаа бэлэй хүгжэмдэжэ,
Дуулгаа бэлэй зондо!

5

- Хүлнүүдын харагдаа!
Тархин хаанаб?
Энгин тэмээн өөрөө
Өөдөө бодожо шаданагүй.
Хүндөөр амилна. Бодобо
Арайшы гэжэ. Бурха-ан!
- Хүлнүүдһэнь татагты!
Тархин бултайба:
Сагаан ботогон!
- Ямар томо ботогон бэ?
Энгин эхээ зобоон!
- Эхэнь хараха ёстой.
Үнэрдүүлэгты эхэдэнь.
- Үнэрдэжэ үгэнэгүй!
Харашы дурагүй.

Баархан хоёр хоног соо
Ботого түрэжэ,
Зобохые зобоо.
Хүхүүлжэ үгэнэгүй –
Дэлэнгүй хурьгалхан зуһагтал
Хурьгаа голоһон хониндол
Абажа үгэнэгүй
Энгин тэмээн ботогоо.
Дэлхэйн нэгэ тама,
Дайдын нэгэ зуд
Болохонь ха. Яяршни!
Элһэн губи руу энгин эхэнь
Мүнөө гараһан ботогоёо,
Тугаар гараһан мөөрэхээ
Хаяад ошобо.Эльгэ бөөринь
Юундэ урбалдадаггүй юм?
Аабагархан ботогониинь
Тулгажа ядаад үлэбэ,
Тулюурхан бэень
Бодожо зобоод, унаба.

- Хатуу зүрхэниинь
Юундэ хайладаггүй юм?
Ботогоёо юундэ
Хайрладаггүй юм?
Үншэрхөө байна даа
Баарханиинь. Аабагарханиинь
Үхэхөө байна даа үлдэжэ,

Үлэн хооһоор мэлмэрүүлжэ.
Эжынь-энгин тэмээнийнь
Эрхэлүүлжэ үнэрдэнэгүй.
Эзэн-манжын ташуур доро
Алдалжа унахадаш, энгин,
Дабхар дархи ашааеш хэн
Даажа ядан бүншэхэ юм?
Үншэн сагаан ботогонш!

6

Дэлэнгүй хурьгалһан зуһагай
Хурьгаа абадаггүйнь мэдээжэ.
Хурьгаяа голоһон хонин
Түби дэлхэйн тама гээшэ.

Хадын ногооной халюурхада,
Хариһан шубуунай бусахада,
Хойноһоош хэн дахаха бэлэй?
Хоёрхон хүхыеш хэн хүхэхэ бэлэй?
Тээгэлжэ хонишон дууладаг бэлэй:
- Тэ-ээ-гэ! Тэ-э-гэ! Тээ-ээ-гэ!
*Ошоһон шубуун бусахал даа,
Урдаһааш юуниши угтахаб даа?
Үншэрһэн хурьганиш угтаха даа.*
Тээгэлһэн дуундань уяраад,
Тэнэг зуһаг хурьгаа үнэрдэбэ.
Тулюурхан бэеыень долёожо,
Хоёрхон хүхээ хүхүүлбэ.

Ботогоо голоhon энгиие
Хоос дуулажа хоослохо-
Тээгэ дуулахандал тээгэлхэ:
Хоосложо ботогынь абуулха.

Хууршан хэрэгтэй, хууршан!

Энгийн эгийг уянга хэрэгтэй.
Хууршан ойро дүтэ байхагүй -
Аймагай түбһөө уриха.
Тэмээ, морёор ошожо,
Хүгжэмшэниие залаха.
Архи, дарһа гаргажа,
Хүндэлхэ.

Хууршаншье бии болобо.
Хуураа бүхэндэнь үлгэбэ.
Тиигэжэ хуурые
Тэмээнтэй танилсуулба.

Хууршан
Хүлэг азаргаяа унаһанда адляар
Хуураа хоёр хүлэйнгөө
 дунда хабшажа,
Хүгжэм шэнгээһэн утаһад дээгүүрнь
 ном хургаа гүйлгэжэ,

Уяхан эгэшэг аялга зэдэлүүлбэ:
Үргэн элһэн губи дээгүүр
Элинсэг хулинсагаймнай хүгжэм –
Үншэн сагаан ботогоной
Үлэн хооһоор мэлмэрүүлхэнь,
Энгин, энгин тэмээнэй
Эльгэ зүрхынь хүдэлгэжэ байба,
Үндэр эгсэ дабаае хануулжа байба.
Эзэн эрын ташууры танюулжа,
Ташаан нюргыень шатаажа байба.
Элһэн манхан харгын утые
Энгин, энгин баарһанда
Мартажа байһыень хануулба.
Хатуу булад табгайнуудын
Хатуу шэрүүн шулуунда
Хагзаруулжа байба.
Хонин сагаан ботогониинь
Тулгажа ядажа байба.
Энгин, энгин эжын
Туһа эрижэ байба.
Хоёр харахан нюдэдын
Мэлмэрүүлжэ байба.

9

Энгин эгшиг аялга
Уһанай урасхалдал
Улам дахин түрэжэ,
Элеэ шубуунай

Элһэн губи дээгүүр
Элиһэндэл
Оло дахин эрьелдэнэ.

Энгин эжын эльгэн
Эгшиг уянгада хайлажа,
Хурьган сагаан ботогоёо
Эрхэлүүлжэ үнэрдэбэ,
Эльгэлжэ долёобо.

Хаана холын хизаарта,
Торгон замай бэлшэртэ
Уулын дабаан ургана:
Дабажа тэрэнии уухилхынь,
Далан хүндэ ашаагаа
Дааж ядажа бүншэхынь
Хуурай хүтжэм һануулба.
Энгинэй
Хуурай нюдэдынь
Нулимсаар дүүрэжэ,
Хоёр хасараарнь
Нёлбоһон урдаба.

Энгин эжын эльгэнэй
Нимгэнш гээшэнь аргагүй.
Аабатархан ботогоной
Эжыдээ эльгэлхэш
 гээшэнь амаргүй.
Морин хуурай хүсэнэй

Мохошогүйнь мэдэгдэбэ.
Мүнхэ хүхэ тэнгэрийн
Унтаршагүйнь үзэгдэбэ.

10

Мохошогүй зоригтой морин эрдэним!
Хээр азаргын хүбүүн бэлэйш,
Хулагша гүүнэй унаган бэлэйш.
Мохошогүй зоригыеш үргэлжэлүүлхэн
Морин хуур эрдэним!

Шанха холын арадуудай хүгжэм бэлэйш,
Шанаган хуурай үри хадаһан бэлэйш.
Оршом замби түбии *Долоон Үбгэдөөр*
худхажа,
Хэмжүүргүй томо шанагаар удхажа,
Олиггүй уянга хүгжэмөөр
Галаб дэлхэе дүүргэдэг бэлэй.
Тэдэ арадууд хогоосондо тунажа,
Хогоосон болоод, хүгжэмынь үлөө лэ,
Азиин арадуудай хүлдэ дууниинь болоо лэ.
Монгол туургата арадуудай
Морин толгойто *виолоор*
Баруун дэлхэйдэ тодороо лэ.
Бии нэгэ асуудал:
Хоу Хань-шугай *Кун-хэу*
Хуур хоёр

Хэниинь хэнээ нажаагаа юумэ?
Хэниинь хэнээ дууряагаа юумэ?
Байранша арадууд нүүдэлшэ арадууды
Нэмээгээ бэшэ гү, али нүүдэлшэ арадууд
Байранша арадуудаа нунаагаа юм гү?
Хамаг амитанай зоболониинь хубаахаа,
Муу заяан баршад нүгэлһөө халгаахаа,
Буянта сэдхэлэй аймагы дуудахаа,
Сансары баран дууһахаа,
Эхэ болоһон энэрхы амиады:
Хонин, энгин тэмээн, морины,
Хурьган, ботог зулзагадынь,
Хүлнүүд дээрэнь бодхоохоо,
Дэлхэйн түмэн арадууды
Ан-бун ажаһуулгахаа
Эдэ хүгжэмэй зэмсэгүүд
Зохёогдоо ха,
Үнсэг сагаан дэлхэй дүүрэсэ
Эшэгы уян аялга зэдэлээ ха.

Мохошогүй зоригтой морин эрдэним!
Хэр азаргын хүбүүн бэлэйш,
Хулагша гүүнэй унаган бэлэйш.
Мохошогүй зоригыеш үргэлжэлүүлхэн
Морин хуур эрдэним!
Хүхэ мүнхэ тэнгэрийн байгаа галабта
Хүгжэм шинии зэдэлхэл даа.
Шанха холын арадуудай хүгжэм бэлэйш,

*Шанаган хуурай үри хадаһан бэлэйш,
Замби түбидэ мандаха болтогойш!
Ай-хуры даа, ай-хуры даа...*

*(Энэ поэмэ зохёоходоо автор Д.Улзытуевай
үнишэн сагаан ботогон тухай бэшэһэн мэдээжэ
шүлэг хэрэглэжэ ехэтэ баярлаа).*

06.2015

МОНГОЛШУУДАЙ СОЛО ДУУДАНАМ

ХІІІ зуун жэлэй эхиндэ Монголдо...

1

Онон, Хэрлэн, Туула,
Хангай, Хэнтэй уула.
Халхын голой наадахи
Хонхирод, олхонууд;

2

Алтай Хангайда
Ажаһуудаг
Баруун, зүүн найманууд;

3

Орхон болон Туулын
Хэрэйдүүд;

4

Хүбсэгэлэй баруун талын
Оршон тойроной
Ойродууд;

5

Байгал нуурай зүүн талын
Барганар;

6

Буйр нуурай, Оршуун, Халха
Голнуудай худар оршодог татаарнууд;

7

Сэлэнгын дунда урасхалай
Мэргэдүүд –
Богдо Чингис –
Бодото хаан
Бултыетнай суглуулба,
Монгол туургатани зохёобо.

1991 он. Монголой нюуса түүхэ...

1

Онон, Хэрлэн, Туула,
Уһан, мүнэн, уула.
Хонин, морин, дуулга –
Һонин Монгол орон.

2

Добуун мэргэн, Алан-гуа,
Тооноор шагаанан гэгээн туяа.
Талада хусэгдэһэн бүхөөгтэй тэргэн,
Өөлэн-ужинай гүрлөө гээгэ.

3

Хун иргэд, Бүртэ шоно,
Хори түмэд, боржогон.
Үлэн хоолоор мэлмэрүүлһэн
Үншэн малша хүбүүн.

4

Хүндэ модон дүнгэ
Хүзүүндэ углагдаба.
Занга модон дүнгэ
Задалагдаба.

5

Тэргын шэхэнтэй адли
Тэгшэ болотор
Татаар иргэниие хюдадаг
Саг бэлэй.
Үлээшэдынь богоол болгон,
Үлдэжэ абаашадаг
Үе бэлэй.

6

Монгол моридой
Туранхай хадань,
Хасар ягаан хатад
Хаанаһаа олдохо нэм?

7

Одото манхан огторгойе
Оройгоорнь эрьюулбэ.
Олон гүрэн уласууды
Оёороорнь үймүүлбэ.

8

Тэнгэри газар хоёрые
Тэгшэ доһолгоһон
Түмэн сэрэг тооһо бодхообо.
Түмэн сэрэгэй тооһон
Түби дэлхэй хушаба.

9

Түмэн моридой түбэрөөн
Ази түбиие хүрдөөбэ.
Арад олоной үймөөн
Хогоосониие хүлгөөбэ.

10

Ой, тала, губи,
Баян-Улаан уула,
Монгол уласай хуби
Магтан дуула!

11

Тангад түбидэ
Тодхор тохёолдобо.
Гахай жэлдэ
Гэмэл зохёогдобо.

12

Архиин арза,
Хорзын хорон –
дошхон зантай
монгол морин.

13

Нүүлэ мэтэ бэень
Нүһэр болоод унабал.
Тулга мэтэ бэень
Тунхяагүйдөөд унабал.

14

Хэлбэлзэхэн уласаа
Хэндэ даалгахаб?
Хэлтыд гэхэн иргэнээ
Хэндэ найдахаб?

15

Хулгана жэлэй
Хулан нара.
Хэрлэнэй
Хүдөө арал.

16

Долоон болдогой
Хашан сар.
Монгол иргэнэй
Ехэ хурал.

17

Онон, Хэрлэн, Туула,
Уһан, мүнэн, уула.
Хонин, морин, дуулга –
Һонин монгол орон.

18

Үнинэй үгыг үлхэжэ,
Хуушанай үгыг хүрмэжэ,
Өөхэн оройгдожо,
Түүхэ тайлбаригдаба.

19

Түнгэлиг горхоной түргэндэ
Түүхын тоохон тунаба.
Хоёр мөөртэй тэргэнэй
Хоноомол нэгэниинь эбдэрбэ.

20

Хэнтэйһээ урдаһан Хэрлэнһээ
Хүлэг морин уһалба.
Хэнэйшьеб хурса хэлэнһээ
Нюуса бодол унаба.

21

Гурбан нүүдэлэй газарта
Һэеы гэр табигдаба.
Хоёр годлиин зайда
Һохор нохой хусаба.

22

Ой, тала, губи,
Баян-Улаан уула,
Монгол уласай хуби
Магтан дуула!

1937 он. Монгол орондо...

1

Монгол нэлмын хурсада,
Могой жэлдэ
Жамууха андаа
Тэмүүжэн саазална.

2

Саг сагтаа,
Сахилзын хүхэдэ,
Сталин сагтаа
Саазална нүхэдөө.

3

Монголой нэлмын
Мохоорходо,
Моридой гүйдэлэй

Аалидахада,
Маршал Чойбалсан –
Манай анда
Монгол-буряадууды
Хюдана.

1937 он. Монгол орондо... (үргэлжлэл)

Орондоо хэншье оронгүй,
Үүдэ тоншохи хүлээнэд.
Хүнжэлдөө хэншье хоронгүй
Харанхы хүнии шагнаарханад.

Бэе бээ хюдалсаһан
Бэрхэ саг байгаа.
Бүһэ бүһөө андалдаһан
Худа ураг мартагдаа.

Хони гаргаха эрэшүүлы
Эмэгтэйшүүл олохоо болёо –
Иимэ хатуу саг байһан гэхэ.
Хамалганда орожо бүһэтэйшүүл
Хуу баран хюдагдаа –
Зэбүүн саг байһан гэхэ.

Дулаан шүһатай дайсady
Дууһан усадхадаг саг бэлэй...

1989 оной июнь. Улаанбаатарта...

I

Улаанбаатарта мүнөө
Үндэр хүшөө зогсоно.
Үндэр хүшөөгэй һүүдэр
Монголой нара хаана.

Нахалтай хүнэй һүүдэр
Колыма хүрэтэр унана.
Тэрэ ута һүүдэр соо
Түмэн «дайсад» тунана.

Сабхитай хүнэй хүлдэ
Маанады мүнөө дахана.
Мүнөө болотор һүрымнай
Һүүдэрээрээ дарана.

II

Генераллссимусай арада
Хороод үшөө,
Маршал зогсоно мүнөө –
Шара хүшөө.

Хоёр хүшөө –
Шуһаар будагдаһан,
Зогсонод үшөө –
Шэрээр хушагдаһан,

Зогсонод мүнөө
Анда нүхэд –
Хоёр хүшөө
Хаягдаагүй үшөө.

1990 он. Монгол орондо...

Ошото манхан тэнгэриие
Оройгуурнь эрьюулхэн,
Олон гүрэн уласуудые
Оёороорнь үймүүлхэн,

Хүрьхэтэ газар дэлхэйе
Хүбхэлзэсэ хүдэлгүүлхэн,
Хүн түрэлтэ уласуудые
Хүсынь гарган тэмсүүлхэн,

Орондонь хэниешье унтуулангүй,
Олзо бэдэрүүлжэ дайлалдуулхан,
Үхибүү олоор түрүүлэнгүй,
Нүүлшын далай тулуулхан,

Хүхэ тэнгэрийн заяагаар
Хогоосони хүрдөөхэн,
Мүнхэ тэнгэрийн ашаар
Монголшууды суурхуулхан

Улаан хахалтай хүндэ,
Юсэн тугтай хүлдэдэ
Монгол орондо мүнөө
Ондоо хүшөө бодхоохонь,

«Нюуса тобшын» үндэһөөр
Нюргаа арад сэхэлхэнь,
Хүхэ монгол угтан
Хүхэ тугаа үргэхэнь...

Монгол хониной соло

Дэлбэрһэн шинии дэлэн
Дэлхэйн нэгэ баялиг юм.
Дэлэнгыш дэхэһэн хурьган
Дайдын нэгэ шэмэг юм.

Хоёр улаан хүхэншни
Морин сэрэг тэжээһэн.
Буржагар ута ноһоншни
Баатарнууды тэнжээһэн.

Хойноһоош дахалан хурьган
Монгол туургатании бодхоһон.
Наран шара уурагшни
Түмэндэ тамир нэмээһэн.

Монгол талада бэлшэһэн
Малаан хонин зоргоороо.
Хяаг ногоондо садаһан
Хэнзэ хурьганшни зоргоороо.

Түмэнүүды тэжээхэн
Табан хушуута мал зөөри,
Тэмүүжэнии тэнжээхэн
Өөлэн-ужинай зан абари.

Хүхэ монгол угтаниие
Хорезм хүргэхэн,
Хүхэ тугтаниие
Киевтэ тулганан –

Духа малаан хониной
Солые дууданам,
Үүлэн хүхэ моритониие
Дурданам...

Асуудалнууд...

Урда газар
Газарнай,
Уряанхай монгол
Удхамнай
Уһанда хаягдаа гү?
Улаан сай ундамнай
Ундамнай,
Хойто газар
Газарнай,
Хори монгол
Удхамнай
Хоригдоо гү?

Хуһан модон сэргэмнай
Хэлтыхын ехээр хэлтыбэ.
Хори монгол удхамнай
Мартагдахын ехээр мартагдаба.

Сэн шубуун гарбалнай
Сэнгээ буураба гү?
Сэрэг монгол удхамнай
Сээртэй гүүлэбэ гү?

Тиихын тиибэ,
Тиибэшье хаа, хэргэбэ...
Яахынь яаба,
Яабашье хаа, яргаба.

Монгол моридой бэлшээринь
Гандажа хатаба-аа?
Эршэтэ тэдэнэй гүйдэл
Эрид нуладаба-аа?

Хасар ягаан һамгад
Үсөөржэ
Хатар хурдан морид
Аалидаба гү?

Хүхэ монгол угтан,
Хүхэ тугтан,
Хүдэр баатар хүбүүдтнай
Хаана бэ?
Үүлэн хүхэ моритон,

Үнгэ торгон дэгэлтнай
Үмхиржэ хубирба гү?
Хурдан хүхэ моритон,
Хурса уян нэлмэтнай
Мохооржо жэбэрбэ гү?

Гэлыхын ехээр
Гэлынэм,
Гайхахын ехээр
Гайханам...

Хүхэ монгол угтан,
Хүхэ тугтан,
Хүхэ тэнгэрийн заяагаар
Түргэн үдэгты –
Монгол үхидэй умай хатахагүй:
Найданам...
Сэн шубуун гарбалтан,
Сэрэг монгол удхатан,
Мүнхэ тэнгэрийн ашаар
Нэргэгты –
МОНГОЛ МОРИДОЙ
ГҮЙДЭЛ ЗОГСОХОГҮЙ
Айладанам...

1990-1998

БАРГАЖАМНИ

I

Баргажан, Баргажан мүрэмни,
Мэлмэрhэн уһаа эрьеэрээ салгидуулан,
Мянгаад сая жэлдэ
баруун урагшань туунаш.
Баргажан буряадуудни
хоёр эрьеыш зубшан,
Зуугаад жэлдэ
тунгалаг уһыш уунад.
Он жэлнүүд ошожо,
ажабайдалнай хүгжэнэ,
Эрьенүүдшни хэмхэржэ,
оноо оломуудшни хубилна.
Үетэн нүхэдни эрьеэршни зайжа,
шэнэ оломууды бэдэрнэ,
Шэнэ номууды үзэжэ,
шэнэ байдал зохёоно.

Элинсэг хулинсагни
эмниг морёороо
Эрьедэш хүрэжэ,
жолоогоо нуладхаадаг hэн.
Эрьеш хэмхэржэ,
эльгэниинь нимгэржэ,
Эрьюу бодолнуудаа
уһаарш урадхаадаг hэн.
Эсэһэн хүлэгэй
уһыш унхидахадань,

Хүлэрhэн бөөhээн
уурал бааяха.
Элинсэгэйм сэдхэлэй
иигэжэ амархадань,
Эрьенүүд шинии баярлаха.

Баргажан, Баргажан мүрэмни,
Балар урасхалш баруулжаа
яарана.
Баһал бишни эрьедэш бусажа,
Бодол зоригоо шэнэлхэб.

Баргажан түхэмэй
Баргажан-гуа
Баргадай мэргэнэй үхин бэлэй.
Хоридой мэргэнэй һамган hэн,
Холо газарай үхин hэн.

Хори түмэдэй ноён бэлэй,
Хоридой мэргэмнай.
Барга монголһоо угтай бэлэй,
Алан-гуамнай.

Хори буряадай нютагта
түрөө бэлэй
Холшор басагамнай Алан-гуа.
Добуун мэргэнэй
бэри болоо бэлэй
Долонгир үхимнай, Алан-гуа.

II

Баргажам!
Хадамай басагад
 нулимсаа дуһаахаа,
Хүйтэн уһандаш
 хасараа угаахаа,
Хайр дээрэш хульбэрхөө,
 сэдьхэлээ хүнгэлхөө,
Шамдаа эрхэлхээ,
 уһандаш эльгэлхээ
 эрьедэш яарадаг...

Баргажам!
Хүдэр ажалайнгаа
 хүлһэ угаахаа
Хажуудаш ерэдэг нютагайм
 ажалшад.
Үхэр малайнгаа ундынь хуряахаа
 үдэр бүри туудаг малшад.

Баргажам!
Дошхон урасхалш – Боолон-Түмэрһөө,
Номгон урасхалш – Баян-Голһоо.
Тэнигэлэн урасхалш – Хүнтэйн талаһаа
Шэниисэ таряанһаа, шиниим харасаһаа!

Баргажам!
Эрьеыш заажа, энэмни
 эхэ дайдамни гэжэ,

Элинсэгни заяа хубияа
найдадаг хэн.
Уһыш ундалжа, энэмни
аршаан булагни гэжэ,
Үбшэ хабшаяа эмшэлдэг хэн.

Баргажам!
Тоолошо томиршогүй олон
Угсаатан:
Орто хамниган, ород, буряад,
Хитад – орон нютагни эндэ –
шинии эрьедэ гэжэ
Эрид нэрлэдэг энэ яһатад.

Уһан хүрэйтэй Ойхон бэлэй,
Хоридой мэргэн тэндэ агнаа гэлэй.
Огторгой өөдэ хаймадан
хараа бэлэй:
Хун шубууд халин буужа
байгаа гэлэй.
Гурбахан шубууд гурбан
Басагад болон
хубилжа,
Хубсаһа шэмэгээ тайлан
орхижо,
Сараа нюсэгөөр
Шунган сэнгэжэ эхилээ гэлэй.

Хоридой мэргэн гайхахын
ехээр гайхаа бэлэй,
Гэлыхын ехээр гэлыгээ бэлэй.
Эртын эртэ саг бэлэй
Электроникын үгы үе бэлэй.
Узуурлама сагаан удха бэлэй,

Уһан хүрэй Ойхон бэлэй.
Хоридой мэргэнэй агнуури гэлэй,
Хун шубуун гарбал гэлэй.

Үзэсхэлэн сэбэр үхинэй
Үдэн шэмэг хубсаһынъ
Абан нюужа Хоридой мэргэн
Хадагалаа гээл.

Сахилзын хүхэдэ,
секс мэдэхэгүй сагта,
Эротикын үгы үедэ
Энэ ушар болоо гээл.

Ойро тойрон хоргодоо гээл –
Хулһан дотор хороо гээл.
Хуһан хүрэй Худар бэлэй,
Худар Байгал сэлгеэн гэлэй...

III

Хорчид монгол таряаша зон
Холын холодо Баргажанда
һууһан.

Хадын горходхоо уһа залаһан
Ханааба һубаг хорчидхоо
үлэхэн.

«Монгол ханааба» мүнөө
хүүенэгүй,
Гандаһан газар уһалнагүй.
Монгол ханааба мүнөө
шууянагүй,
Манда туһалнагүй.

Аба хорчин-таряаша зон
Алын газар хахалһан,
Таряа тэндэ тариһан,
һубаг ханааба татаһан –

Мүнөө болоходо тэндэнь
Бүдүүн наһад байрланхай.
Һалхинай буухада,
Наһад найганхай.
Юун болоо юм –
Юрэ бусын юумэ –
Юундэ хорчид
харьяата нютагаа орхёо юм?

Хуушан нютагаа урилжа,
Хитад Манжа нүүгээ юм?
Хорин хушуун нэрэтэй зон
Түбхинэжэ тэндэ һуудаг юм?

Манжа түрэлэй хамнигад
Хашалан үүдхэбэ гэлэй.
Газар уһыень буляалдажа,
Гасалан үзүүлбэ бэлэй.

Байра байдалнай хубилба:
Шандаган бии болобо,
Хуһан модон набшалба –
Хубилхань Баргажамнай.

Сагаан зон ерэхэнь,
Саг хубилхань – гэлдэбэ
Хорчид монгол.
Хара шэхэтэй шандагад
Харайлдаба.Зөөжэ эндэһээ
Ошоё – гэжэ хорчид монгол
хэлсэбэ.

Юрэ буса юумэнь –
Юундэшье хорогүй амитан
Шандаган байба.
Болоһон юумэнь хадаа хуһан
«Берёозо» набшалба.

Орто хамниганһаа
удаалан
Ород мангад
һуурилхаар
Тухайлагдаба хаяа.
Тээд

Хорчид монгол
нүүбэ хаяа?
Хуушан нютагаа
урилба хаяа?

Баргажам!
Хүбшэ тайгын дундуур
хотиролдоһон,
Хүнтэйн дайдын хойгуур
матаралдаһан
Хүйхэр шинии урасхал,
Дүндүү шинии долгин
Инагайм махабад һануулна,
Матаргайень барюулна.
Баргажам!
Заримдаа зэрлиг зэбүүн,
Заримдаа намдуу аалин –
Уһан шинии арюухан,
Зан шинии дорюухан –
Инагым намда һануулна,
Зангынь намда танюулна.

Баргажам!
Эбхэрһэн шинии долгин,
Аалидаһан шинии урасхал,
Эрьеэрээ дэбэрһэн үерш,
Оломоороо дэлбэрһэн уһанш

Эжэлүүдгүй намай хануулна,
Гансадам танюулна.

Уһан хүрэй Ойхон бэлэй,
Хуһан хүрэй Худар бэлэй.
Хоридой мэргэнэй агнуури
гээл,

Хун шубуун гарбал гээл.
Шунган сэнгэжэ садаад,
Сараа нюсэгэн басагад
эрьежэ ерэбэд гээл:

Байбагүй нэгэнэйн
шэмэг хубсаһан,
Үгы байба, үдэн далинь.
Нүгөө хоёрын
Үдэн хубсаһаа үмдэбэд,
Хун боложо хубилбад,
Огторгой өөдэ дэгдэбэд.
Сараа нюсэгэн баарһан
Хани басагадһаа таһарба.
Салдаган даараһан
Элһэн дээрэ үлэбэ.

Эхэ удагандаа зальбарба
Эрэлхэг мэргэн:
Һамган болгохом гэжэ һанаба,
Гэргэ хэхэм гэжэ сэдьхэбэ.

Хүйтэн шуурган
Саха элхээр шэдэлбэ.
Хүйхэр үхин
Хоридойн үбэртэ хоробо.

Эртын эртэ сагта
Энэ ушар тохёолдоо бэлэй.
Урдын урда сагта
Энэ үйлэ ушараа бэлэй.

Хорчи монгол таряаша зониие
Манжа түрэлэй хамнигад
hэлгэбэ.

Оро унаһан ортод баһа
Эндэ нютагжаба.

Хойноһоо бууһан буряадуудта
Хамнигад хашалан үүдхэбэ.
Дээрэһээ бууһан буряадууды
Элдэбээр гасаалба.
Газар уһанай буляалдаан –
Хэрүүл шууяан эхилбэ.
Үймөөн, һамараан, алалсаан –
Амгалан байдал һандарба.
Ниилэн һууха арга байбагүй:
Зүүн Хүнтэйһөө Тутанхан
хүрэтэр

Шэнэнэн нургааг хүрэй
бодхоогдобо.

Амар заяан үзэгдэбэгүй –
Хамнигадай хадалан
Түйбэгдэбэ гэдэ.
Зүгэй – ноёной тухарилгаар
Зоргоороо малынь олзолбо.

Газар уһанай арсалдаан,
«Танай – манай» – гэлсээн,
Хоёр уласай шууяан - эдээндэ
Санхир Андрейн үедэ
Эб зохёогдоо гэхэ.
«Ута хүрэй»¹ буряадуудые
Хамнигадһаа аршалбагүй.

«Зүгэйн дээрэмэй үе»² – гэжэ
Түүхэдэ нэрлэгдэбэ.

¹ 1757 ондо хамнигадай баалалгаар буряадууд танюулжа
үгтэнэн газараа зубшажа, модоор хүрэй бодхооһонинь,
«Ута хүрэй» гэжэ нэрлэгдэбэ.

² Хамнигад Зүгэй нэрэтэй ноёнойнгоо тухарилгаар элдэб
һанаанһаа абаһан шалтагаанаар буряадуудайнгаа адуу
мал туужа абаашадаг саг үе «Зүгэйн дээрэмэй үе» гэгдэдэг.

IV

Баргажам!
Омог шинии зан абаряар
Зан абари хэжэ ябааб.
Балар шинии урасхалаар
Бардам ябааб.

Ондоо нютаг талаар,
Холын хото голоор,
Заха хизааргүй дайдаар
Зайха зурахадам,
Омог шинии образ
Минии бурхан ябаа,
Домог шинии түүхэ
Дахуулжа ябаа.
Баргажам!
Зориг дүүрэн зан абариш
Холын замдам зоригжуулаа.
Хүсэн түгэлдэр долгинш
хүмүүжүүлээ.

Балар бардам урасхалш
Барга баатары хануулна.
Сэлмэг сарюун уһанш
Шиниим шарай танюулна.

Баргажам!
Зүүн хойто
түби бэлэй,

Зүнэ буруу
 дайда бэлэй,
Хара балай
 тэнгэри бэлэй,
Хөө хара
 үүлэн бэлэй.
Тэндэ минии
 тулижа ябахадам,
Зондо минии
 зобожо ябахадам,
Омог шинии образ
 абаржа намай ябаа,
Домог шинии түүхэ
 дахуулжа ябаа.

Хүйтэн *һалхин*
Саһа элһээр шэдэлбэ.
Хүйхэр үхин
Хоридойн үбэртэ хоробо.

Эрэ, эмын тэмсэл
Иигэжэ эхилбэ.
Арба нэгэн эсэгын
Түүхэ захалба.

Эртын эртэ сагта,
Интернедэй үгы үедэ,

Урдын урда сагта.
Эротикын үгы үедэ –
Саһанай нимгэндэ,
Сахилзын хүхэдэ
Хүйтэн һалхин буугаа гэдэг,
Хүйхэр үхин хороо гэдэг.

Сахилзашье хагдарба,
саарһаншье нимгэрбэ.
Хоридойшье үбгэрбэ,
һамганишье хүгшэрбэ.

Эрэ, эмын тэмсэл
тэнсүүридээ хүрэбэ.
Бурхандаа хариха
хаһа ерэбэ.
- Би хүгшэн болобоб.
Арбан нэгэ үхибүү түрэбэб.
Үри бэеһээ хаана холо
Ошохо һэмбиб – гэбэ гэлэй
Үбгэндөө хүгшэн.

Саашань үргэлжэлүүлбэ:
- Эртымни үдэн хубсаһым
Үгыш даа: үмдэжэ тэрэнээ
Сэнгэхүү даа.
Үхэхынгөө урда нэгэ заа
Хүхиһүү даа – гэбэ гэлэй
Үбгэндөө хүгшэн.

Хоридой зүбшөөжэ,
Үбгэн хүгшэнөө үгшөөжэ,
Уярхын ехээр уяржа,
Хайрлахын ехээр хайрлажа,
Хубсаһа шэмэгынь үгэбэ гэлэй,
Үдэн далиинь үмэдхүүлбэ гэлэй.

V

Баргажам!
Хүсэн түгэс урасхалһааш
Хүсэл манай дүүрэн.
Хүйтэн тэрэ ундаһааш
Хонид манай тарган.
Баргажам!
Сэгээн тэрэ уһанһааш
Морид манай урилдааша.
Гэгээн энэ наранһаа
Бүхэнүүд манай барилдааша.

Баргажам!
Хүсэтэй шинии долгиһоо
Хүбүүд манай хүдэр.
Хужартай шинии уһанһаа
Басагад манай сэбэр.

Баргажам!
Дошхон урасхалш –

Боолон-Түмэрhөө,
Номгон урасхалш –
Баян-Голhоо,
Тэнигэлэн урасхалш –
Хүнтэйн дайдаhaа,
Шэниисэ тарьянhaа,
Шиниим харасаhaа!

*Хубсаһан шэмэгынь үгэхэдэнь,
Үдэн далиинь үмэдхүүлхэдэнь,
Хун шубуун боложо хубилба,
Үрхөөр өөдөө дэгдэбэ.*

*Хоридой мэргэн тогоо бариһан
Хара хөөтэй гараараа
Хоёр хүлынь халта шүүрэжэ,
Хооһон үлэбэ гэлдэгшэ.*

*Тэрэ гэлэһэнхээ хойшо
Хун шубуудай хүлнүүд
Хара үнгэтэй гэлдэгшэ.*

*Тэрэ гэлэһэнхээ хойшо
Хори буряадууд хун шубуу харамсаараа
Хойноһоонь һүөөр үргэжэ
үдэшэдэг гэлдэгшэ.*

Тэрэ гэхэнхээ хойшо –
Хун шубуун гарбалнай,
Хуһан модон сэргэмнай гэлдэгшэ.

Сэн шубуун гарбалнай,
Сэрэг монгол удхамнай гэлдэгшэ
Тэрэ гэхэнхээ хойшо.

VI

Баргажам!
Сэбэр үхидэй сэлмэг нюдэдтэ
Шинии урасхал үзэгдэдэг.
Үндэр үхидэй ута үһэндэ
Уһан шинии ялардаг.
Баргажам!
Дуранда абтаһан сээжын амисхалаар
Долгин шинии салгяададаг.
Дуунда абтаһан сэдхэлэй ольһоор
Уһанш наададаг.

Баргажам!
Заримдаа – зэрлиг ээбүүн,
заримдаа – аалин намдуу,
Боолон-Түмэрһөө тэрьелһэн,
Байгал далайда марайһан.

Хүбшэ тайгын дундуур
Хотиролдоһон,
Хүнтэйн дайдын хойгуур

Матаралдаһан
Могойн махабад һануулна,
Матаргайеш барюулна.

«Хуушан ехэ изагуурнай
Анга Зүлхэ хоёр юм.
Хуушан ехэ дайдамнай
Худанса хуурай хоёр юм», – гэжэ

Ара талын Ангаһаа
Анхан нүүжэ ерэхэн
Найман эсэгэ зон,
Зүүн талын Зүлхэхөө
Зөөжэ ерэхэн зон
Анхан нютагаа дурсадаг юм,
Алтан шэнги һанадаг юм.
«Хаартын заргын үе»¹
Арбаад жэлдэ унжагайрба.
Баяндайн Тохойн Ханхай
Хаартада булюухайрба,

¹ «Хаартын заргын үе» гээшэ хадаа 1791 онһоо эхилжэ,
Баяндайн Тохой эсэгийн Ханхай хаартын наадаар хэтэрхэй
булюухайлжа, хүнүүдые тоноһон дээрэхээ унжагай зарга
эхилээ һэн.

Хүнүүды тоноһон дээрэнээ
Хэтэрүү зарга эхилбэ.
Обог отогоороо анги боложо,
Хэрүүл үүсхэгдэбэ.

«Ута хүрэй» сусагдажа,
Зүгэйн дээрмэ замхаба.
Молон багша заларжа,
Мунхан табиба.

Хуушан хоёр изагуурнай
Анга Зүлхэ хоёр юм.
Хуушан ехэ дайдамнай
Худанса Хуурай хоёр юм.

VII

«Хабтагай Баргажам үерлөөд байна, –
Хайбаар гаталхын аргагүй.
Ханилһан гансам холохон байна, –
Хоногоор золгохын аргагүй».

Уһаар урдааша Баргажам
Уухаар уһатай байгыш даа.
Шуһаар урдааша бээм
Шуумар зандаа байгыш даа.

«Байгаа үгыгөөр урдагша
Баян тохойтой Баргажамни.

Бархируулаа үгыгөөр тэжээгшэ
Баабай эжы хоёрни».
Долгилоод урдааша Баргажам
Дэбэрээд эрьеэрээ
 бү гарыш даа.
Дошхороод абааша зээрдэм
Булгигжал намаяа бү хаяыш даа.

«Эрьелдэн байжа урдагша
Энги тохойтой Баргажамни.
Эрхэлүүлэн байгаад тэжээгшэ
Эжы аба хоёрни».

Хүнхинөөд урдааша Баргажам
Хүүюур мэтэ хүүенэлши.
Хүхирөөд угтааша гансам
«Хахадаар» намаяа
 хүндэлнэлши.

«Үргэн Баргажам үерлөөд байна, –
Онгосоор гаталхын аргагүй.
Үетэн гансам холохон байна, –
Үдэрөөр золгохын аргагүй».

Үерөөр урдааша Баргажам
Номгороод заа орхиш даа.
Үдэрөөр ерээшэ айлшам
Үнжөөд намдаа бусыш даа.

«Оторшын хүдэлгөөн»¹
Баргажан зоной буһалгаан –
Үйлэ энэ үүсхэгшэдынь
Оторшо эсэгын буряадууд,
Тама энэ һүйдхөөшэдынь
Түмэнтэй эсэгын буряадууд
Дээрмэ хэбэ гэжэ
Зэмэлүүлбэд,
Нюргаа нюла
Сохюулбад.

Шуһан ехээр адхаржа,
Шубуу шонхор баярлаба.
Шуһа обёорһон бүргэд
Дүүмын оройдо һууба.

Сээрхэхын ехээр сээрхэгдэжэ,
Үзэлэй муухай үйлэ
Зогсоогдобо гэлэй.

¹«Оторшын хүдэлгөөн» гээшэ хадаа 1848 онһоо хоёр жэ-
лһээ үлүү саг соо үргэлжэлһэн зоной буһалгаан. Энэ хүдэ-
лөөн гашуудалтай түгэсхэлтэй: буһалгаашады дээрмэ
хэбэ гэжэ зэмэлээд, нюргыень сохижо, зэмынь амсуулба.
Шуһа унхидаһан бүргэд шубуунай Дүүмын байшангай
орой дээрэ ерэжэ һуухадань, хүнүүд сээрхэжэ, энэ хэһээлгэ
зогсоогдоһон юм гэлсэдэг.

Буруушаахын ехээр
 буруушаагдажа,
Буруу энэ ябадал
Байлгагдаба гэлэй.

Хуушан хоёр изагуурнай
Анга Зүлхэ хоёр юм.
Хуушан ехэ дайдамнай
Худанса Хуурай хоёр юм.

VIII

Нюргаарни намай
Мушхажа байхадань,
Нугарһаармни намай
Нугалжа байхадань,
Баргажан баабайм
Абараа бэлэй,
Борьёо шулууниинь
Аршалаа бэлэй.

Эсэгын дайнай
 аадар соогуур
 шургахадам,
Эрхиин шэнээн
 һомонһоо хосорхоо
 байхадам,
Бархан үндэрни
Абараа бэлэй,
Баргажан нютагни

Аршалаа бэлэй.
Хангай хара сээжым
Хабшажа байхадань,
Харахан хоёр нюдым
Хадхажа байхадань,
Баргажан баабайм
Абараа бэлэй,
Эхым нулимса
Эдэгээгээ бэлэй.

Хүшэр үбшэндэ
Нэрбэгдээд,
Халууржа байхадам,
Хорон архиин
Мэдэлдэ ороод
Зүдэржэ зүнэхэдэм,
Абарха бурхамни –
Баргажан баабай,
Аршалха адисни –
Эхым энхэрэл.

Хуушан ехэ изагуурнай –
Анга Зүлхэ хоёр юм.
Хуушан ехэ дайдамнай –
Худанса Хуурай хоёр юм.
Баргажанай найман эсэгэ –

Манай найдаха сэргэ.
Эхирэд, шоно, абзай,
Һэнгэлдэр, баяндай.

Үшөө саашань тоолоходо,
Үсөөхэн тоото булагад,
сэгээнэд,
Анха урда хори обогтон –
галзууд –
Баргажанай найман аршаан
Булагууд.
Хуушан хоёр изагуурнай –
Анга Зүлхэ хоёр юм.
Хуушан ехэ дайдамнай –
Худанса Хуурай хоёр юм.

*Бидэ Баргажан –
Хурамхаанайбди –
манай мундарга
Бархан үндэрэй сахюур
шулуун толгой.*

*Бидэ Баргажан –
Хурамхаанайбди,
Манай нюдарга
Хүнтэйн шэниисын алтан
залаа.*

*Бидэ Баргажан –
Хурамхаанайбди,*

Манай хүбшэ тайга
Буурал хара булгаар баян.
Бидэ Баргажан –
Хурамхаанайбди,
Манай хүгжэм аялга
Балдаков Бадмын бас
Бүдүүн хоолой.
Бидэ Баргажан –
Хурамхаанайбди,
Манай үйлэ хэрэг
Үндэр Ламхайн үйлэдэһэн
буян хэшэг.

Бидэ Баргажан –
Хурамхаанайбди,
Манай түүхэ домог
Элбэг-Доржын нэрээр
бардам омог!

Бидэ Баргажан –
Хурамхаанайбди,
Манай...

АРХИДААША, ҮАМГАДЫЕ НАМНААША
НАДМИТ БА ТЭРЭНЭЙ МОРИН
ҮНДЭР БОРО ХОЁР ТУХАЙ

(шүлэглэмэл үгүүлэл)

«Пристрастие к пьянству общее у всех бурят и в особенности у стариков. Беспрестрaнно ездят из улуса в улус архидаху, т.е. пьянствовать и вы беспрестрaнно встречаете зело пьяных бурят верхом, качающихся на седле; но редко пьяный бурят свалится с лошади, хотя бывает и это. Хорошо, что араку гонят летом, когда скот дает много молока, иначе несчастий было бы много».

Бестужев Н.А. Гусиное озеро.
/Декабристы о Бурятии/ Статьи, очерки,
письма- Улан-Удэ: Бургиз, 1975. С.9

НЭГЭДЭХИ ХУБИ

Үдэшын айлшан – һогтуу Надмит

Хүхэ сэнхир ууламнай
Хормойгоороо харгытайхан лэ.
Ходо һогтуу Надмиднай
Хандамаада харгыланхай лэ.

Гуша гараһан һамгамнай
Гүрбэлзэһэн бэетэй лэ.
Дүшэ хүрөөгүй Надмиднай
Дэн ондоотойхон лэ.

Хандамаашамнай хадамай лэ,
Хадамайшые һаа, ондоотойхон лэ.
Ондоотойхониинь ойлгоһон
Ондоотойхон Надмиднай.

Утаатайхан гэртэнь
Үндэр Бороороо айлшалаарай,
Үхин шүдхэр һамгантай
Үүр сайтар наадаарай.

Үбгэниинь гэртээ үгы лэ –
Үгышые һаа нэгэтэй,
Үнөөхил һамганиинь лэ
Гүрбэлзэмэ бэетэй.

Бороотойхон тэнгэри
Бурхан хараг – гэршэнь:
Жолоотойхон морин
Сэргэдэнь уягдаа гэгшэ.

Хүльбэрэн байгша ногоомнай
Халуун халхаатайхан лэ.
Хүндэлэн угтагша һамгамнай
Хурдан хошоо үгэтэйхэн лэ.

Хуһан модон сэргэдэнь
Үндэр Боронь уяанда хонобо.
Хори монгол удхань
Хойто орондонь хонобо.

Ардаг шаргын
Мундуу шүүрэн
Бууһандал үзэгдөөд,
Эмниг һамганай
Сарбуу шүүрэн һуулай
Һогтуу Надмит.

Хасар аман хоёроо
Хубилгажа һуулай
Холшор Хандамааша.
Буруу ёрын һамган
Бусалжа һуулай,
Хоёр харахан нюдөө
Анин, сабшан һуулай.

Уяатайхан нохой
Улижа унтуулбагүй.
Абьяастайхан һамган
Аһалдажа амаруулбагүй.
Арбан гуули бугаагынь
Абдар сооһоо гэршэнь,
Хорин гуули бугаагынь
Хорьбо сооһоо гэршэнь.

Надмидай Үндэр Борын монолог

Айлһаа айл дамжажа
архидааша,
Алта мүнгэ намнажа
хаарталдааша,
Шагай наада бэдэржэ,
ташуураар
Намай шабхадааша,
Һамгадай сэбэры һунгажа,
Минаагаар
намай мэндэхээгшэ,

Хоёр хүлдөө
Намай хабшаад
холшорлоошо,
Холоһон нюрганһаам
Эмээлым абангүй
хоноошо,
Хангалтайхан ногоондо
Хабидажа
намай табяагүй,
Шүүдэртэйхэн ногоондо
Шүдэрлэжэ
намай орхёогүй,
Оошоороо дүүрэн
Бууза үмхөөд
өөрөө,
Обёос талха үгэхөө

Үндэр Бородоо
ойлгоогүй,

Тарзайтараа
Өөрөө
Тогоонойхи уугаад,
Уягдаад,
Хоноhon намай
Унаар ундалхаа мартааша,
Надмит эзэм
Намдаал адли
Зобохын ехэ
Зоболон эдлэжэ,
Тулихын ехээр тулюужан.
Тамын нүхэндэ һүүлдэнь унажа,
Талын шоройдо булагдуужан.
Удаадахи наһандаа
Унагаар түрэжэ,
Даахяар дарагдаһан
Дааган болуужан.
Дабаан дээрэ
Ашаандаа дарагдан,
Дабхар-дабхар
Ташуур эдюужэн.
Амья табин
Алдалан унахадань,
Хара хирээ нюдын тоншожо,
Хээрын араатанай
Хүнэнэн болуужан.

Үгышые хаа, адагынъ
Үхеэр түрэжэ,
Үбгэндөө сула намнуулжа
Үтэлүүжэн...

Арадай һургаал дуун

Нэгэ наһан соогоо айдарлаһан,
Надмит ахай зайдаһан,
Энэ наһан соогоо хаарталдаһан
Надмит ахай хүрьгэшэлһэн.

«Хүлэгэй хурдани унахал гээ хаа,
Хадалан ногоондо хаа-яа табяарай лэ.
Басаганай һайхании эдлэхэл гээ хаа,
Баабайдань хаа-яа айлшалуулаарай лэ».

Урданай дуунай удхы,
Хуушанай дуунай сэсы
Ойлгохо забда олоогүй,
Ойлгохош ухаан үгы.

«Эмнигэй хатарые туршаха гээ хаа,
Адуундань хаа-яа табяарай лэ.
Эдээнэй һайе эдихэл гээ хаа,
Эжы, абадань хаа-яа айлшалуулаарай лэ».

Үдэр бүри ходо һогтуу
Урдаа байһан архи хараад,
Үдэшэ бүри һамгархуу
Үглөө бүхэндэ мангарлаад,

Хаанаһаа Надмит ойлгохоб:
Һанаандань ганса хаарта.
Удхынь хаанаһаа уудалхаб,
Ухаандань ходо һамгад.

Ургаха, гараха ногоое
Ула хүлөөрөө гэшхээгүй,
Морин эрдэниһээ буугаагүй,
Молор эмээлынь абаагүй

Надмит манай хүйхэр
Нүгэл шинии ехэ,
Надмит манай шүдхэр
Нэхэбэри байха!

Надмит айлшан – хүндэмүүшэ Хандамууша

Айлшан гэршэлнэ:

Түргэн һамганайш ташаан дээрэ
Тамга табихадам таашаана бэлэй.
Үндэр һамганайш ташаан дээрэ
Үзэг табихадам анжаана бэлэй.

Һамган гэршэлнэ:

Болииш, болииш гэхэдэм,
Болихош бэшэ юм, айлшамнай.
Табиш, табиш гэхэдэм,
Табихаш бэшэ юм, айлшамнай.

Ааляар, ааляар гэхэдэм,
Аалидахаш бэшэ юм, залхуутай.
Бү мэндыш, мэндэнгүй гэхэдэм,
Мэндээд халахашгүй юм, залхуутай.

Надмит:

Болииш гэхэдэнь болёогүйб,
Бохир хүлтэй бэшэб.
Табиш гэхэдэнь табяагүйб,
Тахир хүлтэй бэшэб.

Хандама:

Дахин, дахин дайлаа,
Дотор хубсаһым тайлаа.
Дабхар дабхар дайлаа,
Гадар арһым тайлаа.

Авторһаа:

Буртаг тужы тоолохошгүйб,
Борохон тоншуул тоолоһон.
Боод гүүнүүды томирхошгүйб,
Боро азаргань томирһон.

Колхозой үнээды тоолохошгүйб,
Хүлээдэг бухань тоолоһон.
Һууринай һамгады томирхошгүйб,
Һомонойнь дарга томирһон.

Огторгойн мүшэды тоолохошгүйб,
Астроном эрдэмтэн тоолоһон.
Үбгэтэй эхэнэрнүүды томирхошгүйб,
«Үлэн» Надмит томирһон.

Тэлэрээд хэриһэн Надмидай монолог

Үсэгэлдэр үхөөгүйб – хэрээд баярлааб,
Үсэгэлдэр үлүүсэ архи уугааб.
Үсэгэлдэр үгөөгүй һогтуу эрэдэ –
Оронойнь эрмэгтэ хурхирааб.

Мүнөөдэр гэлигэр амитан
Гэрэлэйнь урда гэдынэб.
Мүнөөдэр тэжэгэр амитан
Самоварайнь урда тэжынэб.

Ханадахи гэрэлэй монолог

Энэ юун хармагшан
Урдаһаам хариина?
Энэ юун архиншан
Шэлым бузараана?

Һүнийн тэндэ һохорби –
Һамбаашалдаг ха Хандамуушам.
Наранай гэрэлдэ нюдэтэйби,
Һайхашаадагби Хандамуушая.

Ямар амитан энэ үглөө
Урдахаамни урбайна?
Нүгэл хээд энэ хүни
Нюсэгөөр арбайна?

Самоварай монолог

Тэмтэртэрээ тогоонойхи залгяад,
Тамираараа намтай туршалдана ха.
Бусалхан уһан - «шуһым» уугаад,
«Барилдахаар» бээе хорино ха.

Даахитай дааганиинь яажа Надмидаа
Даажа хатардаг юм?
Дааганһаань байха минии Хандамаа
Даажа ядадаг юм.

Иимэ амитантай юундэ нүхэсэдэг юм,
Үбгэнһөө нюужа?
Нүгэлтэйхэн бээе бэлэглэдэг юм,
Нүхэрһөө хулуужа?

Балшар бага Бадмын хөөрөөн

Няагаһаа аршажа,
Нюдөө нээхэдэм,
Нэгэ морин
Найгажа байба.

Даахидаа дарагдаһан
Дааган морин
Арай голтой
Араг яһан.

Зүдэрүү амитан
Сэргэдэмнай уяатай
Зогсожо ядажа,
Зобожо байба.

Үү-татай!
Үндэр Бородол
Адлихан морин
Үүгэнэжэ байба.

Түрэлэйм хүйхэр
Тэнээд ерэбэ.
Хахад зөөрёо
Хаарталдаад ерэбэ.

Һамгадай хормойһоо
Һалахаа болиһон
Һальхай амитан –
гэжэ эжым гэмэрбэ.

Харгыгаа алдаһан
Хара барнааг,
Морёо зобооһон
Золиг гэжэ нэмэбэ.

Тугаар гарахан
Тугалдал
Тулгажа ядахан,
Мүнөө гарахан
Мөөрэхэндэл

Зогсожо зобоһон
Мориинь
Жолооһоонь хүтэлжэ,
Урадхал уһанһаа
Һайса ундалуулбаб,
Тунга ногоондо
Табижа амаруулбаб.

Сиидэм хүхэ
Саһан дээрэ
Сэргэдэ уяатай
Шэшэржэ байхадань,

Үндэр Бороёо
Хазаарһаань сүлөөлжэ,
Үбһэ тэбэрээд
Асаржа үгэдэгөө,

Обёос талха
Амбаар сооһоо
Үндэр Бородоо
Нюужа үгэдэгөө

Эрид зуура
Һанаад орхибоб,
Нюдэнэйм урда
Зураганаад үнгэрбэ.

Авторһаа:

Ногтуу Надмит
Хүбүү хараана,
Аладаа хабшаад ябадаг
Үндэр Борыем
Абаашана гэжэ һанана:

«Үндэнэгүй модоор
Түлээ хэжэ яба!
Умай үгы эмээр
Һамга хэжэ яба!
Һүртэбэй үгы
Хүбүүгээр
Хүбүү хэжэ яба!»

Харин морин
Хүбүүндэ баяртай
Хоёр нюдөө
Мэлмэрүүлнэ.

Харин хүбүүн
Мори хайрланхай –
Хоёр нюдөө
Уһатуулана...

ХОЁРДОХИ ХУБИ

***Харида ошоод халажа ерэнхэн үхин Ханда
ба тэрэнээ дахажа ерэнхэн хүрьгэн Бата
хоёр***

1

Хотоймо ехэ хурим
Хэнэнээ мартаад,
Түглымэ ехэ түрэ
Бүтээхэнээ намаргаад,
Наадан дээрээ наяргаад,
Намхан зохидоор бүтээгээд,
Түрэ дээрээ түүрээгээд,
Түбшэн зохидоор зохёогоод,
Юун болоо юм
Юрэ бусын юумэ -
Хотиржо холжорhon могой
Хулганын нүхэндэ маряагаа юм гү,
Хоножо үнжэнхэн айлшаниинь
Хандада маряагаа юм гү,
Худа гэдэг үбгэжөөлынь
Худагыдаа маряагаа юм гү,
Хүндэлүүлхэн айлшаниинь
Хүнжэл доронь маряагаа юм гү,

Хониной хохимой буляалдажа,
Хоёр нохойнь хэрэлдээ юм гү,
Хоноhon айлшанаа буляалдаа юм гү,

Худагы бэри хоёр –
Юун болоо юм
Юрэ бусын юумэ:
Хоёр хүүгэдээ дахуулаад,
Хариһаа Ханда бусаа юм,
Хатаһан арһан мэтэ
Хаанаш багтахаа болёо юм.

Хоёрхон хүүгэдынъ хайрлажа,
Хамтынгаа хүсэ элсүүлээд,
Урсахан гэр түхээрбэ,
Багахан гэр заһаба.
Амяарханаа айл боложо,
Ан-бун һууба,
Үрхээрээ утаа бааюулжа,
Үбэлжэбэ.

2

Юун болоо юм
Юрэ бусын юумэ –
Халуун нажар тогтожо,
Хазуулһан зүгйдэ үхэр
Харша хорёо шүргөөбэ ха,
Хатаһан нэгэ гэргэн
Хормой бэеынъ шүргөөбэ ха,
Хандыень һануулжа.
Соохор үнээн шилзатаад,
Сонхо углуу шүргөөбэ ха.
Сэдэбэй һамган «шилзатаад»

Совхозой ноёниие шүргөөбэ ха.
Далсын¹ нархан тужада
Түймэр хүжэрөө гээ хэн,
унтарба аа гү?
Хүйхэр манай айлшанда
Халдабарита үбшэн аһаа гээ хэн,
эдэгэбэ аа гү?

Юун болоо юм
Юрэ бусын юумэ,
Бата – манай хүрьгэн
Бад байса бууба,
Тэнгэриһээ бууһандал
Тэб байса бууба.

3

Ханда хүрдэхын
Ехээр хүрдэбэ,
Бахардахын ехээр
Бахардаба.
Батамнай
Шолмосхоо доро шолмос байба,
Шүдхэрһөө доро шүдхэр байба –
Отог зондо одоо тамынъ
Үзүүлбэ,
Унтаридань улады
Амаруулхаа болибо,
Эрэ, эхэнэр гэжэ илгаагүй,

¹Далса – ойто нютагай нэрэ.

Хүгшэн, залуу гэжэ хубаагаагүй
Хуу бултыень хүрдөөбэ,
Хотондонь хонидынь егшээбэ,
Шоноһоо үлүү шоно байба.

Хара архи хүндэмни гэбэ,
Хабууса тамхин хубимни гэбэ,
Адууһа малай таргыень эрибэ,
Архи һабын хатууень туршаба.

Хандамнай –
Хаха бала сохюуланхай,
Хоргодожо тэрэ зобонхой,
хүүгэдээ холо нюунхай,
Турахын ехээр туранхай,
Уйлахын ехээр уйланхай,
Уулын бурхадһаа абарал гуйба.
Дабхаряатай һайхан нюдэдтэнь
Хара-хүхэ фингал,
Хаяатайхан урса гэртэнь
одоо тамын хэһээл.
Холо ойгуур, хотон зоноор
Хоргодожо Ханда эсэнхэй,
Хүрьгэн хүбүүнэй ашануудһаа
Ототой зон тулинхай.

Бороотой тэнгэриһээ барагарнууд
Баабайнууд бодолдо абтанхай,
Басагад, бэрээд аниргүйнүүд
Холшор зугаагаа хуряанхай.

Юуншые болоогүй
Юрэ бусын юумэ
Хотиржо холжорһон могой
Хулганын нүхэндэ маряагаагүй,
Хоножо үнжэхэн айлшаниинь
Хандада маряагаагүй,
Худа гэдэг үбгэжөөлынь
Худагыдаа маряагаагүй,
Соохор үнээн шилзатаагүй,
Сонхо углуу шүргөөгөөгүй,
Сэдэбэй һамган шилзатаагүй,
Совхозой ноёе шүргөөгөөгүй –
Харин
Хандын Бата шилзатаад,
Харша хорёо шүргөөгөө,
Хүрьгэн хүбүүн хиирээд,
Хүн зониие хүрдөөгөө.

Зүнтэг үбгэжөөл Бата хоёрой харилсаан

Отот зоной дунда,
Һууринай захын гэртэ,
Харанхы хара углуудань
Хэбтэдэг һэн нэгэ үбгэн.

Узуур гарбалаа һамарһан,
Үдэр хүнээ хүлээһэн,
Түрэл гарбалаа мартаһан
Бурханай дуудахы хүлээһэн

Богсогорхон үбгэнэй байрада
Батамнай Хандаяа бэдэржэ,
Үүдын тогшоод оробо гэлэй,
«Ханда-аа!» гэжэ хүхирбэ гэлэй.

«Бурхан намай дуудаба гү?
Али архинша шолмос?
Шүдхэр намай абаашахань гү?
Али ямар нэгэн сабдаг» -
гэжэ шэбшээд зүнтэг
Зүүдын таһалһан зүнэги
Үлдэхэм гэжэ үндыхэдэнь,
Үндэр Боронь урдаһаань

Хоёр нюдөө мэлмэрүүлжэ,
Урадхал уһанһаа уулгыш гэжэ,
Тунгаг ногоондо табиинш гэжэ,
Балшархан Бадмы гуйжа байба:

Тэбэри үбһэ асарыш гэжэ,
Тэнхээгээ алдажа байба,
Амбаар сооһоо хулуужа,
Адха обёос үгыш гэжэ

Сиидэм хүхэ саһан дээрэ
Шэшэржэ байба:
Хазаар ногтоһоом сүлөөлыш гэжэ
Гуйжа байба.

...Теэд
Нэрээ мартаһан Бадма
Наһаа һамарһан барма
Тамаа хэһэн Баты
Хайрлажа байба.

Шэргэжэ байһан нюдэдынъ
Нулимсаарнь дүүрэбэ,
Шэшэржэ байһан Баты
Үмөөржэ байба.

Талхи тэрэ үбгэжөөлһөө
Танигдахаар бэшэ номгон
Үльмы дээрээ гэшхэжэ,
Үзэмжэгүй даруу юумэн

Отогой зонии гайхуулжа
Гараа юм гэлсэдэг.
Һүнэһөө ехээр даруулжа,
Һүүлээ хабшаа юм гэлсэдэг.

Батын энэ жэгтэй талы
Байтараа зон ойлгожорхибо:
Батын ехээр аашалхада,
Хэтэрхын ехээр хэтэрхэдэнь,

Яахаш аргаа барахадаа,
Углуу нугаа бэдэрхэдээ,
Үтэлһэн зүнтэгы хүтэлжэ,
Урдань һуулгагша һэн.

Галзуурхан хурьгэн номгоржо,
Тэнсэлгүй хүсөө бууража,
Үнөөхил талхи үбгэжөөлдөө
Үндэр Бороор үзэгдэгшэ хэн.

Үлэн хооһоор мэлмэрүүлжэ,
Үбһэ обёос үгыш гэжэ
Үбэлэй хүйтэн жабарта
Үүгэнэжэ байба.

Хабарай хагсуу халхинда
Хазаар ногтоһоом сүлөөлжэ,
Хүнэг уһа асаржа,
Ундалуулыш гэжэ байба.

Хүдэһэн хахархай дэгэлтэй
Хүл нюсэгэн Бадмаахай
Тэбэри үбһэ асарһандал
Тэрээндэ ханагдалай,

Сүсээг сооһоо хамажа,
Шэниисэ талха асарһандал
Сиидэм хүхэ саһан дээрэ
Шэшэржэ байһан Батада
Агшам зуура үзэгдэлэй.

Хоргодоһон Хандаяа олоходонь
Хоёр хүлдөө Батые хабшаад
Холшорлоошо,
Холоһон нюрганһаань

Эмээлынь абангүй
Хоноошо,
Айл дамжажа архидааша,
Хаарта, наада бэдэржэ,
Ташуураар Батые
Шабхадааша
Нүгэлтэйхэн Надмит ахай
Наадалжа Батые байба.
Оошоороо дүүрэн
Бууза үмхөөд,
Өөрөө
Обёос талха
Үндэр Бородоо
Үгэнгүй,
Хасар ягаан хамгадаар
Хурьгэшэлээшэ,
Тарзайтараа өөрөө
Тарасун уугаад,
Урасхал уһанда
Баты уһалхаа мартааша,
Хадалан ногоондо
Хаа-яа табихаа ойлгожо ядааша,
Нүгэлтэйхэн Надмит өөһэн
Халамгайхан найгажа,
Хүлөөрөө дүрөөгөө
Оложо ядажа байба.
Хандамуушашье харагданагүй,
Холо ойгууршые үзэгдэнэгүй.

«Хушуундаа сагаантай хүрин хээр минии», –
Халамгай хоолойгоор хангюурдаад,
Даахидаа дарагдахан даагандaa мордожо,
«Хухалжархин алдабал даа ургыем», – гэжэ
Эмээл дээрээ Надмит найгаба.

...Теэд
Баһуулһан Бата, доромжолуулһан хүрьгэн
Ханда-Надмиды хүхэ бала сохибо,
Нюдэ нюургүй нюдарба.
Наһанайнь үбшэ танюулба.
«Наадалхынь» болюулба.
Харин Хандада ямар байхаб зэмэ,
Юун байхаб нүгэл?
Хүнжэл дороо абаагүй юм
Хоноһон айлшанаа Хандамаадал,
Сэдэбэй һамган
Сэржэмаадал
Совхозой ноёниие шүргөөгөөгүй юм.
Бурхан багшада
Буруу гэжэ үгы,
Гэнэн Хандын сэдхэлдэ
Гэм гэжэ үгы.

Теэд
Батаһаа юундэ
Бээ нюухаб,
Бала биса сохюулхаб?
Тэрээнһээ юундэ
Хоргодохоб,

Тэһэ биса
Сохюулхаб?

Гэгээн ламын абарал

Үдэрөө хүлээшэһэн
Үбгэжөөлөөр
Халхабша хэжэ
Хандые хамгаалха,
Бурханай дуудахы
Хүлээһэн бууралаар
Буян хэжэ,
Отог зоноо үмөөрхэ
Хэсүү –
Альба ехэтэй
Бөөнүүдтэ
Адууһа малаар үргүүлжэ,
Шэди ехэтэй
Ламануудта
Зурхай зураг зуруулжа.
Тиигэжэ
Хурьгэн хүбүүгээ абарха,
Зан абариинь заһаха –
Тиихэ гэжэ
Нютагаархин эрид шиидэнхэй,
Отогоорхин оролдонхой,
Өөһэд дундаа хэлсэнхэй,
Хандадаа тэдэ дуулганхай.
Хурьгэн хүбүүн
Түнэһөөр зандаа,

Хүн зоноо
Һүрдөөһөөр зандаа.
Тэнгэрийн бурхад
Дуулаа юм гү, али
Үндэр ламхай айлдаа юм гү,
Эдэ зоной хэлсэһээр
байтарнь
Эди шэдитэй нэгэ ламбагай
Энэ дайдаар заларба.
Хогоосоной шанары
Ойлгоһон ламбагай
Хонхо дамааряараа
Хонхинобо.
Олон номуудаа
Ээлжэлүүлэн хараба,
Гүн бодолдо
Һүүлдэнь абтаба.

... Теэд
Ламбагай айладхаба:
- Узуур удха гарбалдатнай
Ургаха гараха ногоое
Ула хүлөөрөө гэшхэдэггүй,
Унаһан мориёо амаруулжа,
Адха үбһэ үгэдэггүй,
Айлһаа айл дамжажа,
Аяга архи гуйраншалдаг,
Хормойһоо хормой дамжажа
Холшорлодог

Нальхай нэгэ хүйхэр
 Байхан байна, зүб гү?
 - Зүб, зүб! Байхан!
 Ганса бэе ябахан,
 Шагай, хаарта намнадаг,
 Үндэр Бороёо зобоодог,
 Үлэн хооһон орхидог,
 Үдэшэ бүри һамгархуу,
 Ажал гэхэдэ залхуу,
 Нүгэл ехэтэй Надмит
 Байхан, байхан.
 Зай, саашань шагнагты:
 Нүгэлтэй гэнэ ха юмта
 Надмидаа, тэрэтнай
 Удаадахи түрэлдөө
 Энэ басагантнай
 боложо түрөөд,
 Тодхор тандаа татана бшуу.
 Харин танай хүрьгэнтнай
 Үлэн хооһоор үнгэрһэн
 Үүлтэр муутай мориниинь бшуу.
 Иигээд лэ ерэхэдэ
 Эдэ хоёртнай
 Дахинаа ушараад,
 Урда наһанайнгаа
 Үйлын үри нэхэсэлдэжэ,
 Энэ наһандаа ябахан
 Хоёр гээшэ, ойлгосотой гү?
 - Ойлгосотой! Ойлгосотой!

Теэд яахабибди?
Хандаяа хайшан гэжэ
абархабибди?
Хүрьгэн хүбүүнэйнгээ зан абариинь
Хайшан гэжэ заахабибди? –
гэлдэбэ гэхэ отогой зон.

Даяанда үни нуужа,
Хогоосоной шанары шудалхан
Эрдэм ехэтэ энэ лама
Иимэ абарал буулгаба гэхэ:
Энэ сансарта
Буян ехээр хэхэһээтнай
Бэшэ арга байхагүй!
Һүүлдэнь
Шэди ехэтэ лама
Эрьен хаража,
Зүнтэг талхи Бадмы зааж:
Энээхэн үбгэжөөлтнай
Ехэл буянтай байна –
Балшар багахан ябахадаа,
Түрэлэйнгөө тэрэ хүйхэрэй
Тэнээд бусахада,
Тугаар гараһан тугалдал
Тулгажа ядаһан
мориинь хайрлажа,
Урадхал уһанда уһалуулдаг байһан,
Сиидэм хүхэ саһан дээрэ
Сэргэдэ уяатай шэшэржэ байхадань,
Тэбэри үбһэ үгэдэг байһан –

Тиимэ буянтай буурал байна:
Жэшээ болгожо абагты,
Буянтай ябагты – гэгхэн гэхэ
Шэди ехэтэй ламбагай.

Мүнөөнэй Надмит-Дима ба тэрэнэй мерседес

Мүнөөнэй Надмит
Мерседес соо хуунхай,
Мигалка дээрээ табинхай,
Текилэ тэрэ уунхай.
Хажуудань хууһан Иннын
Хүлнүүдынь шэхэнүүдһээ ургаһан,
Харин тэрэнээ Дима
«Тёлка» гэжэ нэрлэһэн.
Шагай, хаарта отог голоор
Намнанагүй. Харин
Элдэбын галнуудаар яларһан
Казинонууды намнана.
Сауна, барнууд,
Фитнес-клубууд –
Сиидэм хүхэ саһан дээрэ
Мерседес шэшэрнэгүй,
Обёос, холоомо эринэгүй,
Тунгаг ногоондо табиха
(то бишь в автосервис)
Бадманууд харагданагүй.
Амбаар сооһоо нюужа,
Адха орооһо асарха
(то бишь моторное масло «Ютек»)

Үхибүүд ойро тойрон үзэгдэнэгүй.
Томоотой бармен
 стойкын саана
Соодотой виски аягална.
Саана хүгжэм найрна.
Холшорхуу Хандамууша
Түмэр урга тойроод,
Хубсаһаа хуулана
(то бишь стриптизёрша).
Харин сэргэдээ
(то бишь на автостоянке)
Зогсожо ядажа
Зобоногүй,
Тугаар гарахан
Тугалдал
Тулгажа яданагүй
Түмэр голтой мерседес.
Урадхал уһанһаа
Ундалуулыш гэжэ
Үндэр Бородол
Нюдөөрөө уһа гүйлгэнэгүй.
Үндэр октан шуһатай
Онһон
(то бишь высокооктановый
бензиновый двигатель).
Хэн мэдэбэ –
Хойто наһандаа
Дима мерседес хоёр
Дахинаа ушараад,
Үйлын үри нэхэсэлдэжэ

(Бата Ханда хоёртол),
Тамын тама үзэхэ аалам,
Али түмэр голтой мерседес
Доомно соо хайлаад,
Уһан соо туһаһан
Тооһон мэтэ
Хогоосон соо туһаха хаяа?
Харин Дима
Тамын нүхэндэ уһаад,
Түрэлөө оложо ядажа,
Түмэн жэлдэ зобохо хаяа –
Хэн мэдэбэ –
Хуу юумэн бурханай гарта:
Ом маани бад мэ хум!

2006

МОЛОН ТОЙНОЙ МААНИ

*1.Молон тойной мааниие
Молор хатан соносоо гү?
Шаарийн байдалай орондоо
Минии эжые хараа гүт?*

Ум маани бад ме хум.

*2.Гэгээн тойной зальбаралаар
Гэрэлтэ Ехэ Абида Бурхан
Ута наһанай Аюуша бурхан
Минии эжые хараа гүт?*

Ум маани бад ме хум!

Мать моя умерла в августе.
Когда выносили её постель на солнце,
Из неё выпал и со звоном покатился
Железный рубль.
Она берегла его для меня – отхончика.

I

Шабаан ябаһан Шаапаан эхэм
Шабааһанһаа бэшэ юумэ үзөөгүйл даа,
Энэнь харамтайхан лэ.

Хониной хоргооход «зүүдхэлын» байгаа даа,
Энэнь ямартайхан бэ?

Хониной ноонон хүнжэлын байгаа даа,
Энэнь сарюухань лэ...

Дуулаха дууниинь «тээгэ-тээгэнь»:

«Урдаһаааш хэн угтахаб даа,

Ута улаан хүхыеш хэн хүхэхэб даа?».

Татаха тамхиниинь тортогтой мохоорхонь,

Хараха ноёниинь –

Хамниган бригадир Муханайнь:

Хара хираанаар хонишодоо шалгаха,

Хонидыш тоолохо-томирхо,

Тоондоо гү, али гарзалаа;

Хорёодоо гү, али бэлшээридээ,

Энэнь ойлгосотой лэ:

«Боориин ногоо шэмэхэ

Боод хониной «задача».

Булта зоноо ударидаха

Большевик партиин «задача».

Тиимэл саг байһан лэ.

Һубай зуһаг эхэ хоёрни,

Хамниган бригадир – эдэ гурбамни

Гэрэлтэ Ерээдүйн ерээгүйдэ,

Зэмэтэй аал? – Зэмэлхэдэ буруу,

Хархис империалистнуудые

Хараахада үлүү.

Хурамхаанһаа буудаг аймагай ноёдые,

Контороһоо ерэдэг колхозой ноёдые,

Дээрэхээ харадаг тэнгэрийн бурхадые,
Сэржэм хүлээдэг нютагай сабдагууды
Зэмэлээд яалай – зэмэлхэдэ буруу,
Химэлээд яалай – химэлхэдэ үлүү.

*3. Танай үүлэнэй сүлөөнхөө
Наран юундэ гэрэлтэнэб?
Үхэлэй шинии сүлөөнхөө
Эжыгээ юундэ үгылнэбиб?*

Ум маани бад ме хум!

*4. Арсын сайхан эшэнхээ
Эжым юугээ хэлэнэб?
Арбан найман тамаһаа
Эжым юугээ гуйнаб?*

Ум маани бад ме хум.

Мне кажется, где-то
На пастбищах наших просторных
Отставшая матка отару не может догнать.
Хромает, спешит,
Но никто из подружек проворных,
То блеянье слыша, не станет её поджидать.

II

Эхэмни,
Хохирой хангалһаа бэшэ үнэр үзөөгүйнь
Харамтай гэхын аргагүй лэ.
Шэбхын үнэрэй, хурьгадай шүбтэрэй урда
«Шанель номер пять» тулюурхан лэ.
«Ерыт наашаа наадандаа, наадандаа» –
Ерэхэш сүлөө байгаагүйл даа.
Талбаг мэтэ эмээлээ
Тохохош морин байгаагүйл даа.
Сагай эрхэ, Сталин багша –
«Аа-һээ, комсомол!
Аа-һээ, коммунизм /а/м!»
Мохориистоһон хонин,
Годоорһон түлгэ,
Тураһан үрхэр – эдэ гурбан
Социализмын тулга –
Саг юундэ муушалхаб даа,
Уутын үнэнэ уудалхаб даа...

Эхэмни,
Хүйтэ нойтоор ябагдаһан наһаншни,
«Хулаагай басаган» гүүлэжэ,
Хирпиисэ гэшхэнэн хаһаншни
Хаанаб теэд?

Холгоотхо гээшы мэдэхэгүй хүлнүүдшни
Колхозой клубы нахилзуулһан,
"Тээгэ-тээгэ" гэнэн дууншни
Хониной хотые хэлбэлзүүлһэн.

Шпиилькэ гээшы мэдэхэгүй хүлнүүдшни
Шэнэнэн палааха нахилзуулһан.
Крем мэдэхэгүй гарнуудшни
Хониной тараг бүрилдүүлһэн.

Помаада мэдэхэгүй уралнуудшни
Хабарай хахирта таалуулһан ,
Батагана, боргооһондо хазуулһан
Борьбо-булшангуудшни.

Гени Ленинэй ухаанһаа
Гэрэлтэн түрэнэн номуудые
Гэтэжэ удаан уншаагүйшни,
Үзэглэжэ үни үзөөгүйшни.

Багша Сталинай бодолһоо
Бадаран гараһан ботинуудые
Бараалхажа шудалаагүйшни –

Эдэ шинии жаргал – социализмш:
Саг юундэ муушалхаб даа,
Түүхын үнэнэ уудалхаб даа.

Ай, хөөрхэй, ганса минии!
Хүйтэ нойтоор ябагдаа,
«Хулаагай басаган» гүүлэжэ,
Хирпиисэ гэшхэгдээ,
Яахабши теэд?
Теэд
Уушханай ханяадан зобоогоо лэ
Аяа хайрата эхэ эрдэнием:

Баргажанайл санатори
Байгаа лэ шиниим Евпатори,
Теэд яахаб?

Сталин багшаяа
муушалаад яалай,
Большевик партияа
буруушаагаад яалай?

*5.Халуун хүйтэн тамые
Бэрхэшээнгүй туйлаһан
Хайратай буурал минии эжые
абаран хайрлажа үршөөгйт!*

Ум маани бад ме хум.

*6.Арбан найман тамые
алгасангүй туйлаһан
ашатай минии эжые
абаран хайрлажа үршөөгйт!*

Ум маани бад ме хум.

Чабан не заметил – ей надо подрезать
копытце
На задней ноге. Я по бляню то угадал.
Поедем, подружка! Ты видишь, пора
торопиться,
Покуда отару не скрыл за собой перевал.

III

Хурьгаа голоһон
зуһагтай тэмсэжэ,
Хахад наһаяа дууһаһан
Эхэм хайратай.

Уушханай ханяадантай
Үсэд үгэлдэжэ,
Үлэгшэ наһаяа
үгэһэн
Эхэм хайратай.

Хотоной сэнхэг
эндэ зэмэтэй гү?
Али годоорһон зуһаг?
Харюу гэжэ байхагүй,
Алдуу эндэ байрлахагүй.

Зуунһаа зууе абажа,
Засагта хүндэтэй депутат
нэрэ зүүгээгүй.
Суглаанһаа суглаанда ябажа,
Улаан грамотануудые
намнаагүй.

Зүблэлтэ засагай
зуһагтай тэмсэжэ,
Залуу наһаяа дууһаһан
Эхэм хайратай.
Уушханай ханяадантай

Үсэд тэмсэжэ,
Үлэгшэ наһаяа
Үгэһэн
Эхэм хайратай.

Тоһо хоргон
Торгон соо хүльбэрөөгүй
Эжым хайратай.
Хариин боложо,
Хадамай жаргалтай
Ушараагүй
Эхэм хайратай.
Бугааг шэмэг,
Алта мүнгэ
Зүүгээгүй
Наһаниинь харамтай.
Улаан-Үдын сэсэрлиг соо
Эдир наһаа үнгэргөөгүй
Хаһань харамтай.
Хүгжэм дуута ресторан соо
Шампанскын дэбэрхые
үзөөгүй
Эхэм хайратай.

Баргажанһаа холо ошоогүй
Баарһамни хайратай,
Ута сайбар онгосоор
Үүлэнэй саагуур ниидээгүй

Эжым хайратай.
Хара далайн эрьеэр
Ана-мана амараагүй
Эхэм хайратай.

Хайратай, хайратай
Аяа хайрата эхэ эрдэним...

*7.Хорин нэгэн Дара эхэ минии
Хоншуухан минии бодисадууд
Хойто мүрэнэйн хүнэһые
Диваажандаа оруулыт!*

Ум маани бад ме хум!

*8.Дээрэһээ Тэнгэри тэдхээрэй!
Дэргэдэнь Чойжин хамһалсаарай!
Диваа хэшэгынгээ орондо
Дары түргэн хүргөөгьт!*

Ум маани бад ме хум!

Спирали, галактики, атомы, ядра, частицы,
Отары, вершины, пологие склоны реки...
Поедем родная! Мне третью неделю
не спится,
Так медленны даже секунды у этой тоски.

IV

1

Шабаан ябаһан Шаапаан эхэм
Шабааһанһаа бэшэ юумэ
үзөөгүй гэхэдэ буруу.
Гурбан үри түрэжэ,
эхэнэр хүнэй жаргал
Эдлээ гэхэдэ – энэ зүб.
Хотоной шэбхын хангалһаа бэшэ
Юумэ үзөөгүй гэхэдэ буруу:
Дэбэрмэ ехэ дуранай амта
Үзөө гэхэдэ – энэ зүб.
Нара зүб, нара зүб
Нүгэл хэгдээгүй ажаһуугдаа.
Нара зүб, нара зүб
Худал мүрөөр ябангүй,
Ажамидарагдаа.
Нара зүб, нара зүб
Наадан дээрэ
Ерэгдээл хадаа, ерэгдээ.
Хандир-яндир
Хатарагдаал хадаа, хатарагдаа.
Колхозой клуб дискотекэнь
Байгаал хадаа, байгаа.
Нарһан, нарһан палаахань
Нахилзаал хадаа, нахилзаа.
Гэрэй шэнээн клубынь
Гэшхэн байжа

Хатарагдаал хадаа, хатарагдаа.
Тохомой шэнээн тайзаниень
Тойрон байжа
Ёохорлогдоол хадаа, ёохорлогдоо.

2

Шэлдэг залуу наһандаа
Шэнээ гарган дурлагдаа.
Баруугаар хууһан эрын
Наадахынь яһала хүлээгдээ.
Баруун урдахи һарын
Бүрүүлтэхынь хүлээгдээ.
Бардам тэрэ эрын
«Бабанахынь» хүлээгдээ.

Зүүн урдахи һарын
Зүүдэлхынь хүлээгдээ.
Зүүгээр хууһан эрын
Зугаалхынь хүлээгдээ.

Түрэхэн тоонтонь хаанахи бэ?
Тушаал ямар эзэлнэ бэ?
Наһан танай хэды бэ?
Гэгдээл хадаа, гэгдээ.
Солдат сабхи
Ялагар лэ, ялагар.
Солдат сээжэ
Медальтай лэ, медальтай.
Холо ойро

Ханхинана лэ, ханхинана
Хонгёо хоолой.
Хотон соо
Даарана лэ, даарана
Һүни түрэхэн хурьган.

Солдат сабхиин шэнэдэ
саһанай хүгжэм
Элихэн лэ, элихэн.
Сарюун залуу ябахада
наадан ходо
Болодог лэ, болодог.
Тэнгэрийн түхэрээн һарын
тэхэрихынь
Хүлээгдээ лэ, хүлээгдээ.
Таниһан ганса нүхэрөө
бусахынь ехэтэ
Хүлээгдээ лэ, хүлээгдээ.

Арбанхан хурганайнь нэгэниинь
алтанхан булдируу
Хүлээгээ лэ, хүлээгээ.
Һаяхан гараһан хурьганиинь
уурагтай һүмбы
Хүлээгээ лэ, хүлээгээ.

9. Эхын гурбан эрдэни!
Эхэ болоһон хамаг амитад.
Та бүгэдэ эжыемни үзэбүү?

Ум маани бад ме хум!

10. Найдангы сэдхэлэй эрхээр
Асар тамада түрэбүү?
Асар тамын аха дүүнэр,
эжьемни үзэбүү?

Ум маани бад ме хум!

Туберкулез и любовь
их не брали...

Позже
Координатам наших маминых рук
Мы, дети, придумали новые функции:
Нас пеленали они, обшивали,
В нежном припадке нас обнимали
(каждую клеточку нашу знают мамыны губы).
Мамины руки-координаты,
Из их золотых сердец расходящиеся,
Из той самой точки,
В которой начало отсчета людской доброты.

V

Хоёр отарын хонидой нэгэдэхэ,
Хоёр замбуулиной ододой ниилэхэндэл.
Хонишодой энэнь эгээн ехэ тамань
Илгажа тэдэнии зобохо.

Хонидоо хорёодо хааха
Мянга гаран хони.

Манай, танай гэлдэхэ,
хонишод хэрэлдэхэ.
Шэрэ будагаарнь танижа,
Шэхэ клеймоень хаража,
Энэ дохолһониинь танай
гэлдэжэ,
Энэ шүдэгүйнь манай
гэлдэжэ
Хоёр тээшэнь илгажа –

Энэ хонин хурьгаа голоһон,
Тэрэ малаан мохориистоһон,
Энэ баарһанай турууень отолхо,
Тэрэ баарһан шилзада хазуулһан
Тамын тама хонидые илгаха,
Хоёр отара болгохо.
Һүүлдэнь тоолохо томирхо,
Дахинаа илгаха.
Хонидые харууһалһан намда,
Хорёошо нохой хоёрто
Ехэ донгодолго бууха:
Улаан бургаһанай амта
Уусам үзэхэ.

*11. Эльгэн дээрээ хэбтүүлһэн
Абарал түгэс эжымни.
Үбсүүнэй хоёр хүхөөрөө
Амалуулһан эжымни.
Шээһэн бааһан хоёрһоо
Арилгажа абаһан эжымни!
Ум маани бад ме хум!*

Шли годы. И каждый –
Активного солнца
Кольца тех лет
На лик ложились
Морщины и складки
Лицо её исказили.
По жёсткой земле,
От лозунгов красной,
Через артели,
Через ликбезы,
Сквозь трудовыми буднями пытки
Шла моя мама вместе с другими.
Надо ль им это
Их не спросили.

VI

Хонишод ябаһан
Эхэнүүдэймнай нюурнуудые
Он жэлэй сахаригууд
 уршалаануудаар хушаа.
Харин эдир наһандань
 хубисхал боложо,
Хуу юумэн «улайгаа»:
 артель,
 коммуна,
 ликбез –
Элдэб дуулдаагүй үгэнүүд

Ажабайдалдань ороо.
Нүүлдэнь эжынэрэйнгээ гарнуудта
бидэнэр, үхибүүд,
Шэнэ ажал олгообди:
Бидэнэры хуурайлаа, сохёо,
Бидэнэры, магад, хараажа болоо.
Нүүлдэнь мээхэйрээд,
таалажа ороо.
Бидэнэры эхэнүүднай
Ажалдаа тугшараад,
орхижо болоо.
Бидэ, хүүгэд, магад,
Юртэмсы дүүрэсэ бархираабди.
Бархира бархирһаар
бодообди өөдөө.
Бидэнэры бодхоондол
эжынэрнай
Колхозууды бодхоогоо.
Баарһадай нюдэнүүд
уйтанууд ба хуурай һэн.
Туберкулёз ба дуран
эжынэрымнай диилээгүй.
Һайн ама сагаан хулгана жэлдэ
Онһон машинанууд
нютагтамнай хүрэжэ ерээ.
Эсэгэнэрнай тэдэнии жолоодоо.
Бидэнэр эжынэрэйнгээ
Урин гарнууд-уурхайнуудһаань
Хүхюу шубуухайнуудтал
Кордильерэнүүд тээшэ:

Математика руу, шүлэг руу,
Олон тээшээ зүг бүри
 таража нийдээбди.
Шэнэ америкэнүүды бидэнэр
 нээгээгүйбди.
Колхозууд, эхэнүүднай
 Ураалай саана үлөө.
Газарай духа
 хада майлаараа
 уршалаатана.
Минии байра – энэ түби.
Минии Байгал
 эхым уйтан нюдэндэл:
Намай үдэшэһэн
 нулимсадань адли тунгалаг!

*12. Табан хорын эрхээр
Зураг тамада түрэбүү?
Зураг тамын аха дүүнэр
Эжыемни үзэбүү?*

*13. Долоон тамын эрхээр
Дорой тамада түрэбүү?
Дорой тамын аха дүүнэр, та
Эжыемни үзэбүү?*

Ум маани бад ме хум!

Были добрые годы –
Годы белых мышей.
Тогда и пришли машины.
Наши отцы сели на них.
Мы от нежных
наших маминых рук
(где в начале
этих живых координат
мамино бьётся сердце)
Как птенцы ставши птицами
Словно из добрых гнёздышек
В математику, в стихи
и в разные человеческие дела
Как за далёкие Кордильеры улетели.
Мы не открыли новых Америк.
Наши мамы и колхозы остались за Уралами.
Знания не брали мы как чужие земли на «Ура».

Мой Байкал на карте узок
Как мамыны глаза
И воды его ариг ус
Как мамыны слёзы.
Мы, дети, есть функции
Всегда расходящиеся¹ – от маминых сердец
Как будто из точек отсчёта Добра.

¹ *Расходящаяся функция – математическое понятие, означающее ее бесконечность.*

IV

*Анханай нара хараагүй
шүлэгүүд*

ЮРИЙ ДОЛГОРУКИЙ

"Москва, Москва! Как много в этом звуке..."

М.Ю.Лермонтов

*"...Париж – это праздник,
который всегда с тобой"*

Э.Хемингуэй

1

Броонзо хүшөө
Хүндөөр ханхинааар
Хүлэгнөө бууба.
Хэнзэ ногоондо бэлшэхынь
Түмэр хүлэгөө
Шүдэрлөөд табиxань.
Табатай хүбүүндэл
Нэбшээ татан
Москва мүрэндэ
Мориинь уналхаа
Үглөө бүхэндэ яарахаб.
Жолоонь шэрэлдээд,
Шүүдэртэ норохо.
Хүдэр бээнэнь
Уурал бааяха.
Шалаагаа гаргажа,

Ногоон дээрэ хүльбэрхэ.
Бодоод бэээ нэжэрхэ.
Турьяха.
Заадаха.

Дружинаяа үгылбэ –
Гэнтэ мэдэхэдээ
Агуухэ князь.
Харагданагүй дүтэ
Нэгэшье сэрэгшэ.
- Хаанабиб?!
Гайхана.
Хүнүүд үй түмэн.
Хүршэнэрни ороо гү
Хүшэр дайгаар?
Князь ухаа алдаба.
- Хаана бэ дружинам?!
Хэһээхэб архинша даргын!
Үзэхэ даа, шүдхэрш!
- Такси-и!
Э-эх!
Зогсобогүй, янданш!

2

Наранда яларнагүй
сэрэгшын дуулга.
Нюураа шэрдэһэн үхин үнгэрбэ:
Хэн нэгэнэй княжна.

Хүлнүүдынъ хуу харагдаба –
Эшээ гэжэ үгы!
- Тээ тэндэ юун сайна бэ?
Үүлэн газараар зайна гү?
Харюусабаб:
- Агууехэ князь,
хүлисэгты,
энэтнай Ехэ театр.
(Хүршэнэрни орогшо аа гү,
хүшэр дайгаар?).

Дуулана гүш,
Долгорукий!
Хоридохи зуунжэл
хаһа соогоо.
Шэнэ байдал зохёонобди
хаба соогоо.
Дайн дажары хүдөөлхэбди,
Дайда талаяа гоёохобди.
Жаргалай байшан амарангүй барихабди,
Жабхалан байдал эсэнгүй бодхоохобди,
Жадатай дайсады хороохобди.
Адууһа малаа үдхөөхэбди,
Ара боориёо бүрхөөхэбди!

Дуулана гүш,
Долгорукий!
Хүшөөгэйш дэргэдэ

Хорин сагта намай
хүлээхэ нэн басаган.
Хүлнүүдээ урилжа хүлээхэ,
Хүлээхэ сэдхэлдээ яаража,
Хаймадаха найдаһан харасаа
Мүшэн тээшэ,
Метро тээшэ.
Хожомдохоо айнаб,
Тиигээд яаранаб.
Мордожо байба князь...
Мориниинь хэнзэдэ хээли оронхой.
Хүлнүүдынь князиин дүрөөнүүдтээ.
Хүлээхэ намай басаган
Хүшөөгэй дэргэдэ үгы.
Мордобо князь
Мянга нэгэ зуун дүшэн долоон оной намар.
Мордобо князь
Москва байгуулхаа –
Социалис арадуудай ниислэл хото!

3

Ху-уу!
Ху-уу! –
Хуугайлдаад баатарнууд
Кремлин ханануудта
Түймэртэл аһаа.
(Юун баатарнууд?
Юрын эзэмдэгшэд.)

Зэрлиг талын
 зэбэнүүд хатан,
 Һэлмэнүүдынъ –
 хурса, тохигор.
Моридынъ –
 богони, набтар.
Зэрлиг зэбын
 жэнхинээнь
Зүрхөө тудаж
 замхааха һэм.
Этигэнэ гүш, князь,
 тиихэ һэм.

4

Хэрэм (*Кремлице*) хамгаалагшады
Хэбтүүлээ хатан зэбэнүүд.
Уян һамгадынъ
 ордон соогоо
 бархиралдаа.
Үбгэдтэйгээ хамта байлдаанда унаа.
Хонхын дуун
 уйдхартайгаар
 хашхараа.
Шэрэм аманһаанъ
 хонхын
 түмэр хэлыень
Мяхатайень
 таһа татажа хаяа.

Долгорукий, дуулана гүш?
Мяхатайень...
Түймэрэй галда
 һүүлдэнь шараа.
Хюрмаһанай үнэр гутаагүй.
Хюрмаһаар шэрэм
 ангилдаг аал?

5

Хохимойм тархиһаа
Хатуу хорзо
 һорохо
Үрөөһэн нюдэгүй Сүбэдэй.
Энэ хундагань дүүрэн.
Хохимойм тархи
 хахартараа яншаба.
- Илаабди! – гэжэ үргэнгүй
Тэрэ ууба.
Хандаба теэд,
Хажуудаа һууһан
Бату-хаандаа:
- Энээхэн м о н г о л урбаа,
Маанадта эсэргүүсээ!
Үнэн хэрэг бэшэ ха энэ илалтамнай. –
Хооһон хохимойм тархие
Хургаараа зааба.
Бату-хаан ойлгобогүй,
Али ойлгоогүйшэ болобо.

Шэбшэнэ тэрэ *һүүлшын далай* тухай:
Эмээлдээ даруулха гү, хүлэгүүднай?
Сэбэр, зэрлиг һамгадын
Амиды мэндэ хүлээхэд гү,
Али мүнгэн хүндэ
буһаагуудтаа дарагдажа,
Уйдахад ха хүлээжэ?
Гүнзэгы бодолдо хаан абтаба.
Монгол моридой турууе
Һүүлшын далайда
угаахаа
тэрэ шиидэбэ.

Сүбэдэй сэсэн.
Түмэнүүд угаа олон.
Зэрлиг эзэмдэгшэд
үгэ хүүргүй
ньюргады хухалнад.
Үхиды хүсөөрөө эдлэнэд.

6

Ниислэлни, шамайем галдаа.
Түймэрэйш утаанда хахаад,
бархираа һэм.
Тиин, ниислэлни,
шамдаа урбаагүйб:
Сэрэгшэдтэйш хамта
байлдаанда унааб,
Хатан зэбын жэнхинээ шагнааб,

Тохигор хэлмын хурсые туршааб.

Тиин ханааб:

Үнэн хэрэгэй түлөө

үгэһэн наһан –

Мүнхэ наран.

Хохимойм тархиһаа

Унхидаа шуһым

Сэсэншые хаа, Сүбэдэй.

Һүүлшын далайда

Түмэнүүдэй харгы!

Москва, 1970

АНХАНДАА...

Анхандаа,

Хэзээб даа-

Эртын ехэ эртэдэ,

Электроникын үгы сагта

Тархаанууд ниидэдэг байгаа.

Харин мүнөө кухни соо гүйлдэнэд,

Раковина тойроод үймэнэд.

Анхандаа,

Хэзээб даа –

Сагай эртэ сагта,

Сахилзын хүхэ байхада

Баабайнууд бүһэнүүдээ андалдадаг байгаа.

Анхандаа,
Хэзээб даа –
Урдын урда сагта,
Урбанизациин үгы үедэ
Буян нүгэл хоёрые илгадаг байгаа.

Анхандаа,
Хэзээб даа –
Зайн галай үгйдэ,
Зайдаар мориёо унадаг сагта
Бурядууд буряадаар ярилсадаг байгаа.

Анхандаа,
Хэзээб даа –
Холын холо сагта,
Холбоото Штадуудай үгы үедэ
Тахяанууд баһа ниидэдэг байгаа...

1970-аад онууд

ЭХЭЭЭ ҺАНАНАМ...

1

Һамгыеш шарайшалаад,
Хойто мүрөө хараа һаам,
Һайн ха бэлэй гэжэ
Аяа хайрата эхэм
Һанаа алдагша һэн...

2

- Газар доро хоргодоходом
Бэдэржэ олохогүйт, – гэжэ
Гэмэрэгшэ һэн эхэм.
Харин ахамни үглөө бүри
Хүүрынъ хажуугаар
Хонидоо эрьюулнэ.

3

Аша, зээнүүдээ үзөөб,
Саашаа бурханайнгаа орондо
Талиибал хамаагүй болоо гэжэ,
Аяа хайрата эжым
Һанаагаа заһагша һэн.

4

Гэрэйнгээ һүүдэр
Гэшэхэ эрхэгүй
Ябаа, баарһамни...

1991

ЮРЫН АЖАБАЙДАЛ

Шэхэн шиирээ шэрэлээр,
Шэхэнэг аргаагаа адхааар,
«Шаргаа заримдаа табиаар»,
Шааратай сайгаа хорооор
Ябанабди, жарганабди...
Наранай гэрэлдэ жарганабди,
Нарын гэрэлдэ нажанабди,
Ябанабди, жарганабди...

Яаха аргагүй ажаллаха хэрэгтэй,
Яарса, талхаа тариха хэрэгтэй.
Яншаха үе мүсэш, янаа сайхаш,
Ядаха жаргаха хоёр байха.

1987

ГЭРЭЭ НАНАЖА...

Дондоб, бодо, Дэрээнээ буса!
Дондоб, эндэ юу бүтээнэш?
Шамай хүлээнэ нагасынш бууса,
Шамай хүлээнэ хүршынш басаган.

Шамай хүлээнэ хашараг үүсэ,
Шэрүүн хүйтэнэй түлээн, уһан.
Шинии энэ хүндэ ууса
Хэндэ асархаб эндэ туһа?

Дондоб, бодо, лекцидээ ошо!
Динамикын формуланууды бэшэ.
Энэ альганайш ханахан асынш эшэ,
Энэ шинии үдэрэйш эршэ.

Шинии гэр мүнөөдөө эндэ, ниислэлдэ.
Гэртээ бусаха, нүхэр, амин байхагүй шамда:
«Муул амитан хэнши!» – гээд, эжышни
Үмдыш ходолоод, бургааһадажа магад.

Дондоб, долоондо бодо! Бэрхэл болохош.
Магад, хэшээл соо шэнэ бодол олохош.
Нютагаа бусаад, үзэхэн эрдэмээрээ
Түхатай байжа магадши.

Москва.1970

ОЮУТАНАЙ ТҮРЭХЭН ҮДЭР

Шууяан.Тамхин...Шэлнүүдэй дундаһаа
Шуурган руу малшанай гүүртэдэ ошоһойб.
Шэхэндэ шэлээтэй битлнүүды тэндэ мартаад,
Шагайһаан даарахадаа собхоржо хатарһайб.

Мүнөөдэр түрэхэн үдэршни. Суглараабди..
Сэсэгүүды, шэлнүүды асараабди.

Юундэ уруу дуруубши?

Үнэтэй бэшэшье хаа, багахан бэлэгүүд урдаш.
Үшөө юун дутууб? Асаруужаб.

Мүнөө үдэшэ шамай адуулуужаб.
Үргэн бэшэшье хаань, ээм мөрөө табюужаб:
Түшөөд намай нэгэ заа уйдахыш,
Дурагүйем ойлгоод, самса дээрэм уйлахыш.

Энэ хайндэр намда мүнөө эндэм!
Эндэ тэндэмшые үгы, ууһан архиһаам.
Урдаш һууһан нүхэрэй нюдэдынъ хиһам:
Уугаагүй гээд ажаглаад орхино.

Хурьгады абаһайш хабарай нюрганда:
Хиһам харасань тухатайл һэн тэндэ.
Шудханхаар шамай эндэ архяар,
Шэбхэ адхаһайш шаргатай сараар.

Баалана архяар хүбүүн хажуудахи басагаа,
Сэлсэгэр хундага уралдань няана.
Шалхагар хасарынъ басаган альгадахаа яанаб,
Шэмэрүүн жабарта, үгы хаа, зугадахаа яанаб.

Шууяан, хүгжэм...Һайндэр хүүенэ.
Харин сэдхэлни эндэ уйдана.
Сэбэрхэн хүүхэнэй хараса намай абархагүй,
Сэнхэгтэһэн хотоёо һанаад уйдаһуу.

ҮГЛӨӨДЭРЫНЬ...

Студсовет хараад ошоо:
Архийн үнэр эндэм хоноо.
Линолеум дээрэнь мүннүүд –
Эндэм хатараа залуу хүлнүүд.

Таһалгам юундэ адли бэ?
Мүннүүд юундэ иимэ эли бэ?
Эндэм арьяатанһаа адуунай тэрьелһэндэл,
Орда эндэм түүдэгүүдээ табиһандал:
Эндэ тэндэнь тамхинай сохоонууд.

Үсэгэлдэр байгаа ухаанууднай соохорнууд,
Үсэгэлдэр байгаа уйдхартай намда
Уйтан таһалга соом үхидэй дунда.
Үмсын хониндол отарын дунда
Үнинэй гансаардааб нүхэдэйнгөө дунда.

Хүгжэм, шашхаан.Хатар.Хабар.Эндэ
Хүхюутэй шэнги ханагдаал манда.
Хоёр байлдаанай хоорондо
Хүхюутэй байгаал сэрэгшэдтэ.

Манай дунда үгы Тёркин.
Манай дунда шэрээ, утаан.
Бинь таһалга соогоо У Там¹ –
Наншалдаашады халгаанам.

1971

¹ У Тан – тэрэ сагай ООН-ой Генеральна секретарь

ГО-ОРЬ-КО-О!

(Оюутадай түрэ дээрэнээ репортаж)

Гашу-у-уу-нн! Хашхара хоолой биил гэжэ...
Багшанарай оюутан хадамдаа гарана иигэжэ.

Бардамшые хаа, бахардааш нэгэ заа:
Басагантайнь хамта зогсоо хэмнайш газраа.

Мартаа: минии зүг руу нюдөөш орхиногүй,
Холохоо мэндынш ёһодо таняаб гэжэ

Дохиногүй.

Компасай стрелкэдэл үхин үбгэн тээшээ,
Харин минии нюдэд доошоо – стол тээшээ.

Һогтуу түрэ шангаар хашхара: «Го-орь-ко-о!»
Үүдэн лэ бии: аягүй болоо хаань
газаашаа гүйхэ.

Эдир үбгэниинь бодоно – сэдхэл садхалан,
Эдиршүүл таалалдана галым удхалан.

Тамадаань бодоод,
«ехэл гоё» мэдүүлэл оруулна:
«Түрээс комсомолой суглаан болгоё», – гэнэ.

МОСКВАГАЙ 102-дохи ПОЛИКЛИНИКЫН ФЛЮОРОГРАФИ СОО

(Хошон шүлэг)

Рентгендэ няалданам
Сээжэдэш няалдаһандал.
Элшээр шаранал
Рентгендэл зүрхэм.

Гайхаха эмшэн
Аман соогоо гэмшэн:
«Зүрхэн гү, али үбшэн?
Залуул аад, үхэхэнь».

Харин би «үхэхэ дурагүй»
Ханада шамай хашанам.
Харин ши таалуулха дурагүй
Хүзүү, уралаа нюунаш.

Клубай ханада плёнкодо адли
«икс» элшээрни зурагдаха зүрхэнш:
Нургуулиин хүбүүд һүүлдэнь
Һиилэхэ доронь:

«Дондоб плюс хэн...
Инаг дуран».
Амиды рентгендэл эндэ
Энэ би шамдаа няалдааб.

Инагтаа –
намдаа
Урбаһан гү, али үгыеш
Энэ зураг ханада элирүүлхэл!

1973

КИНОСЕАНСЫН УРДА...

Ниислэлэй кинотеатрнуудаар зайнам,
Сеансын эхилхынь хүлеэжэ зобоном.
Зэмэтэй юумэдэл пивэ хороном,
Зүрхөөрөө би экран соо ороном.

Городууды «манайхидтай» сүлөөлнэм,
Гойяын хойноһоо инквизици ошоном.
Анны адуулхам гээд, Вронскоһоо мэгдээб,
Анны абархам гээд, поездһоо гээгдээб.

Гансааран ябаһандаа
ара талаар хороном:
Фойе намда аймшагтай уужам.
Юумэ хулууһан хулгайшандал
Хүнүүдэй нюрганда бээ нюунам.

1969

ЗАЙНА ЁҲОТОЙШ, ОЮУТАН

Адууна малаа, аргал уняя мартажархёод,
Аса, хүрзөө хаяжархёод,
Оюутан, ши ниислэлэй гудамжаар
Зайжа үдэрөө барана ёстойш!

Арбат дээрэ ая ганга ургадаггүй,
Аарса, бозо ресторанда үгы.
Архи пивээр бэрээлээд,
Оюутан, ши зайна ёхотойш!

Нютагайш тооһон нюдыш хордохооногүй.
Хүдөөгэй харгы унжынагүй урдаш.
Булгайр хара буряадууд харагданагүй.
Оюутан, ши зайна ёстойш!

Ниислэл ехэ: гарбал түрбэлөө
Богоһо алхаһаар мартажархёод,
Номоо үзэнгүй киногоор,
Оюутан, ши зайна ёхотойш!

Нютагташ хүлээнэ
Нэгэ басаган найдажа.
Эхэш баһа...

1970

НОЙРГҮЙ ҺҮНИ

1

Коридор унжагай ута.
Оёоройнь хахинаан нойрым хүргэнэгүй.
Термометрэй мүнгэн уһан мэтэ
Энэ коридороор
Хэн нэгэн урдана, унтажа ядаад.
Хэмжэнэ, хэмжэнэ...Хэдыб тээд?
Бүтүү ханынь тулаад,
Бусана.
Дэлхэй түби дайн сэрэгээр үбшэлэн,
Сээжын хадхалаяагаар ядерна зэбсэг ороод,
Ууган дэлхэйн уушхые уухилуулна бшуу.
Хэн мэдэбэ:
Хэн нэгэн унтари нойроо алдаад,
Термометрэй мүнгэн уһан шэнги
Түбиин халууе хэмжэжэ,
Коридорой утые
Ута хүнитэй зэргэ хэмжээ ха...

Харин ракетэнүүд уурхайнууд соогоо
нойргүй:
Хамгаална дэлхэй түбии дайнай аюулһаа
аршалжа.
Хүн түрэлтэн нюдөө аршажа,
Газетэнүүдэй шарай шагаана яаража.

Өөрынгөө дэргэдэ нюдөө анингүй
Өөрөө байжа хонохо хаб.
Өөрым сэдхэл нойртоо дарагдангүй
Үглөө болотор яншаха даа.

Би зүүдэндэш ерэхэб мүнөө хүни:
Залд гэжэ һэрихэш, атагад гэжэ.
Ада шүдхэртэл үзэгдэхэ минии түхэл:
Иимэ зүдэрһэн ерэхэб энэ хүни.
Намай мартаха хүшэр. Хүжүүн уралнуудни
Шэмэжэ таалаһандал шамда үзэгдэхэ.
Шэрүүн алхануудни үзэн ядаһандал
Таһалга дүүрэн ябажа хонохо.

Манай хоорондо оло мянган модоной зай.
Тиибэш хонохобди хоёр хонсодол ёдойжо,
Би ниислэлдэ, Кутузовай гудамжаар зайжа,
Ши нютагтаа харгы хаймадажа.

1969

ГАРШАГ

Гүн ухаан бодолой дали болоһон уянга.....	4
Нэгэдэхи бэшэг	23

I. Ябаган үлхөө шүлэгүүд

31

II. Шүлэгүүд, шүлэгүүд...

Үхэхын зоболон урдамни гэжэ	80
Асуудал	81
Баяр.....	81
Басаганай абын гэрээд үгэ	82
Пенсионер	82
Наранай, мүшэнэй, харын	83
Богони шүлэгүүд	83
Тибэргэ	86
Ажалһаа ерэхыешни	88
Ногоон унаган	89
Огторгойдохи одон	92
Эрхирэгэй тобшо түүхэ.....	93
Алка-аш	95
Минии, шинии	98

Минии намтар.....	100
Хойто хадын орёлнууд.....	102
Эхэнэр мяхаа хэршээд.....	103
Бэлшээрийн оньһон.....	104
Энэ дэлхэйдэ	107
Эблэрэе!.....	108
Уляһан модод набшаһалаа һаа.....	108
Ракетэ – дуран.....	110
Дошхон – номгон	111
Буян – нүгэл.....	112
Зүүдэн.....	113
90-ээд онуудта	115
Харгы замаар	118
Хэзээ садахаб хүн?	119
Баргажан хатамни баруулжаа	121
Мүргэндэ мүргэл болоо гэлдэнэ	122
Нютаг дуунай аялгаар.....	123
Дааган далантай.....	123
Что такое тангенс?	124
Архиншан тархияа заһахая	124
Би бурхадаараа.....	125
Буряд-монгол угсаатамнай	126

Мэндэшлэлэгэ	132
Август нарын уянга	136
Сэдьхэлэй дуун.....	138
Хон-жэн	142
Нютаг нугадаа, газар уһандаа	142
Хэнбиб?	144
Хүрин ногоон хасуури	145
Халамгай бурхан минии аха	145
Хониной соло	146
Хүлэгни адуундаа.....	148
Онтохон	150
Адуун	150
Миин ганса шара сэсэг	152
Реквием	153
Хараал.....	154
Наян найман гэшүүһэтэй наһан	156
Нютагни.....	157
Үхэхэ, бодоходом	158
Абарал.....	160
Тэнгэри газартай хаана ниилэдэг бэ	161
Хүйтөөр ялайһан түмэр	162
Жүтөөрхэл	162

Хогоосон	164
Мүшэн тайжа.....	165
Үолооб.....	170
Сагай хэмжээн	171
Асуудалнууд, асуудалнууд.....	172
Эхэнэрнүүдтэ	174
Яалай.....	180

III. Поэмэнүүд

Ногоон голёо	184
Минии абга.....	192
Алтарганын наадан	197
Унаһан сэрэгшын гэрээд захяа	204
Хадамай үхинэй гомдол	211
Анханай дуран	219
Морин хуур.....	226
Монголшуудай соло дууданам.....	245
Баргажамни.....	260
Архидааша, һамгадые намнааша Надмит ба тэрэнэй морин Үндэр Боро хоёр тухай	285
Молон тойной маани.....	315

IV. Анханай нара хараагүй шүлэгүүд

Юрий Долгорукий	334
Анхандаа	341
Эхээ һананам.....	342
Юрын ажабайдал	344
Гэрээ һанажа	344
Оюутанай түрэнэн үдэр.....	345
Үглөөдэрынъ.....	347
Го-орь-ко-о!	348
Москвагай 102-дохи поликлиникын флюорографи соо.....	350
Киносеансын урда	351
Зайна ёһотойш оюутан.....	352
Нойргүй һүни	353

**Даша-Дондоб Эметхенович
Очиров**

УЯНГАТА ШҮЛЭГҮҮД БА ПОЭМЭНҮҮД

Редактор Н.Д.Гармаева
Верстка А.С.Гармаев
Корректор З.С.Цыренова

Подписано в печать
Формат 60х84/32. Бумага офсетная.
Печать офсетная. Гарнитура PT Serif
Усл. печ.л. Тираж 300. Заказ № 16-122

*«Буряад хэлэ Буряад уласта сахин хүгжөөхэ» гэхэн Буряад
Уласай гүрэнэй программын хэмжээндэ Буряадай Уласай
Соёлой яаманай мүнгэн сангай дэмжэлгээр энэ ном
хэблэгдэбэ.*

*Книга издана при финансовой поддержке
Министерства культуры Республики Бурятия в рамках
реализации Государственной программы Республики
Бурятия «Сохранение и развитие бурятского языка
в Республике Бурятия».*

Отпечатано в ПАО «Республиканская типография»
670000, г. Улан-Удэ, ул. Борсоева, 13

